

Voruta

Nr. 23 (665)

2008 m. gruodžio 6 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

4-5

Aušra KUSAITĖ

Didžiausia oratorija – vaikų šurmuly ir skambutis

„Vorutos“ skaitytojų dėmesiui

Lietuvos paštuose jau priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2009 metams.

Galima „Vorutą“ užsiprenumeruoti ir internetu, adresu: www.post.lt

Prenumeratos kaina:

1 mėn.	3,00 Lt
3 mėn.	9,00 Lt
6 mėn.	18,00 Lt
12 mėn.	36,00 Lt

Taip pat galima užsiprenumeruoti ir elektroninį laikraščio „Voruta“ variantą. Reikia atsiųsti prašymą į „Vorutos“ redakciją el. paštu, adresu: vorutosfondas@voruta.lt.

Laikraštis bus išsiųstas el. paštu nurodytu adresu. Kaina kaip ir prenumeratos pašte.

„Vorutos“ administracija

Mažosios Lietuvos tautinė taryba Ir Tilžės Aktas (1918 XI 30)

1. Lietuvininkų atsiskyrimo nuo Vokietijos imperijos bei nuo Prūsijos Karalystės ištakos

Lietuvininkai (mažlietuviai) XIX a. pabaigoje-XX a. pradžioje buvo blogesnėje nei vokiečiai socialinėje, ekonominėje, teisinėje, religinėje, kultūrinėje – apskritai tautinėje padėtyje. Priešingai nei Didžiosios Lietuvos lietuviai (didlietuviai), kurie Rusijos imperinės valdžios pavergti visose gyvenimo srityse (vykdytas netgi lietuvių kalbos, kultūros naikinimas, ypač lietuvių kalbos draudimo laikotarpis 1864-1904 m.), lietuvininkai turėjo tam tikrą kultūrinę autonomiją, vyko lietuvininkų tautinis kultūrinis sąjūdis.

Ir lietuvininkų, ir Didžiosios Lietuvos lietuvių savarankiškumo, nepriklausomybės siekių ištakos – lietuvių politinių veikėjų Pareiškimas, vėliau pavadintas Gintarine deklaracija, oficialiai – Lietuvių deklaracija Rusijos imperijos valdžiai 1914 m. vasarą. Joje teigiama, kad prasidėjus I pasauliniam karui lietuvių tauta visiškai remia Rusiją, kartu netiesiogiai išdėstyti lietuvių tautos politiniai lūkesčiai. Tarp jų – siūlymas Rusijos imperijos valdžiai per karą remtis ir mažiausiomis tautomis, linkėjimais į imperiją sutelkti visas lietuvių gyvenamas teritorijas, t. y. ir Mažąją Lietuvą. Deklaracijoje pateikti lietuvių etnopolitiniai

savarankiškumo argumentai: lietuviai nesą nei lenkai, nei rusai, primenama lietuvių valstybės – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – tradicija. Netiesiogiai teigiama, kad lietuviai turi savo politinių tikslų („artinasi valanda įvykdymo lietuvių tautos svajonių, iš tiesų žilųjų: savo pradžią ima jie nuo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Mindaugo“) Gintarinės deklaracijos pagrindines nuostatas 1914 m. rugpjūčio 8 d. bendrame Rusijos valstybės Tarybos ir Valstybės Dūmos posėdyje išdėstė Dūmos deputatas Martynas Yčas. Pačią Deklaraciją Vilniuje parengė Stasys Šilingas, Jonas Basanavičius,

Nukelta į 2 p.

Europos Sąjunga

ES Regionų Komitete

Gediminas Paviržis

Š. m. lapkričio mėn. 25-27 d. Briuselyje ES Regionų komitetas (RK) Biuro ir plenarinėje sesijoje priėmė daug dokumentų, svarbių vietos ir apskričių institucijoms, žmonėms. Daug debatų sulaukė integracijos politikoje svarbus tarpkultūrinis dialogas, kuriame pats didžiausias dėmesys skiriamas vietos ir savivaldos lygmenims, Lisabonos augimo ir užimtumo strategijos svarstymas, bendra Europos integracijos politika, ekonominės ir socialinės sanglaudos pažangos ataskaita, Vakarų Balkanų ateities perspektyvos, jaunųjų savanorių judumo Europoje problemos ir daug kitų klausimų.

Lietuvos delegacija pateikė apie 20 pataisų, daugumai buvo pritarta, pvz.: integruojant atvykusius iš trečiųjų šalių imigrantus mūsų siūlymu priimtas papildymas, kad svarbiausias dalykas yra jų įdarbinimas, o ne skatinimas nau-

dotis egzistuojančia socialinės apsaugos sistema. Priimta pataisa, kuri įpareigoja imigrantus gerbti priimančios ir kitų Europos Sąjungos šalių kultūrą, tradicijas, papročius, kalbą. Svarstant priemiestinės plėtros klausimus, palaikymo sulaukė mūsų siūlymas teritorijas planuoti atsižvelgiant į darnią ir subalansuotą plėtrą, apie ką šiuo metu Lietuvoje labai plačiai ir teisingai diskutuojama bei kt.

Idomų pranešimą apie 2009 m. Europos Komisijos (EK) darbo programą padarė ir atsakė į politinių frakcijų bei pavienių RK narių klausimus EK Pirmininkas Jose Manuel Barosso, pripažindamas sunkią finansinę ir ekonominę situaciją ne tik ES šalyse, bet ir visame pasaulyje. Jis pabrėžė didelę svarbą šiuo laikmečiu visomis įmanomomis priemonėmis remti smulkųjį ir vidutinį verslą (SVV), nepaisant padarytų klaidų, skatinti atstatyti pasitikėjimą finansinėmis institucijomis, nedidinti PVM, skatinti vartojimą, realiai vertinti, bet nedramatizuoti situacijos ir kt.

Šiuo požiūriu negaliu nepadaryti nukrypimo ir nepriminti mūsų Seimo daugumos ir koalicijos kuriamos taip vadinamos antikrizinės programos,

Nukelta į 11 p.

Palaimintojo Jurgio Matulaičio konsekracijos vyskupu 90-ųjų metinių minėjimai

Palaimintasis Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis ir baltarusiai

1918 m. gruodžio 1 d. Pal. Jurgis Matulaitis Kauno katedroje buvo išventintas vyskupu. 1918 m. gruodžio 8 d. vyko jo ingresas į Vilnių vyskupiją

Prisimink, Viešpatie, kas mums atsitiko, ir pažvelk į mus, nuskriaustuosius.

Biblija. Senasis testamentas. Jeremijo rauda

Gyvenimo kredo

Jurgis Matulaitis buvo bene nuoširdžiausias baltarusių teisių gynėjas bažnyčioje. Iki paskutiniųjų savo piligriminės kelionės, po kurios laukė pasitraukimas Amžinybėn, minučių liko ištikimas Kristaus mokinyms, ignoravo visas politinės pasaulėjautos sistemas ir būdamas švarios sąžinės ižengė į Dangaus Karalystę. Jis buvo su pamestaisiais ir nuskriaustaisiais, gynė netgi tuos, kurių nesiteikta pripažinti politiniame pasaulio žemėlapyje, buvo su jais, gaubė savo begaline meile ir darė viską, kad ir jie nesijaustų pamesti, apleisti, antrarūšiai.

Stebina J. Matulaičio besąlygiška meilė baltarusiams. Jis ne tik gynė jų teises nuo šovinistinės lenkų politikos, bet ir puikiai suprato juos slegiančias problemas. Nors pats nebuvo baltarusis, darė viską, kad

Nukelta į 11 p.

Mažoji Lietuva

Mažosios Lietuvos tautinė taryba ir Tilžės Aktas (1918 XI 30)

Atkelta iš 1 p.

Donatas Malinauskas; rugpjūčio 17 d. Vilniaus lietuvių draugijų ir spaudos susirinkime ji buvo patvirtinta.

Deklaracijos priėmimą paskatino I pasaulinio karo pradžioje susiklosčiusi geopolitinė padėtis, kariaujančių šalių vyriausybių bandymai patraukti į savo pusę tautas ir žmones. Rusijos kariuomenės vyr. vado Nikolajaus Nikolajevičiaus Jaunesniojo manifeste Į lenkus iš esmės pažadėta po karo suteikti Lenkijai autonomiją.

Suprantama, prasidėjus I pasauliniam karui buvo neįmanoma atvirai kelti lietuvių etnopolitinių tikslų, jie maskuoti ištikimybės imp. Nikolajui II pareiškimo forma. Dėl tokios Deklaracijos formos, taip pat dėl lietuvių teritorijų palyginimo su gintaro karoliais kritikai pavadino ją Gintarine.

Deklaracija buvo įteikta Rusijos imp. Nikolajui II, ministrui pirmininkui I. Goremykinui, daugeliui aukštų Rusijos imperijos pareigūnų, paskelbta Lietuvos ir Rusijos spaudoje. Lietuvių politikas J. Gabrys-Paršaitis Deklaracijos principus 1914–1915 m. populiario Vakarų Europos (prancūzų, anglų, Šveicarijos) spaudoje – čia bene svarbiausia buvo pabrėžti lietuvių kaip tautos etnopolitinį atskirumą nuo lenkų. Gintarine deklaracija buvo pasinaudota kaip galimybė I pasaulinio karo pradžioje iškelti lietuvių etnopolitinius siekius.

2. Kas iki Didžiojo karo (1914–1918 m.) trukdė mažlietuviams ir didlietuviams susivienyti?

Lietuvininkai iš buvusios absoliučios daugumos (bent iki XVIII a. vidurio ar pabaigos) savo krašte XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje tapo tautine mažuma; valstybinį, politinį, ūkinį, kultūrinį, dvasinį gyvenimą tvarkė vokiečiai, jie užėmė vadovaujančius postus. Dėl to ir tuo sąlygojusiu menku elitiniu sluoksniu lietuvininkai netapo modernia Europos tauta. Mažosios Lietuvos lietuvių tautinis sąjūdis apsiribojo reikalavimais platesnės kultūrinės autonomijos, gimtosios kalbos gražinimu į viešąjį gyvenimą (peticijas savo „globėjui“ Vokietijos imperatoriui ir kartu Prūsijos karaliui pasirašydavo nuo 15 000 iki 29 000 lietuvininkų). Mažlietuvių ir didlietuvių glaudesniai bendravimui trukdė ne tik valstybinė abiejų imperijų siena, bet ypač skirtinga religija (protestantizmas arba liuteronybė ir katalikybė), ūkio sankloda, skirtingas gyventojų mentalitetas (vienų – labiau vakarietiškas, kitų – rytietiškas), specifiniai gyvenimo ir buities bruožai. Mažoji Lietuva ir ūkiu, ir kultūriniu, taip pat pragyvenimo lygiu lenkė Didžiąją. Didžiosios Lietuvos, kurioje vyko platus tautinio išsivadavimo iš Rusijos imperijos sąjūdis (tuos procesus plačiai nagrinėjo prof. Vytautas Merkys), lietuviai katalikai „broliai“ anapus sienos evangelikus lietuvininkus traktavo kaip vokiečių kultūros bei dvasios kitatikius žmones. Tačiau, pasak dr. Silvos Pocyčės, nors XIX a.–XX a. pradžioje dauguma lietuvininkų jau kalbėjo vokiškai, jie nesutapatino su vokiečiais, save laikė lietuvių kilmės Prūsijos piliečiais. Antra vertus, dėl Prūsijos valstybės modernizacijos (baudžiava panaikinta 1807 m.) lietuvininkai vis labiau artėjo prie vakarietiškos kultūros, civilizacijos, o tai spartino ir prievartinę (germanizaciją) ir savaiminę nutautimą (asimiliaciją). Lietuviai evangelikai menkai suvokė katalikų (anot jų, „lenkomanų“ didlietuvių) išsivadavimo kovos iš Prūsijos imperijos

(„Maskolijos“, kaip buvo traktuojama) tikslų. Mažosios Lietuvos spaudoje buvo suformuotas didlietuvio (netgi žemaičio) įvaizdis kaip kataliko lenko, o Didžiojoje Lietuvoje mažlietuvio – kaip protestanto vokiečio. Visa tai kuriam laikui tolimo abiejų tautos dalių lietuvius.

3. Geopolitinės padėties po Didžiojo karo pasikeitimai Europoje. Naujų valstybių kūrimasis

Baigiantis šiam didžiausiam ir kruviniausiam iki tol pasaulyje karui, 1918 m. sausio 18 d. įtakingiausios ir galinčiausios pasaulyje valstybės – JAV prezidentas T. W. Wilsonas Kongrese paskelbė 14-kos punktų tautų apsisprendimo Deklaraciją.

Karą Vokietijos imperijai pralaimėjus, jai ir Rusijos, Austrijos-Vengrijos imperijoms žlugus (plg. SSRS imperijos subyrėjimą ir žlugimą 1990–1991 m.), tų imperijų užgrobtose valdytose teritorijose Vidurio ir Vidurio Rytų Europoje ėmė formuotis tautinės valstybės (kaip leitmotyvas skambėjo šūkis „Pavasaris eina Karpatų kalnais“...).

Kol Didžioji Lietuva buvo carinės Rusijos („maskolių“) pavergta, tol lietuvininkai neketino jungtis su savo tautiečiais (su „maskoliais ir „lenkomanais“) anapus sienos. Remiantis JAV paskelbtais tautų apsisprendimo principais jau tų pat metų vasario 16 dieną Vilniuje aukščiausias lietuvių tautos atstovavimo organas – Lietuvos Taryba paskelbė demokratinės Lietuvos valstybės etninių žemių ribose atkūrimo Akta, pavadintą Vasario 16-osios Aktu (pasirašė 20 Tarybos narių). Svarbu, kad nepriklausomą Lietuvos valstybę pirmasis de jure 1918 m. kovo 23 dieną pripažino Vokietijos imperatorius ir Prūsijos karalius Vilhelmas II. Nuo tada tapo galimas Mažosios ir Didžiosios Lietuvos suartėjimas. Juolab, kad modernėjančių abiejų kraštų visuomenėse švelnėjo religiniai ir etnokultūriniai skirtumai. Mažlietuvius ir didlietuvius jungė etnoteritorinis, etnokultūrinis, tautinis bendrumas (lietuvininkai yra lietuvių tautos potautė arba subetninė bendrija); tą suartėjimo procesą skatino europinės reikšmės fenomenas – knygnešystė, lietuviškos spaudos leidimo Tilžėje, Ragainėje, Klaipėdoje, Bitėnuose, Karaliaučiuje ir kitur tradicijos. Abiejų lietuvių tautos susijungimo ėmė siekti ir Mažosios, ir Didžiosios Lietuvos šviesuomenė, intelektualai. Lietuvių visuomenė, jos elitas virto politine tauta.

4. Lietuvininkų legitiminė valdžia – Mažosios Lietuvos tautinė taryba

Jau 1918 m. kovo 13–14 dienomis vykęs Amerikos lietuvių Seimas priėmė nutarimą dėl Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimo nepriklausomoje Lietuvos valstybėje; gegužės 3 dieną lietuvių Seimo atstovai įteikė JAV prezidentui T. W. Wilsonui atitinkamą raštą. Šis teigiamai atsakė tik 1918 m. lapkritį, kai kapituliavo Vokietija ir artėjo Versalio (Paryžiaus) taikos derybos. Lietuvininkų elito apsisprendimą atsiskirti nuo Vokietijos paskatino ir paspartino 1918 m. lapkričio 9 dieną Vokietijoje įvykusi revoliucija, Vokietijos pralaimėjimas kare ir imperijos žlugimas. Jau lapkričio 11 dieną Vokietija su kariaujančiomis Santarvės (Antantės) šalimis Kompjeno miške (Prancūzija) pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą, sutiko nutraukti karo

veiksmus, priėmė nugalėtojų padiktuotas sąlygas.

Mažoms Europos tautoms susidarius palankioms sąlygoms siekti nepriklausomybės, tarp lietuvininkų kilo tautinio išsivadavimo sąjūdis. Tokius įvykius skatino ir JAV prezidento T. W. Wilsono 1918 m. lapkritį, iškart po Vokietijos kapituliacijos, Amerikos lietuvių Tautos tarybai įteiktas raštas, kuriuo žadama sujungti nepriklausomoje Lietuvos valstybėje visas etnines Didžiosios ir Mažosios Lietuvos žemes iki Karaliaučiaus (Königsbergo) ir garantuoti Lietuvai išėjimą į Baltijos jūrą per Klaipėdos uostą. Šį dokumentą Wilsonas vėliau pridėjo prie 3-osios notos Vokietijai.

Ketinimai Mažąją Lietuvą prijungti prie atkurtos Lietuvos valstybės labai užrūstino Ragainės ir Tilžės vokišką valdžią, kuri lapkričio 10 d. Atsišaukime pasmerkė JAV ir Santarvės planus padalyti Rytų Prūsiją. Į tai karštai ir greitai reagavo lietuvininkų veikėjai, atmetę vokiečių priekaištus. Birutininkai L. Deivikas, M. Jankus, E. Simonaitis, J. Stranglys ir J. Vanagaitis susibūrė į Prūsų Lietuvos tautinę komisiją ir lapkričio 16 d. išleido didžiuliu 100 000 egzempliorių tiražu lietuvių ir vokiečių kalbomis Pašaukimą lietuvininkams: Lietuviai, pabuskit! (tekstą parašė Jankus, Simonaitis ir Vanagaitis). Lapkričio 19 d. jis buvo pakartotas Klaipėdoje leidžiamoje Lietuviškoje ceitungoje Nr. 139 ir Priekulėje – Konservatyvų draugystės laiške Nr. 93). Citata sutrumpinta:

„Pabuskit! Klausykite! Padabokit!

Dabar svarbiausias laikas mūsų giminės nusidavimų į karalystės griūna ir žmonių iki šiol prispaustos giminės prisikelia iš vergystės.

Pons Dievs aiškiai nor mus visus lietuvininkus suvienyti į valną Lietuvą, kuri daugiausiai nebus draskyta, bet stipri ir galinga karalystė, kurioje mūsų brangioji kalba ponavos.

Pono dievo sūдай ant pasididžiujančios Vokietijos užgriuvo. Jis atitraukė Vokietijai savo pagalbą ir jos vaikai turėjo po daug laimėjimų atgal trauktis. Amerikos prezidento Wilsono reikalavimus ji priėmė, kad tik per greitą pakajų nuo visiško sugriuvimo išsigelbėtų. O Wilsonas reikalauja, kad kiekviena giminė pati valnai savo politiską būvį taisyti. Taip jau ir mums adyna atėjo savo valnybę įgyti. Ciesorystės [Vokietijos imperijos – A. M.] kancleris atvirai apsakė, kad pakajaus derėjimais reikalaujant, Vokietija savo sienas atgal statysianti, taip jau ir Lietuvos karalystei jos lietuviškąsias dalis atiduosianti.

Ar tad mes dar tylėsime, snausime, miegosime? Antai, finai valni, čekai valni, lenkai valni, vengrai valni, ukrainai valni, slovenai valni, ar tik mes prūsiški lietuvininkai vieni toliaus gėdysimės savo lietuviųstės ir lišime toliaus po vokišku dangalu, kurie jau 600 metų mūsų brangią kalbą spaudžia ir naikina, mūsų vaikus per mokyklas atsvetina, visokiose įstaigose mus žemina ir niekina? Ten kur Labguva, Vėluva, Įsrutis, Darkiemis, Geldapė, tai vis yra lietuviški kraštai, kur mūsų tėvų tėvai savo gražiąją kalbą var-tojo ir lietuviškai gyveno. Dabar valanda parėjo, pasauliui apsaakyti, kad mes dar gyvi, kad mes su Didžiąja Lieuva esame vienos motinėlės vaikai, kad ką mūsų priešininkai per šimtmečius ardė, dabar laikas vėl suvienyti.

Mes be jokios širdperšos skiriamės nuo Vokietijos: ji nebuvo mums kaip motina, bet kaip kieta, neširdinga ir svetima pamotė.

Nesiduokitės persikalbėti vokišku valdininkų. Balsuokit, kai laikas pareis, tiksliai už prisiglaudimą prie Didžiosios Lietuvos.“

Prūsų Lietuvos tautinė komisija

Tą pačią Pašaukimo lietuvininkams paskelbimo dieną, lapkričio 16 d., Tilžėje susirinkę iki 50 lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjų (ir minėtos Tautinės komisijos nariai) sudarė Prūsų Lietuvos tautinę tarybą (kartais vadinama ir tautos taryba; 15 asmenų), kurį netrukus pasivadino Mažosios Lietuvos tautine taryba (MLTT; jai iš pradžių priklausė net 53 nariai). Prūsų Lietuvos tautinė taryba išrinko Prezidiumą (Vykdomąjį komitetą) iš tilžiškių: teisininko Viktoro Gailiaus, Tilžės lietuvių klubo pirmininko Erdmono Simonaičio ir Birutės draugijos pirmininko Jono Vanagaičio. Tarybos pirmininku vieningai buvo išrinktas susirinkime nedalyvavęs, bet davęs sutikimą, Prūsijos Landtago (t. y. Seimo) deputatas, evangelikų liuteronų kunigas, filosofijos mokslų daktaras Vilius Gaigalaitis. Bet jis, paveiktas vokiečių užsipuolimų dėl Pašaukimo, per Karaliaučiuje leidžiamą laikraštį Koenigsberger Allgemeine Zeitung atsisakė MLTT pirmininko pareigų. Nutarta naujo MLTT pirmininko nerinkti, tarybai vadovavo Prezidiumas, jo generaliniu sekretoriumi paskirtas veiklus ir ryžtingas lietuvių veikėjas E. Simonaitis. Buvo steigiamos apskrčių tarybos (pirmoji susikūrė Tilžėje). MLTT būstinė, kaip nustatė Mažosios Lietuvos kraštotyrininkas ir dabartinės Mažosios Lietuvos reikalų tarybos (įk. 1989 metų pabaigoje Vilniuje) pirmininkas Vytautas Šilas, veikliausiai buvo vadinamosios Mažosios Lietuvos sostinės Tilžės žymaus spaustuvininko, Lituhanios savininko Enzio Jagomasto bute (buv. Aukštoji g. – Hohenstraße Nr. 78; dab. ul. Pobedy). Jo bute arba kito tilžiškio Frydricho Subaičio bute (čia irgi rinkdavosi lietuvių veikėjai, turbūt mėtė pėdas nuo vokiečių žandarų) ir buvo pasirašytas Tilžės Aktas.

5. Valstybinės reikšmės aktas

Lapkričio 30 diena – viena reikšmingiausių Mažosios Lietuvos istorijoje. Tilžėje susirinkę MLTT 24 nariai (Vasario 16-osios Akta pasirašė 20 Lietuvos Tarybos narių) paskelbė atsiskyrimo nuo Vokietijos ir prisijungimo prie lietuvių tautos kamieno – prie Lietuvos valstybės Deklaraciją, kitaip, Tilžės Akta. Kaip ir Vasario 16-osios Aktas, jo tekstas trumpas, bet politiškai ir tautiškai labai prasmingas ir reikšmingas. Tai Testamentas, turintis teisinę galią, istorinę reikšmę ir dabarčiai.

Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos AKTAS

Atsižvelgiant į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti ir tai, kad mes Lietuviai čionai Prūsų Lietuvoje gyvenantieji sudarome šito krašto daugumą, reikalaujame mes, remdamiesi ant Vilsono Tautų apsisprendimo teisės, priglaidimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi savo parašu šitą pareiškimą priimančieji pasižada visas savo jėgas už įvykdinimą minėto siekio pašvesti.

Tilžėje, lapkričio 30 d. 1918 m.
Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba
(P.S. apačioj parašai)

*Dr. Algirdas MATULEVIČIUS,
Mokslo ir enciklopedijų leidybos insti-tuto vyresnysis mokslinis redaktorius*

Tėsinys kitame numeryje

Martyno Jankaus istorija – vienu likimu besidalinantiems

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

Kaip taikliai pastebėjo Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius dr. Jonas Genys, Martynas Jankus yra Tilžės aktas, ir atvirkščiai – kalbant apie Tilžės aktą negalima nekalbėti apie Martyną Janką. Švenčiant 90-ąsias Tilžės akto bei 150-ąsias Martyno Jankaus gimimo metines, Mažosios Lietuvos muziejaus sienos pasipuošė ypač šilta nuotraukų bei dokumentų kolekcija, atspindinčia gana intymią ir plačiai visuomenei mažiau žinomą M. Jankaus gyvenimo pusę – šeimos likimo peripetijas, šiandien tampančias raktu visiems lietuvininkų likimams atrakinti.

Sienos prakalbo apie šeimos likimą

Mažosios Lietuvos lietuvių spaudos, visuomenės veikėjas, politikas, publicistas, Tilžės akto signataras, Mažosios Lietuvos tautinio sąjūdžio veikėjas, Mažosios Lietuvos patriarchas – tai tik maža dalis to, kaip ir kuo nusipelnęs būti vadinamas Martynas Jankus.

Taigi ir Klaipėdos universiteto bibliotekos bei Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus parengta paroda „Martynui Jankui atminti“ – įvairialypė. Joje – būdingiausias M. Jankaus gyvenimo etapas ir veiklą atspindinčios fotografijos, dokumentinė medžiaga, M. Jankaus spaustuvių leisti leidiniai, seniausios lietuviškos periodikos – „Varpo“, „Aušros“ – numeriai ir svarbiausia – į jo šeimos gyvenimą įsileidžianti archyvinė medžiaga. Žmonių, rengusių parodą žodžiais, ji nebuvo planuota. Po to, kai M. Jankui skirtą parodą paruošė jo vardo muziejus Bitėnuose, o Vilniaus universitetas, besididžiuojantis gausia M. Jankaus spaudinių kolekcija, pakvietė į didžiulę konferenciją, atrodė lyg ir nebėra ką pasakyti. Vis dėlto nutylėti apie Klaipėdos universiteto fonduose saugomą medžiagą, M. Jankaus šeimos archyvus būtų reiškę neatleistą netektį.

Pasak Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjos Zitės Genienės, iki sausio 10-osios veiksiančioje parodoje nesiekta akcentuoti oficialios

Pasak Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjos Zitės Genienės, pagrindinė parodos idėja – M. Jankaus šeimos likimo istorija

kos Retų dokumentų, kolekcijų ir rankraščių skyriaus vedėjos D. Steponavičiūtės, medžiaga šiai parodai surinkta iš dviejų bibliotekos archyvų – Mažosios Lietuvos bei Dr. Kazio Pemkaus.

- Pastaroji kolekcija didžiuojasi periodikos rinkiniu, tačiau laikraščių ir žurnalų, leistų, redaguotų, remtų Martyno Jankaus, nėra labai daug. Įdomiausia medžiaga apie Martyną Janką yra Mažosios Lietuvos archyve saugomame Anso Lymanto ir Ievos Jankutės fonduose, - pasakojo D. Steponavičiūtė.

Martyno Jankaus paties ir iš kitų žmonių perimtas viso gyvenimo kolekcijas savyje talpinantis Anso Lymanto fondas – tikras lobynas ir tuo pačiu sunkiai įveikiami informacijos kiekiai bibliotekos darbuotojams. Dėl šios priežasties parodoje dalinamasi tik dalimi visos fonde saugomos informacijos.

Ievos Jankutės bibliotekai perduoti šeimos dokumentai apima laikotarpį nuo XIX a. pab. iki 1985 m. Tarp jų – visa grupė šeimos narių (seserų Edės, Elzės, Urtės, brolių Kristupo, Merčiaus, jo žmonos Anės bei vaikų Jurgio ir Ievos) asmens dokumentų, išduotų įvairiose šalyse, skirtingais laikotarpiais. Tarp negausios korespondencijos išskirti du M. Jankaus laišškai namiškiams ir dukrai Elzei rašyti iš Čikagos 1926 metų kelionės po JAV metu,

Klaipėdos etnokultūros centro kolektyvo „Vorusnėlė“ vaikai, vadovaujami Dalios Kiseliūnaitės, dainuodami dar Martyno Jankaus rinktas ir spausdintas dainas nukėlė parodon susirinkusius pusantro šimto metų atgalios

visuomeninės M. Jankaus veiklos, apie kurią daug rašyta ir žinoma.

- Mūsų pagrindinė idėja buvo M. Jankaus šeimos likimas - išblaškytos šeimos istorija tarsi atspindys visos lietuvininkų tautos, visos lietuvininkų etninės grupės gyvenimo kelio, pradedant pirmaisiais judėjimais draugijoje iki šių dienų. Ir iš tikro dar labai nedaug esame turėję parodų, kurios šitaip atskleistų šio krašto žmonių likimus, - teigė Z. Genienė.

Nuo asmens dokumentų iki laiškų iš Amerikos

Pasak Klaipėdos universiteto bibliote-

kuriuose aprašo nesėkmingas pinigines rinkliavas, skundžiasi nuovargiu, mini p. Braką.

1945-aisiais vasario 21 d. Edės rašytas atvirlaiškis Elzei informuoja apie pabėgėlių klajones karo keliais, nurodo, kur pasitraukė brolis Merčius ir sesuo Urtė.

Atkreiptinas dėmesys į įvairius Bitėnų ūkio dokumentus, išduotus 1880-1940 m, Tilžės, Ragainės įstaigų, rašytus vokiečių kalba, kai kuriuos gotišku šriftu. Būtent šie dokumentai ir tapo bibliotekos ir muziejaus bendradarbiavimo parodai pradžia.

- Versdami juos, kreipėmės pagalbos į Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorių. Tai virto mažu žingsneliu,

Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų dokumentų, kolekcijų ir rankraščių skyriaus vedėjos D. Steponavičiūtės žodžiais, parodos gimimą pirmiausia nulėmė M. Jankaus anūkės Ievos Jankutės dovanoti dokumentai

atvedusius į parodos gimimą, - pasakojo D. Steponavičiūtė.

Ievos Jankutės prisilietimas

Parodos sumanytojų žodžiais, Ievos Jankutės perduotuose šeimos albumuose sukaupta be galo daug fotografijų, darytų daugiausia po Antrojo pasaulinio karo.

- Atrinkome tik gana nedidelę jų dalį, atspindinčią išeivijos visuomeninį gyvenimą, anuomet lietuvininkų švėstas šventes. Išvykusios į frontą tiek Elzė, tiek Edė Jankutės aktyviai dalyvavo mažlietuvių gyvenime, visuomeninėje veikloje, jos atnaujino moterų draugiją, lankėsi įvairiuose suvažiavimuose. Visa tai - svarus indėlis, - pasakojo Z. Genienė.

Nors tiek Klaipėdos universiteto biblioteka, tiek Mažosios Lietuvos istorijos muziejus saugo originalias nuotraukas ir dokumentus, ruošiant parodą prieita prie išvados medžiagą skanuoti ir didinti.

- Tai darėme tiksliai, siekdami, kad užfiksuoti momentai priartėtų prie šiandieninio žmogaus. Juk detalės, kurios kartais lieka nepastebėtos, kalba daugiau nei aprašyta vadovėliuose ar gali pasakyti dokumentai, - įsitikinusi parodos kuratorė Z. Genienė. - Didžiausias mūsų troškimas buvo surengti šiltą parodą, kurioje - ne vien nuogi faktai, bet ir gyvenimas. Gyvenimas toks, koks buvo anuomet, ypatingai po Antrojo pasaulinio karo, kai dauguma šio krašto žmonių buvo priversti pasitraukti. Tų, kurie liko, gyvenimai taip pat įvairiai susiklostė. Remdamiesi Martyno Jankaus šeimos archyvu, kuris be Ievos Jankutės prisilietimo nebūtų čia patekęs, šiandien galime viską suvokti daug tikriau.

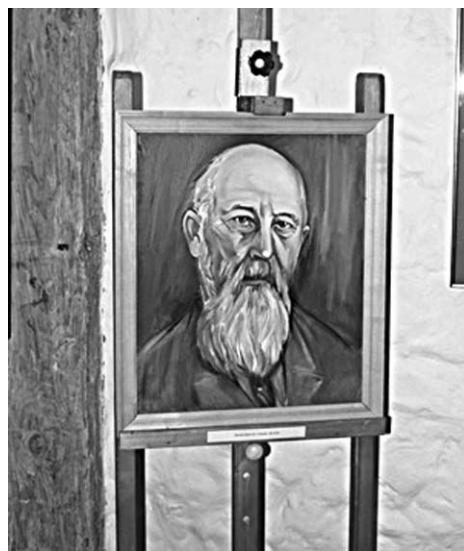
Kaip bebūtų gaila, labiausiai lauktos vakaro viešnios susirinkusiems taip ir neteko išvysti. Ieva Jankutė parodos atidaryme negalėjo dalyvauti. Kita vertus, kas gali paneigti, jog jos čia buvo daugiau nei bet kurio kito – bibliotekai dovanotų dokumentų ir nuotraukų pavidalu.

Tikimasi, jog ši pirmą kartą viešinama Ievos Jankutės šeimos archyvo medžiaga pasitarnaus ne tik lietuviams bei lietuvininkams, bet ir Vilniaus universiteto ruošiamai monografijai, įvertinančiai Martyno Jankaus gyvenimą.

Apie Mažąją Lietuvą būtina kalbėti

Klaipėdos etnokultūros centro kolektyvo „Vorusnėlė“ vaikai, vadovaujami doc. Dalios Kiseliūnaitės, dainuodami dar Martyno Jankaus rinktas ir spausdintas dainas, nukėlė parodon susirinkusius pusantro šimto metų atgalios.

Tiesa, pasak parodos lankytojų, jiems priminti, kas buvo Martynas Jankus, tikrai nereikia – jis artimas tarsi šeimos narys ir žinoma apie jį labai daug.

Martynas Jankus dailininko A. Taurinsko akimis, 1989 m

Martyno Jankaus šeimos istorijos peripetijose parodos lankytojai rado ir savų likimų atspindžių

Anot Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktoriaus dr. Jono Genio, kalbant apie Tilžės aktą negalima nekalbėti apie Martyną Janką ir atvirkščiai

- Manau, jog paroda tikrai duos daug, tačiau čia susirinkusi publika daugiau ar mažiau jau viską žino ir pažįsta. Galbūt vieta turėtų būti kita ar plačiau publikuoti, skleisti šitą dalyką reiktų, - sakė ponija Lidija.

Ponia Jūratė tikino, jog paroda pamaloningai kiekvieną lietuvininką.

- Štai skaičiau kažkada laikraštį apie kariuomenę, o dabar matau nuotraukose – įdomu. Manau, jog apie Mažąją Lietuvą reikia kuo daugiau kalbėti. Aš ir pati stengiuosi apie tai pasakoti savo bendradarbiams ir kur benueičiau, tik dažnai į tai pasižiūrima labai skeptiškai. Nes jei tu mažlietuvis, tai tu - evangelybė, tu - vokiečiai. Nežiūrint į tai, kokie dabar laikai. Kad ir toks atsitikimas – dirbau nedideliame kolektyve, buvau vadove ir pastatė Naujųjų apaštalių bažnyčią tuoj po nepriklausomybės. Manęs klausė tuomet – Jūrate, ar ten Jūs, vokiečiai, bažnyčią pastatė? Tai tik vienas iš pavyzdžių įrodančių, kad švietimas žmonėms reikalingas. Pasakodama apie tai, aš matau, kad kai kas net išsižiojęs klausosi, nes labai žino, ir aš būtinai rekomenduosiu a-teiti čia. O patiems mažlietuviams čia būti malonu, nes jauti, jog buvo idėja, buvo mintis. Kadangi mūsų liko labai mažai ir, aišku, mes esam išmirštantys, tai, kad kažkas po mūsų lieka, yra labai gerai, gal dar kiek laiko mūsų neužmirš.

Simboliška - Mažosios Lietuvos istorijos muziejus Martynui Jankui skirtą vakarą vainikavo Tilžės akto kopijų įteikimu visoms Mažosios Lietuvos regiono mokykloms. Įteikė tarsi ženklą, neleidantį lengvai pasiduoti šiandien kai kurių istorikų gana drąsiai išsakomoms abejonoms Tilžės aktu. Aritmetika paprasta - jei abejojama šiuo dokumentu, gal neverta kalbėti ir apie Martyną Janką?

Autorės nuotr.

Didžiausia oratorija– vaikų šurmuly ir skambutis

Aušra KUSAITĖ, Vilnius

Algimantas Masaitis

Lapkričio 19 dieną Vilniuje, Adomo Mickevičiaus bibliotekoje, įvyko baigiamasis Rytų Lietuvos gimnazijų ir vidurinių mokyklų lietuvių kalbos kabinetų konkurso renginys „Lietuvių kalbos kabinetas – tautiškumo ir pilietiškumo ugdymo židynys“. Konkursą organizavo lietuvių švietimo draugija „Rytas“ ir Tautinių mažumų bei išeivijos departamentas.

Išsamiai susipažinus su sukaupta metodine medžiaga ir kabinetų darbu, I-ąja vieta nuspręsta apdovanoti Onušio mokyklą (Trakų r.), kurioje lietuvių kalbą dėsto mokytoja Nijolė Baranauskienė. Dvi antrąsias vietas pasidalijo Ignalinos rajono gimnazija (mokytojas Petras Mikštas) ir Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija (mokytoja Birutė Lukoševičienė). III vieta skirta Juodšilių „Šilo“ vidurinei mokyklai (mokytoja Jolanta Gumbravičienė).

Tai – tik vienas iš renginių, kuriuos organizuoja „Ryto“ draugija. 2004 m. atkūrus draugiją, jos veiklą koordinuoja „Ryto“ draugijos švietimo raidos centro-muziejaus steigėjas ir puoselėtojas, pedagogas Algimantas MASAITIS.

Kas galėjo pagalvoti, kad net ištumtas iš Marijampolio vidurinės mokyklos direktoriaus pareigų, šis pedagogas nesiliaus vystęs savo lietuviybės skleidimo misijos?

Tiems, kurie siekė jį nušalinti nuo vadovavimo mokyklai, ko gero, regėjosi, jog neturėdamas mokyklos, jis ramiai sau gardžiuosis pensininko dalia. Juk ko bereikėtų norėti: vaikai užauginti, aplink dūzgia vaikų būrelis, tad nėra prasmės dar veltis į „karus“ dėl lietuviybės puoselėjimo, dėl jos sklaidos vos 1000 gyventojų turinčiame Marijampolyje. Tačiau priešiška nusteikusi graudžiai apsiriko.

„Man Marijampolis – viskas. Veliuona, kurioje užaugau, buvo šventovė. Dabar šventovė čia, kur išdirbau 46 metus“, – tvirtino Algimantas Masaitis vedžiodamas po „Ryto“ draugijos švietimo raidos centrą-muziejų. Prasminga, kad muziejus įkurtas senojoje mokykloje, kuri atsitiktinumo dėka dabar tituluojama pirmąja lietuviška mokykla visoje Pietryčių Lietuvoje. Kadaise ji aidėjo vaikų šurmulių, dabar jos sienoms lemta saugoti visos Pietryčių Lietuvos švietimo raidos atmintį. Kiekvienas apsilankęs gali susipažinti su moksliniais darbais, skirtais Pietryčių Lietuvos problematikai, projektais, pagal kuriuos dabartinė pedagogų karta dirba, lietuviška dvasia ugdydama jaunimą. Čia pagarbiai saugoma atmintis apie mokytojus, kurie šiame regione dirbo įvairiais okupacijos metais, apie tuos, kurie ir šiandieną neretai pakankamai sudėtingoje situacijoje žadina lietuviybės

dvasią. Pravertęs keletą aplankų matai, kad vaikai rengia lietuviškos poezijos vakarus, stato saviveiklinius spektaklius apie Herkų Mantą, Barborą Radvilaitę...

„Būta čia ko“, – gali nustebti tūlas Didžiosios Lietuvos pilietis, kuriam net nebesisapnuoja, kad lietuvių kalba ir jos istorija šiais atkurtos nepriklausomybės laikais gali būti nepageidaujama. Tačiau realybė ta, kad jau Vilniaus autobusų stotyje išsėdęs į autobusą, važiuojantį link Šalčininkų, pasijunti lyg gūdžiais sovietmečio laikais: su vairuotoju tik rusiškai ir lenkiškai galėsi išsiaiškinti, kur nori vykti ir kokio bilieto pageidauji. Stebitės? Netikite? Patikrinkite patys: Vilniaus autobusų stotis, 14 aikštelė...

Ne, aš dar nepamiršau Levo Tolstojaus ir Antono Čechovo kalbos. Ir nesiruošiu pamiršti. Tačiau nepamiršau ir to, kad gyvenę Lietuvoje ir turiu Konstitucijos man garantuotą teisę kalbėti valstybine kalba, kaip ir bet kurios kitos demokratinės šalies pilietis savoje šalyje. O štai mane aptarnaujantis žmogus vargu ar yra girdėjęs ką nors apie būtinumą kalbėti valstybės, kurioje gyvena, kalba. O apie lojalumą valstybei, kurioje gyvena? Ir kieno politiką vykdo tame krašte valstybės valdymo struktūrose dirbantys delegatai, jeigu Lietuvos valstybėje gyvenantiems lietuviams iškilo grėsmė prarasti galimybę ugdyti savo atžalas gimtąja kalba, per jos šimtmečiais išsikristalizavusių istorine raida grįstų vertybių prizmę.

Kaip ten bebūtų, išgyvenę atgimimo metų euforiją ir patyrę galimybės ugdyti vaikus gimtąja kalba skonį, Rytų Lietuvos piliečiai lietuviai eilinį kartą pasijuto diskriminuojami. Tik paradoksas šį kartą jau savo pačių valstybėje. Ir, tarsi kartodami gerai išsivertę istorijos pamoką, 2004 m. atkūrė „Ryto“ draugiją (įkurta 1913 m), kurios pagrindiniai tikslai įvairiais jos gyvavimo laikotarpiais buvo krašto švietimas, puoselėjant tautines, kultūrines tradicijas ir papročius, gimtosios kalbos puoselėjimas.

Lietuviška mokykla

„Mokytojas turi būti kaip skruzdėlė. Iš skruzdėlyną nauja karta išsklendžia baltus sparnus išskleidusi, o kai juos pasideda, turi iš tos vietos ir nebeišeiti“, – tvirtino nusipelnęs Lietuvos mokytojas, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino V-ojo laipsnio ordininkas Algimantas Masaitis. Jis Marijampolio mokykloje „sparnus pasidėjo“ 1960 metais, kai pagal paskyrimą atvyko čia dirbti matematikos mokytoju. Tada mokyklai tebuvo vos keleri metai.

Ilgą laiką Rytų Lietuvoje lietuviška Marijampolio mokykla buvo tarsi balta varna. Mat apie 1950 metus sovietmečio politikos įtakoje buvo panaikintos lietuviškos šio krašto mokyklos ir net lietuviškuose Žagarės bei Marijampolio kaimuose veikė tik lenkiškos. Tada, 1951 – aisiais, lyg yla iš maišo krašte pasirodė sovietinė armija baigęs kareivukas Vilius Semaška. Jam buvo leista pradėti kurti lietuvišką mokyklą. Nežinia, ko tikėjosi tie, kurie jaunuoliui patikėjo visais atžvilgiais sudėtingą uždavinį, bet Semaška parodė, ką gali. Pasitelkęs lietuviškos mokyklos išsiilgusius kaimo gyventojus, Vilius pastatydino iš rąstų namą, įrengė jame porą klasių ir paskelbė, kad atidaroma vidurinė lietuviška mokykla. Taip tiems, kurie namuose kalbėjo „po prostu“, sovchoze – rusiškai, sužibo viltis vaikus išmokyti lietuviškai, sugrąžinti prie savos kilmės ištakų. Kai amžininkai pasakoja apie tuos laikus šioje mokykloje, daug kas

Iškaba

gali pasirodyti lyg pasaka. Antai kad ir faktas, jog jos kabinetuose kabėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių portretai... tiesa, šalia buvo pakabinti ir rusų kunigaikščiai. Arba tai, kad į Marijampolį pradėjo plūsti Baltarusijos teritorijoje gyvenančių lietuvių vaikai. Pasak A. Masačio, buvo metas, kai iš pažiūros nedideliame, greta esančiame bendrabutyje gyveno iki 80 vaikų.

Taip pradinė mokykla išaugo savo paauglystę ir tapo vidurine. O tada...

Tada jau vidurinei lietuviškai mokyklai statytas naujas pastatas Marijampolyje. Per 30 metų 297 lietuviukai iš Baltarusijos teritorijos baigė Marijampolio vidurinę mokyklą ir tapo tais, apie kuriuos sakoma „atkovoti lietuvių“.

Geru Marijampolio pavyzdžiu netruko pasekti kiti: steigėsi lietuviškos mokyklos Trakų Vokėje, Riešėje, Šalčininkuose, Maišiagalėje. Na ir kas, kad su tam tikra Marijampolio pedagogų pagalba. Svarbu – steigėsi.

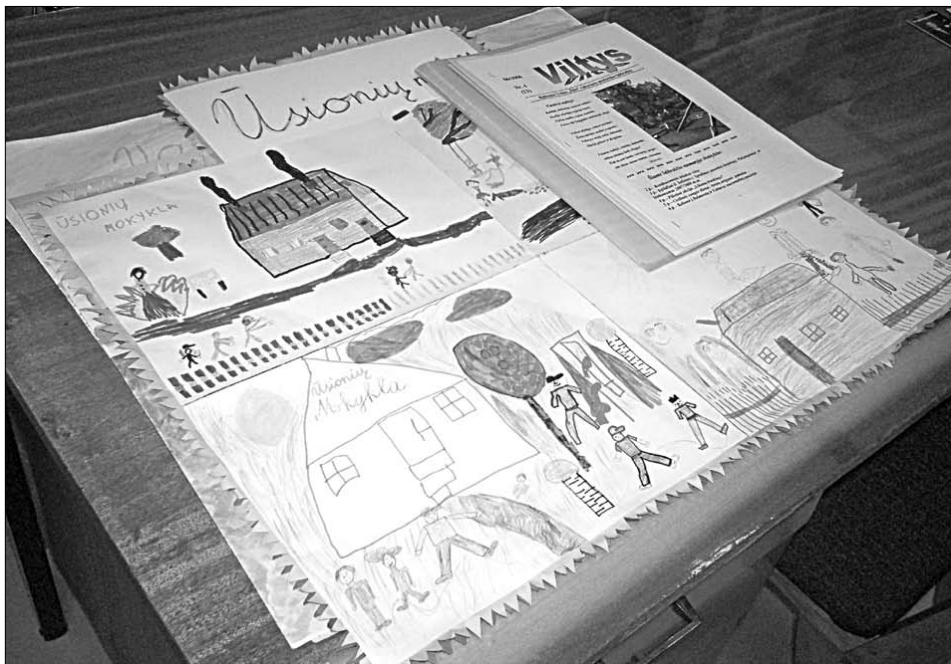
O pagalbos būta tokios: iš Baltarusijos privažiuoja vaikų daugiau, negu gali tilpti bendrabutyje – jie nukreipiami ten, kur jau gyva lietuviškumo užuomazga. Gudrybė suveikia. „Desantui“ pasirodžius, tenka didinti klases, plėsti mokyklą, kurioje dėstoma lietuvių kalba. Taip buvo sovietmečiu.

Kovos taikos metu

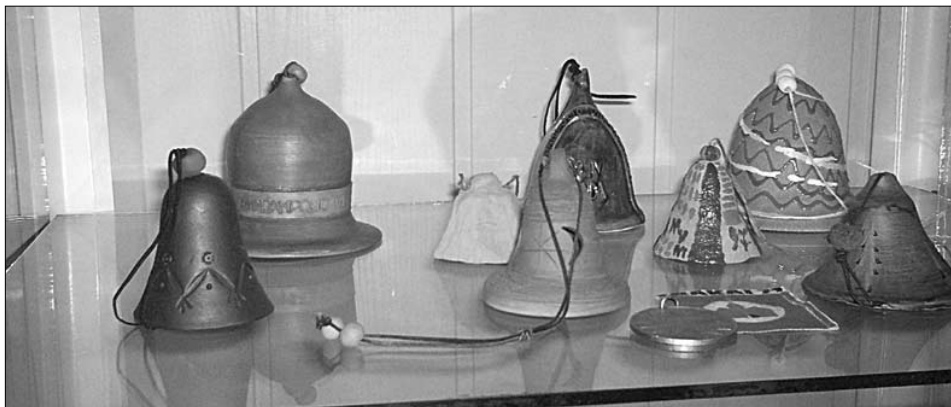
Lietuvių švietimo draugijos ir „Ryto“ švietimo raidos centre-muziejuje tarp kitų eksponatų saugomas ranka pieštas plakatas su įrašu „Deputate, nugalėk savyje vergą“. Juo nešini Marijampolio žmonės išlydėjo tuomet dar Lietuvos delegatus į istorinį TSRS Liaudies deputatų suvažiavimą Maskvoje, kuriame sprendėsi Lietuvos ir kitų Pabaltijio valstybių savarankiškumo klausimas. Dirbdami Lietuvos, jos istorinės atminties ir savasties išsaugojimui, jie vergą savyje jau buvo nugalėję. Ir, be abejo, net baisiausiame sapne negalėjo susapnuoti dienos, kai teks vėl susigrumti dėl lietuviybės. O tokia diena netruko ateiti.

Pirmaisiais atgimimo metais entuziastingai ėmusi lietuviškų mokyklų steigimo, ilgainiui, pasikeitus politinių jėgų santykiui, Pietryčių Lietuvoje imta daryti dirbtinių kliūčių ir trukdžių ugdyti vaikus valstybine kalba. Prieita net iki to, kad, savivaldybėms atsisakius steigti lietuviškas mokyklas, šio darbo buvo priversta imtis Vilniaus apskrities viršininko administracija. Atsižvelgdama į gyventojų pageidavimus, ji atidarė vidurinę Bezdonių mokyklą, Juodšilių „Šilo“ (461 moksleiviai), Riešės (585 moksleiviai), Eitminiškių (104 mokslei-

Nukelta į 5 p.

Vaikų piešiniai

Skambučių kolekcija

Višinskis Poviliukas

Pasigrožėkite G. Petkevičaitės-Bitės dailiu žodžiu apie Žemaitę ir Povilą Višinskį. Nusiteikite elegiškai nuotakai Vilniaus Rasose, tačiau paminklą POVILIUKUI pamatykite BITĖS akimis. DĖMESIO: „VORUTOS“ prizas už gerą rašinį!

Povilas Višinskis, vargdamas, darbuodamasis virš savo galėjimo, baigia Šiaulių gimnaziją. Žymantų ir Višinskių ūkiai tame pačiame Ušnėnų sodžiuje (Užvenčio par.), kaimynystėje. Nuo ketvirtos klasės tėvai Povilui nieko nedavė už tai, kad nenuėjo į kunigų seminariją. Vaikinas, nepaprastai geros galvos, trokšta pasiekti Peterburgo universitetą, bet ir niekur skatiko kelionei gauti negali. Žemaitė, žiūrėdama į jo sielos kovą, aprašo tą puikų kilnios sielos jaunikačio vaizdą, kurs dabartiniame jos raštų leidime yra „Studentas“ pavadintas. Ir gale api-būdina daugelio anų laikų veikėjų kančias:

„Iš kur semiatės kantrybės jūs, nelaimingieji muzikėliai? Iš kur gaunate reikalingos jums tvirtybės? Paragavote syki gardžių mokslo vaisių – ir niekas nebegali atgrasyti nuo jo. Vargai, neturtas, burniavimai, priekaištai – viskas jus tartum stumte tik stumia tolyn... Kaip kibirkštėlės iš tamsenybių lekiate į padanges, glaudžiatės į krūvą, stengiatės sužiebtį gaisrą ir nušviesti tėvų žemės tamsybes. Neša jus turbūt savo sparnais – aukštybės erelis, artimo meilė...“

Taip, tas aukštybės erelis, artimo meilė nešė ir Žemaitės sielą. Ne vien vargšo – studentėlio sielos vaizdą nupiešė ji tada, bet įteikė kelionei „Poviliukui“, kaip pati mėgdavo pasakoti, 10 rublių, kurių, rodosi, pati neturėdama, pasiskolino.

<.....>

Tais pačiais 1898 metais teko ir man pasižinti arčiau su Povilu Višinskiu. Buvo jis tuomet jaunikaitis, vos dvidešimt trečius metus užkliudęs, nes buvo gimęs 1875 metuose.

Niekuomet to pirmo pasimatymo nepamiršiu! Nepaprastai gražus sielos

gražumu veidas buvo visai klasiškas, senovės graikų tipo, bet sykiu slankiojo jame ir gilūs šešėliai išsiplėtojusios džiuvos. Taip pat ir liekna, lanki, vidutinio ūgio jaunikačio stovyla skaudžiau dūrė į akis savo įdubusia ir dažnai kosulio kilnojama krūtine. Ir jutai nuo sykiu, jog išvydai puikų, prakilnios dvasios žmogų, „į kurį nagus įleidusi laiko mirtis“. < . . >

1899 metais vasarą yra jis vienas iš uoliausių įrengėjų Palangoje įvykusio vaidinimo „Amerika pirtyje“, kurs buvo pirmas Lietuvoje suloštas lietuvių kalba spektaklis. Apie tą mūsų atgijimo istorijoje svarbų atsitikimą jau kitur kalbėjau, todėl nebekartosiu. Tik priminsiu, jog tie patys 1899 metai buvo drauge ir Kudirkos mirties metai.

Nuožni likimo ranka vertė šulą vieną... tą, kur augino tautos garbę ir dvasios kilimą!

Nesunku įsivaizduoti, koku obalsiu ta mirtis atsimušė į visų anų laikų jaunųjų veikėjų krūtines. Ūmai pajuto jie ant savo pečių nukritusią visą tą naštą, kurią anas vienas ir kėlė, ir augino.

Išaušta 1900 metai, metai Vonsiackio didžiausio Kauno gubernijoje darbavimosi. Veikėjai ir tolimoje Rusijoje gyvenantieji buvo tuomet suimami. Kaip artimiausioji proga didelės politiškosios bylos pradžiai patarnavo tuomet metai atgal Palangoje vaidinta komedija „Amerika pirtyje“. Kalėjimai – ne vien Panevėžio, Šiaulių, bet ir Liepojos, Mintaujos, Hazenpoto – prasisiveria priėmimui lietuvių inteligentų. Pusantr šimto kratų ir keturiasdešimt kalinių, ilgesniam laikui užvertų ir vis kaltinamų už prigulėjimą prie lietuviškų knygų ir laikraščių leidimo ir gabenimo per sieną. Be to, daugybė dar kratų pas

sodiečius, kur ne syki kaimynas, susibares su kaimynu, pakišdavo vienas kitam uždraustų raštų glėbį ir paskui užrodydavo raudonsiūliams. Vonsiackis nuolat savo perdėtiniais gyvėsi tuomet jau visam Lietuvos tautiškam judėjimui galą padaręs... pirmiau Suvalkų gubernijoje, o dabar ir visoj Lietuvoj...

Silpna ir beginklė tauta kuom nors vis dėlto gėidė savo gyvybę skelbti, apreikšti. Jauniesieji jos sūnūs išsimanė tam tikslui lipinti pakeliais, ant šulų, ant kryžių, ant augančių medžių, ant namų sienų, visokius atsišaukimus „Į brolius ir į seseris!“ – nepasiduoti nusiminimui, nenusilenkti prieš persekiojimus, tik tautos gyvybę visomis jėgomis rūpintis išlaikyti... Raudonsiūliai visur, prakaituodami, lietuvių keikdami, sukosi, atsišaukimus kur užtikę draskė, skuto, vis daugiau jaunuomenės suim-dami, kalėjiman gabendami, o tie atsišaukimai it grybai po lietaus dygo... Tokią karštą kovą išlaikyti ir nenusileisti daug stipresniam priešui reikėjo mažai susipratusiai žmonių saujelei nemažo apskrumo, dvasios stiprumo ir narsumo.

Tokiais tat laikais Višinskis tampa beveik tvirčiausiu šulu, prilaikančiu tėvynės namo sieną, kad namas negriūtų. Dvi krati jis pats pergyvena. Aplinkui visi išbauginti, nusiminę. Daugumas veikėjų po raktų, todėl ir raštų gabenimas iš užsienio sutrukdytas. Rašytojų irgi nemaž aukštalangėse užvertų. Visų dvasia prislėgta. Lėšų skaitlingiems kaliniams užlaikyti, laikraščiams užsienyje leisti irgi nėra iš kur semti.

Višinskis tuomet visur ir visuomet sukasi nenuilsęs, rankų nenuleisdamas. Mokytojaudamas viename Panevėžio paviato dvarelyje per ištisą savaitę, šventomis dienomis arba naktimis trankosi iš vieno paviato į kitą, iš miesto į miestą, nuo vieno dar kalėjime nesėdinčio veikėjo pas kitą. Suranda visur susinėjimo kelius, suranda visokiems savo tikslams ištikimus žmones, ragina gabesnes plunksnas kelti liaudies nupuolusią dvasią, drąsinti, tvirtai, aukštai ir narsiai nešti tautiško atgijimo vėliavą. Laikraščiai pilni jo prisiųstų

korespondencijų, po kuriomis pasirašo tai paprastu, jo dažniausiai vartojamu: Aš, tai P. Aš, tai Spragilas, tai vienu P., tai T. R., tai Mužikas, ir vieną antrą syki Žmogus, gal didžiausio lietuvištos persekiojimo laikais ir kitais slapyvardžiais, nes, daugybei veikėjų kalėjimuose besėdint ir Vonsiackiui besigiriant juos visus surakinus, pasilikę laisvi veikėjai, o ypač Višinskis, stengėsi ir laikraščius ne vien įvairiais raštais, bet ir įvairiais slapyvardžiais pripildyti, kad ir priešas tikėtų, jog Lietuva ir jos veikėjai – ta hidra, kuriai nukirtus galvą, tuoj kelios galvos vieton jos išdygsta.

Tokiais tat laikais matome dar Višinskį drauge su kitu veikėju traukiamus teisman už afišų lipdymą. Tos afišos buvo Mintaujos miesto viršininko leistos spausdinti lietuviškomis raidėmis apie komedijos „Velnias spąstuose“ vaidinimą, kuris buvo Mintaujoje rengiamas ir policijos paskutinę valandą sutrukdytas. Prie to atsitikimo su afišomis ilgiau apsistosime, ne vien kaippo artimiausiai su Višinskio asmenimi surišto, ne vien kaippo vienos iš įdomiausių bylų mūsų tautos kovoje už spaudą, drauge ir tokios, kuri nuvalė kelią iš svarbiausių kliūčių mūsų spaudos leidimui.

Tos afišos buvo akivaizdoje valdžios tarnų lipdomos, ir jie tik paskui susigriebė už jas persekioti. Viena dar gi tokia afiša užtat, jog sunku buvo ją atplėsti, buvo Jonišio antstolio su visomis aludės durimis išimta ir į Šiaulius vežama pavieto viršininkui parodyti. Vos išmėldė alininkas, kad čia pat kaip nors atlipintų ir jam duris atiduotų. Prisiėjo tris kibirus verdančio vandens supilti, kol atlipdė, paskui ant saulės išdžiovino, pripildė ant drobės ir išsivežė kaip kažį kokią brangenybę. O Višinskiui dėl tų afišų teko nemažai prisibaldyti ir su vyriausybe smarkiai pasitampyti.

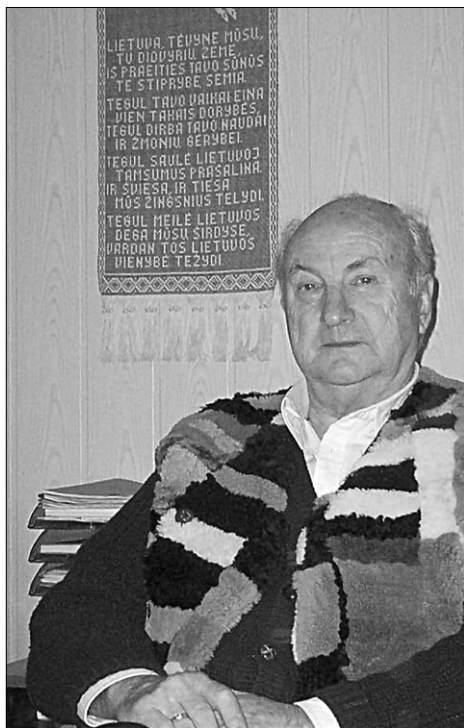
Žagarės taikos teisdarys visųpirm nubaudžia Višinskį ir kitą afišų lipintoją trimis rubliais pabaudos, nors abu kaltinamu šikart teisman nebuvo stoje. Patyrę teismo nusprendimą, siunčia jie teisdariui tuoj atsišaukimą, t. y. prašymą peržiūrėti

Nukelta į 7 p.

Rytų Lietuva

Didžiausia oratorija– vaikų šurmuly ir skambutis

Aušra KUSAITĖ, Vilnius

Algimantas Masaitis

Atkelta iš 4 p.

viai). Bet kodėl savo tiesioginės pareigos nevykdo savivaldybės? Galbūt jos kruopščiai kuria valstybės nuostatoms priešiškus projektus? Tačiau tokiu atveju kyla pagrįstas klausimas: kodėl kompetentingoms organizacijoms nerūpėjo nurodyti savivaldybėms, jog jos nevykdo rinkėjų valios, joms deleguotų funkcijų ir pareikalauti pašalinti klaidas?

Pamenu, būdavo populiariu sakyti, esą viena kaimyninė valstybė –

neprognozuojamų stebuklų šalis. Dageilis įvykių mūsų pačių valstybėje sudaro prielaidas manyti, kad esame itin neprognozuojami ir jau tikrai tolokai nuo to, kas vadintina teisine valstybe.

Karo kirvį sugėbėta iškasti netgi dėl vadinamojo mokinio krepšelio. Antai pagal galiojančias Švietimo ministerijos direktyvas 5 procentus moksleivių krepšelio lėšų savivaldybės savo nuožiūra gali perskirstyti tarp rajone esančių mokyklų. Rytų Lietuvos regiono savivaldybės šią galimybę panaudoja lietuviškųjų mokyklų lėšų mažinimui, dalį jų perkeldamos į lenkiškąsias. Štai 2007-2008 mokslo metais 214 tūkst. Lt buvo „nuimta“ nuo Marijampolio mokyklos, 202 tūkst. Lt – nuo Rudaminos „Ryto“ mokyklos ir 118 tūkst. Lt Paberžės „Verdenės“ mokyklai. Štai ir teko švietimiečiams minti teismų slenkščius, įrodinėti savas tiesas. Tiesa, teismas nusprendė pataisyti perskirstymą. Tačiau ar to būtų reikėję, jeigu savivaldybėse mokinio krepšelio paskirstymo procesas būtų vykęs skaidriai? Juk nežiūrint to, kad antilietuviškai nusiteikusiai nurodo neva mažėjančius lietuvių kalba besimokančiųjų skaičius, Algimanto Masaičio sukaupiti duomenys rodo ką kita: Vilniaus rajone 2003 m. buvo 5449 lietuvių moksleivių; 2004 m. – 5508; 2005 m. – 5693. Algimantas Masaitis didžiąją gyvenimo dalį paskyręs Pietryčių Lietuvai jos vaikus palygino su Ledo, Vilko vaikais. Ar ne per drąsu? Ir pati sutrinku: juk iš šio krašto vaikų, kaip ir iš anų, ilgus metus buvo atimta brangiausia, kas yra žmogaus prigimtyje: galimybė būti savimi

Stogastulpis

savo krašte. Į tai pasikėsinta ir pastaruoju metu. Tad štai kodėl „Vilnijos“ draugijos valdybos narys, atkurto „Ryto“ draugijos organizatorius ir pirmininkas tebelaiiko ranką ant vis dar karščiuojančios Pietryčių Lietuvos pulso. Kiekvieną rugsėjį jis su pirmokams skirtomis kuprinėmis aplanko visas čia veikiančias lietuviškas mokyklas,

Ant stogastulpio išraižytos datos

kad žinotų tikrąją padėtį, nes turi būti pasirengęs (kraupokai skamba ar ne) kitaminčių išpuoliams.

Paradoksas, bet net dabar, kai Lietuva yra nepriklausoma, „Ryto“ draugijos uždaviniai išlieka beveik nepakitę, tie patys, kurie buvo per caro, kaizerio, lenkų valdymo laikais: šviesti Vilniaus krašto gyventojus, padėti jiems mokytis lietuviškose (dabar išdidžiai valstybinėmis tituluojamose) švietimo įstaigose, kelti mokytojų kvalifikaciją, šelpti mokyklas.

Į klausimą, ar per tiek metų jam neaparkto nesibaigiantis vaikų klegesys ir skambučių tilindžiavimas, Algimantas Masaitis atsako netikėtai susigraudinęs: „Man vaikų šurmuly ir skambutis – didžiausia oratorija“.

Diskusijos, komentarai, nuomonės, pasiūlymai**2008 m. Švč. Aušros Vartų Marijos, Gailestingumo Motinos, iškilmės diena*****Pagalbos prašymas*****Robertas SKRINSKAS,****Lapių Šv. Jono Krikštytojo parapijos kleb. kun.**

Kauno r. Lapių Šv. Jono Krikštytojo parapijos išlaikymui prieš 400 metų buvo dovanotas žemės sklypas. Į šį žemės sklypą nesigviešė patys godžiausi Lietuvos okupacinių režimų valdininkai, pradedant carinės Rusijos, Švedijos, Napoleono Prancūzijos, hitlerinės Vokietijos ir baigiant stalininės Sovietų Sąjungos, kuri paliko bent tą plotelį prie klebonijos dėl kurio ir eina kalba.

Tačiau vos spėjus atgauti Lietuvos Nepriklausomybę, dėl kurios iškovojo Lietuvos katalikų bažnyčia sudėjo nemažai aukų: daugybė kunigų buvo išžudyta ir ištremta, panaikinti visi vienuolynai, uždaryta daugybė bažnyčių, atimta parapijų išlaikymui ir labdaros misijai skirta žemė, - žodžiu, bažnyčia smarkiai nukraujavo, - papildomai nutarta apiplėšti mažai kam rūpimą, provincinę, griūvančią Lapių bažnyčia.

Dar nuo 1995 m. viena pačių seniausių paminklinių bažnyčių, greit švesianti 400 m. jubiliejų, yra pripažinta avarinio stovio. Avarinį stovį yra patvirtinusios įvairios komisijos, sudarytos net ministerijų. Krenta lubos, jose žioji didžiulė skylė ir yra pavojus, kad ant žmonių užkris išpuvės, kinvarpų sugrauztas bokštas. Šiais metais, kaip ir ankstesniais, yra pateiktas prašymas skirti lėšų remontui, bet dėl prasidėjusios finansinės krizės, kaip pro-

vinciniam objektui, gali nieko neskirti.

Dar nuo sąjūdžio laikų Lapių gyventojai, padedant įvairioms organizacijoms, tarp jų Pilies draugijai ir Pasaulio lietuvių bendruomenei, kovoja, kad būtų leista atstatyti Nepriklausomybės paminklą, stovėjusį ant bažnyčios žemės. Bet iki šiol, nors yra parengtas projektas, žmonės neraminami pažadais, o leidimas vis dar neduotas.

Lapių bažnyčia ir klebonija pastatytos ant status skardžio krašto. Bažnyčiai gelbėti žemė buvo sutvirtinta betoniniais poliais, į labiausiai smunkantį kampą buvo supilta 2 kūbai betono, bet bažnyčios sienų skilimas tebesitęsia. Tyrimai parodė, kad žemė sluoksniuota, t. y. nėra tvirta.

Klebonija yra labai sena, sienų lentos išpuvusios, stogo danga nesilaiko, nes vinių nelaiko supuvusios gegnės ir medinės konstrukcijos. Remontuoti seną, begriūvančią, be kanalizacijos, vandentiekio ir kitų komunikacijų kleboniją nėra nei techniškai, nei finansiškai prasminga. O statyti naują toje pačioje vietoje, nuokalnės žemiausiame taške, techniškai imanoma, bet ekonomiškai parapijai būtų nepakeliamas našta, nes statybos kaina išaugtų trigubai. Be to, liktų pavojus sugriūti. Išeitis yra. Naują kleboniją reikia statyti lygioje vietoje, ne nuokalnėje, bet šlaito viršuje. Kiek aukščiau dabartinės vietos. Ir kiek toliau nuo

Lapių bažnyčios lubos

kapinių, nes dabartinės esamos ribos yra per arti kapų ir čia įstatyksiškai negalima statyti parapijos namų. Tai pats optimaliausias, net vaikui suprantamas sprendimas. Buvo parašyta daugybė pareiškimų su šimtais parašų, buvo daugybė komisijų, kurios pritarė tokiame sprendimui ir pagaliau buvo pažadėta 0,5 ha sklypelį, kuris keturis amžius priklausė bažnyčiai, ir toliau palikti bažnyčiai. Tačiau atsitiktinai sužinojome, kad 2008 10 08 šis sklypas jau „prichvatizuotas“. (Registro duomenys: 0,52 ha, k/Nr. 5240/9:529. Savininkas Andrius Klementavičius).

Visa Lapių bendruomenė daug metų kovojo, buvo renkami daug kartų parašai ir - jokio rezultato. O čia, be jokių ribų derinimo, be kaimynų sutikimo, slapta, net seniūnui nieko nežinant, daroma šventvagystė. Didžiausia

blogybė yra ta, kad neužilgo sugriuvus senai klebonijai visas Lapių miestelis neteks parapijos namų, kuriuose galėtų gyventi kunigas, vykti parapijos veikla. Valdžia gal ir suteiks kokį sklypelį parapijos ribų pakraštyje už Didžiųjų Lapių ar prie Jonavos r. sienos naujiems parapijos namams statyti. Bet juk taip net okupantai nesitvyčiojo!

Žemę tvarko apskritis. „Kas gali pa-neigti“, kad išgirdę apie apskričių naikinimą (dėl to vėliau bus sunkiau rasti kaltus), kažkas ir suskubo pasinaudoti savo valdžia, šventvagiška apiplėšiant Lapių parapiją.

Tikime, kad liko šviesių, tėvynę mylinčių ir neabejingų visuomenės vargams, sąmoningų žmonių, kurie padės vargšei Lapių bendruomenei atkurti teisingumą. Viešumas mūsų puseje.

Muziejus laikraštyje (Nr. 49)**J.Hopeno kūrybos pėdsakai Lietuvoje**

Dėl sudėtingų istorinių ir politinių aplinkybių iki paskutiniojo XX a. dešimtmečio Lietuvos istoriografijoje vyravo gana prieštaringas tarpukario Vilniaus krašto kultūrinio gyvenimo vertinimas. Gal todėl Jurgio Hopeno kūryba Lietuvoje liko plačiai nenagrinėta.

Jurgis Hopenas (Jerzy Hoppen) dailininkas, tapytojas, grafikas, restauratorius gimė 1891 m. kovo 23 d. Kaune lenkakalbėje šeimoje. J.Hopeno pavarde neradime apžvalginio pobūdžio XX a. Lietuvos dailės istorijos veikaluose. Dažniau jis minimas kaip žinomų Vilniaus ir jo apylinkių istorinių pastatų sieninės tapybos autorius, tyrėjas ir restauratorius. Lenkų dailėtyrininkai J.Hopeno asmenybe susidomėjo paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais. Jo kūryba ir pedagoginė, paminklosauginė veikla ne kartą aptarta Torunės (ten dailininkas praleido

paskutinius dvidešimt savo gyvenimo metų) kultūrinuose leidiniuose, dažnai minėtas tarpukario Vilniaus kultūrinį gyvenimą aptariančiuose straipsniuose. Lenkų istoriografijoje žinomi ir jo autoriniai sienų tapybos darbai Lietuvoje ir Lenkijoje.

1913 m. J.Hopenas studijavo Krokuvos dailės akademijoje. Įvertinus visą jo kūrybinį palikimą, galima tarti, kad šie Krokovoje praleisti vieneri metai, pažintys su tenyksiškais menininkais ir kultūros žmonėmis, turėjo didžiulį reikšmę dailininko kūrybos principų formavimuisi. Prasidėjus I Pasauliniam karui, J.Hopenui teko nutraukti studijas, jis buvo mobilizuotas ir atsidūrė Rusijoje. 1914-21 m. gyveno Petrograde, tačiau, atmesdamas rusiškojo akademizmo principus, nestojo į tenyksišką dailės akademiją, o kopijavo senųjų meistrų darbus Ermitaže. Nuo 1921 m. su pertraukomis studijavo dailę Vilniaus universitete, dėstė Vilniaus piešimo mokykloje, vėliau - dailių amatų mokyklos direktorius. Nuo 1931 m. buvo Vilniaus universiteto grafikos katedros dėstytojas (nuo 1937 m. - docentas). 1929-31 m. restauravo Vilniaus universiteto Smuglevičiaus ir Lelevelio salių klasicistinę dekoratyvinę sienų tapybą. 1932-33 m. kopijavo Trakų salos pilies freskų liekanas, kurias dar 1822 m. perpiešė V.Smakauskas. Kurį laiką dirbo Vilniaus dailės muziejuje. J.Hopenas nuolat dalyvavo Vilniaus meniniame ir kultūriname gyvenime, yra laikomas XX a. 3 deš. Vilniaus grafikos mokyklos lyderiu, vienu pirmųjų senosios Vilniaus krašto dailės tyrinėtoju, aktyviu propaguotoju ir restauratoriumi. Domėjimasis senąja dailė, įdomus jo studijavimas, idėjinis, stilistinių ar net technologinių principų panaudojimas - labai svarbus, išskirtinis J.Hopeno kūrybos bruožas, akivaizdžiai pastebimas ir tapyboje, ir grafikoje. Minimas, kaip

Arkikatedros koplyčių, universiteto bibliotekos sieninės tapybos autorius.

Sovietų valdžiai okupavus Lietuvą, imtasi perorganizuoti Vilniaus universitetą. Dailės fakulteto pagrindu 1940 m. įsteigta Vilniaus dailės mokykla, vėliau - dailės akademija. Karo metu joje vis dar dėstė J.Hopenas, kaip ir keletas kitų, buvo atleistas 1942 m. 1942-43 m. atliko Lentvario bažnyčios interjero tapybinį dekorą. 1943 m. su jo vadovaujamų Vilniaus dailininkų grupe atkūrė Perlojos bažnyčios sienų tapybą, kuri įtraukta į valstybės saugomų dailės paminklų sąrašą. Nuo 1946 m. gyveno Lenkijoje. 1947-61 m. buvo Torunės universiteto grafikos katedros vedėjas. Jurgis Hopenas nutapė daug Vilniaus vaizdų, sukūrė keletą buitinių tematikos ofortų ciklų (aplandai „Senasis Vilnius“), teatro dekoracijų, knygų iliustracijų.

Trakų istorijos muziejus savo gausiuose fonduose turi keletą šio dailininko darbų. Pasirinktas kūriny „Wilno - Pohulanka przed 100 laty“, autorius datuotas 1925 m. Jo klišė saugoma Torunės universiteto bibliotekoje. Šis grafikos darbas - akvainta, atlikta giliaspūdės technika ir panaši į piešinį skiestu tušu ar sepija. Minėtoji technika Lietuvoje ypač išpopuliarėjo XIX a. II pusėje. Vaizduojamas plačių viešelių riedantis kinkinys, už jo toluomėje Vilniaus miesto panorama su šv. Dvasios, šv. Rapolo, šv. Kazimiero bažnyčiomis, matosi evangelikų reformatų bažnyčios stogas. Jau 1440 m. Kazimieras Jurgailaitis padovanojo Vilniui platų lauką, kuris nuo Taurakalnio pusės siekėsi su Lukiškėmis, o iš kitos pusės driekėsi nuo miesto sienos iki Vilnios upės. Susiformavusi gatvė, abi pusės apsidarius medžiais, virto gražia pavėsinga aleja. Ja ėjo žinomas senasis kelias į Trakus, Kauną ir Gardiną, kuriuo keliavo kunigaikščiai ir diplomatai. Čia 1655 m. Lietuvos kariai, vadovaujami Janušo Radvilos, apgynė

miestą nuo rusų armijos.

Kalbant apie J.Hopeno kūrinių sąsajas su Trakų miestu, reikia paminėti, kad vaizduojamos ir aptariamios gatvės seniasias istorinis pavadinimas - Trocki trakt (liet. Trakų kelias). Pirmąjį šios gatvės projektą parengė Martynas Knakfusas 1784 m. Pohulankos gatvė (dab. J.Basanavičiaus, o Lietuva valdant carinei Rusijai - Bolšaja Pogulianka) šiuo vardu vadinama jau 1831 m. caro patvirtintame Vilniaus miesto perspektyviniame plane. Manoma, kad tokį pavadinimą ji „pasiskolino“ iš Pohulanka vadinatos, nuo XIX a. pr. šios gatvės gale veikusios, smuklės. 1812 m. birželio mėn. Napoleonas sustojo iškilioje Pohulankos gatvės vietoje ir grožėjosi atsiveriančiais Vilniaus vaizdais. Ties dabartinių J.Basanavičiaus ir Trakų gatvių sankryža veikė Trakų pasienio užkarda, kurios stulpus puošė Vyties ženklai 1888 m. buvo pakeisti dvigalviais ereliais. Ypatiną Pohulankos gatvę išgarsėjo XX a. pr., pastatius joje daugiau mūrinių pastatų.1908 m. čia veikė Kondrato turėta konditerija, Radzivonui priklausė aludė, veikė žandarmerija, 1913 m. pastatyta šv. Konstantino ir Michailo cerkvė.1914 m. baigtas statyti Pohulankos teatras (dab. Rusų dramos teatras), kuriame 1917 m. įvyko Vilniaus konferencija, išrinkusi Lietuvos Tarybą. 1922 m. Vilniaus seimas priėmė nutarimą dėl Vilniaus krašto prijungimo prie Lenkijos, kalbą sakė J.Pilsudskis. Ši gatvė Pohulanka (Pogulianka) vadinosi iki 1940 m. Lietuvoje dabar šiuo vardu vadinami keturi kaimai, du iš jų - Trakų rajone.

Istorijos skyriaus vedėja Alvyga Zmejevskienė

Piešinis. Vilnius-Pohulianka prieš 100 metų. Dail. J.Hopenas. 1925 m. Foto V.Neliubinas.

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 48)**Trakų dominikonų spaudas**

Viena garsiausių ir daug nuveikusių vienuolių Lietuvoje yra Dominikonų Ordinas, kurio veiklos pradžia Lietuvoje XIII a. Jo įkūrėjas - Dominynas Guzmanas.

Kada dominikonai pasirodė Trakuose nėra visiškai aišku. Vieni autoriai jų atsiradimą čia sieja su LDK Kazimieru (1440-1492), kuris vienuolius galėję įkurdinti salos pilyje, kiti su Žygimantu Augustu (1544-1572) valdymu ir jo numatyta salos pilies rekonstrukcija.

Tačiau giliau šaknis Lietuvoje Pamokslininkų ordinas įleido tik XVII a. LDK kancleris ir Trakų vaivada Marcijonas Oginskis 1678 m., valdant Jonui Sobieskiui (1674-1696) Gardino Seime gavo patvirtinimą dėl 12 dominikonų įsikūrimo Trakuose. Ši kartą vienuoliai turėjo apsigyventi pusiasalio pilyje. Taigi, šiemet sukanka 330 metų nuo oficialiai dokumentuoto dominikonų vienuolijos įsikūrimo Trakuose. Po 10 metų, 1688 m. M.Oginskis su žmona testamentu paliko dominikonams daug lėšų bažnyčiai ir vienuolynui statyti. Oginskių valia Rykantų bažnyčia tapo Trakų vienuolyno filija. Patys dominikonai Trakuose glaudėsi iš benediktinų perimtuose vienuolyno pastatuose miesto centre, meldėsi jų medinėje bažnyčioje. Derybas su naujuoju vaivada ir vietos bajorais dėl pusiasalio pilies gavimo ap sunkino prasidėjęs Šiaurės karas (1699-1721).

Kad vienuoliai akylai sergėjo savo kaip juridinio asmens statusą liudija vienas Trakų istorijos muziejaus eksponatas, susijęs su šio karo peripetijomis. Tai - ovalus, bronzinis, 40x35mm spaudas, tekintu mediniu koteliu. Jame pavaizduotas stovintis šv. Dominynas, du angelai, laikantys virš jo galvos apšvieginę karūną, dar du suklupę abipus. Aplink, tarp dviejų ratelių įrašas lotynų kalba: SIGILLUM CONFRASS TROCENSIS ORD PRED 1709

(Trakų brolijos prisikėlimo ordino spaudas 1709). Po švedų puolimo karalius Augustas II pabėgo. Naujuoju valdovu elekcinis seimas 1704 m. pasiskelbė Karolio XII statytinį Stanislovą Leščinskį. Įvykius kita linkme pakreipė tik Augusto II sąjungininko, rusų caro Petro I, švedų sutriuškinimas Poltavos mūšyje 1709 m. Išgirdęs apie Karolio XII pralaimėjimą, Augustas II pasiskelbė grįžtas į sostą, nes jo atsisakę grasinamas smurtu. Lietuvos, kurioje tuo metu šeimininkavo rusų kariuomenė, bajorija kėlė savo sąlygas, reikalavo naujo elekcinio seimo, rusų kariuomenės atitraukimo ir dar didesnių laisvųjų šlektai. Šioje sumaištyje proga pelnyti Augusto II palankumą savo byloje dėl įsikūrimo pusiasalio pilyje galėjo įžvelgti Trakų dominikonai,

Trakų dominikonų vienuolyno spaudas, 1709 m. Foto V.Neliubinas.

užsakydami naują spaudą. Barokiniam spaude, raizygame Lietuvoje, tikriausiai Vilniaus auksakalių, krenta į akis tai, kad karūna panaši į karališkąją, o nurodyta data - 1709 m. Toks karūnos traktavimas galbūt turėjo atkreipti pabėgėlio karaliaus aplinkos dėmesį, kad prašymų dokumentų antspaudė Trakų dominikonai pilnai pripažįsta Augusto II sugražinimą į sostą nuo pareiškimų datos - 1709 metų, nelaukiant naujo seimo. Rusų kariuomenės spaudžiamas seimas Augusto II teisėtumą pripažino tik 1710 m. Dar ilgiau užsitęsė Trakų dominikonų kova dėl teisės į vietą pusiasalio pilyje. Tik po 1768 m. karaliaus Stanislovo Augusto (1764-1795) ir seimo nutarimu, suderinus su Trakų vaivada A.Pociejumi, dominikonams leista kurtis pilies teritorijoje. Už tai vienuoliai pažadėjo duoti pastogę seimeliams, rasti vietos kalėjimui ir žemės bei pilies archyvu.

Pirmasis pusiasalio vienuolynas buvo medinis. Nauja mūrinė bažnyčia pradėta statyti 1779 metais. Projekto autoriai buvo A.Kosakauskas, M.Knakfusas ir dominikonas tretininkas A.Javorovskis. Pastatas turėjo būti trijų navų su dviem bokštais nukreiptais į miestą. Dėl lėšų stygiaus bažnyčia kilo vangiai, statybas nutraukė 1812 metų karas. Numatyto projekto atsisakyta 1822 m. Kairioji nava perdaryta į bažnytelę (dažniau vadinama koplyčia). Ji buvo pašventinta tu pat metų rugpjūtį šv. Arkangelo Mykolo vardu. Centrinis altorius buvo medinis, du šoniniai - polichromiškai ištapyti ant sienų. Freskų stilistika klasicistinė su barokiniais elementais. Dešinioji nava pertvarkyta į vienuolyno korpusą.

Pirmoje XIX a. pusėje vienuolynė gyveno 10-15 vienuolių, veikė mokykla. Joje dėstė pats prioras, nebaigtojo statinio pertvarkymo autorius L.Lovickis.

Vienuolynas uždarytas 1864 m., prasidėjus represijoms po 1863m. sukilimo. Po vienuolyno uždarymo daugiau kaip 100 metų komplekse buvo represinės struktūros. Carinės Rusijos laikais - ochranka, lenkų valdymo laikotarpiu - pasienio policijos būstinė, vokiečių okupacijos metu - gestapas. Sovietinė valdžia 1944 m. įrėngė NKVD kalėjimą, vėliau čia būta KGB skyriaus ir milicijos.

Trakų istorijos muziejus gavo iš dalies restauruotą vienuolyno kompleksą 1990m. Čia įsikūrė muziejaus administracija. Buvo numatyta plati viso pastato pritaikymo administracinėms, ekspozicinėms ir edukacinėms reikmėms programa.

Koplyčios interjerą pavyko restauruoti ir pritaikyti patalpą Sakralinio meno ekspozicijai tik 2004 metais. Gausus sidabrinų ir auksuotų liturginių reikmenų ir indų rinkinys eksponuojamas koplyčios rūsyje. Seniausios Lietuvos auksakalių gamintos bažnytinės taurės datuojamos XVII a., monstancijos ir relikvijoriai - XVIII a. Koplyčios sienas puošia XVIII-XIX a. šventųjų paveikslai. Tarp unikaliausių ir vertingiausių eksponatų - XVI a. bažnytinis suolas-dėžė, vadinamoji kasapanka. Labai įdomi koplyčioje esanti religinių medalių, bažnytinių apdovanojimų ir spaudų paroda. Ties kiekvienu spaudu lankytojas gali pamatyti ir jo atspaudą.

Sakralinio meno ekspozicijoje vyksta 2008 m. projektas - Muziejus laikraštyje. Kiekvieną penktadienį eksponuojamas naujas eksponatas iš muziejaus rinkinių.

Muziejininkas Saulius Zalus

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Archeologiniai tyrinėjimai

Naujosios bibliotekos teritorijoje archeologai aptiko senovinę krosnį

Ignė ROTAUTAITĖ, Anykščiai

Daug prieštarų nuomonių sukėlusia žinia apie naujos viešosios bibliotekos statybas Anykščių Vyskupo skvere, netoli A. Baranausko paminklo ir Anykščių šv. Mato bažnyčios, regis, iškretė dar vieną netikėtumą – rasta senovinė krosnis.

Prieš pradėdant statybas, visas plotas, kuriame bus vykdomi žemės judinimo darbai, turi būti archeologiškai ištirtas, todėl Anykščiuose VŠĮ „Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos“ vykdo archeologi-

krosnis buvo naudota ne puodų ar koklių degimui, bet buitiniams reikmėms.

Vietoje, kurioje neužilgo „išdygs“ naujoji miesto biblioteka, anksčiau buvo gyvenvietė. Išlikusios duobės su buitinėmis atliekomis, gyvulių kaulais mena apie pastatus, tuometinį žmonių gyvenimą.

Paklausta, ar tikėjosi tokių radinių, archeologė prisipažino kiek nustebusi: „Visuomet netikėta ir džiugu rasti tokios konstrukcijos radinį.“

Bibliotekos statybų projektą laimėjusi rangovų firma padeda atlikti ir archeologinius darbus

nius darbus. Pernai naujosios bibliotekos teritorijoje vyko žvalgomieji tyrimai, kurių metu rastas XVI–XVII a. kultūrinis sluoksnius.

Paklausta apie radinį viešosios įstaigos „Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgų“ archeologė, Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros doktorantė Elena Pranckėnaitė sakė darbų pradžioje maniusi, kad tai židinytis arba krosnis, kuri buvo statyta namuose buitiniams reikmėms. Iš radinių, kurie buvo rasti viduje, labai sunku pasakyti krosnies funkciją, nes nėra nuodėgulių sluoksnių. Ji gilesnė ir sudėtingesnės konstrukcijos, todėl galėjo turėti ir kitą funkciją. Preliminariais duomenimis,

Idomu tai, kad dabar šios krosnies likimas neaiškus. Tikriausiai ji bus išmontuota ir rekonstruota Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio – Žukausko muziejuje, tačiau radinį būtų galima palikti, jo nejudinant, naujos bibliotekos rūsyje. Tačiau viskas „atsimuša“ į pinigus, todėl senovinės krosnies likimas kol kas neaiškus.

Archeologė E. Pranckėnaitė ir Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio – Žukausko memorialinio muziejaus direktorius Antanas Verbickas laikosi vieningos nuomonės: „Be abejo būtų geriau, jei krosnis liktų ten, kur dabar stovi, juk tai mūsų paveldas, kurį reikėtų palikti ateities kartoms. Tačiau tai nuo mūsų nepriklauso.“

Paradoksalu, bet kiekvienais metais

ant Šeimyniškių (Vorutos) piliakalnio vyksta archeologiniai darbai tikintis rasti nors menkiausią daiktėlį.

Autorės nuotr.

Archeologiniai darbai atliekami pačiais paprasčiausiais įrankiais: šepetėliu ir kastuvėliu

Anykščių Vyskupo skvere, netoli A. Baranausko paminklo ir Anykščių šv. Mato bažnyčios, rasta senovinė krosnis

Višinskis Poviliukas

Pasigrožėkite G. Petkevičaitės-Bitės dailiu žodžiu apie Žemaitę ir Povilą Višinskį. Nusiteikite elegiškai nuotakai Vilniaus Rasose, tačiau paminklą POVILIUKUI pamatykite BITĖS akimis. DĖMESIO: „VORUTOS“ prizas už gerą rašinį!

Atkelta iš 5 p.

iš naujo byla, jau jiems patiems teisme stojant. Jie pirmą teismo nusprendimą nelaiko teisingu, nes, apskritai imant, Rusijoje nėra įstatymų, draudžiančių lietuvišką raštą.

Naujas Žagarės teisdarys, peržiūrėjęs Višinskio bylą, pareikalavo nuo Jonišio antstolio – visą tą bylą išskėlusiu – pristatyti 1866 metais leistus įstatymus, draudžiančius lietuviškus raštus. Antstolis, neturėdamas tokių įstatymų, kreipėsi į Šiaulių pavieto viršininką. Tasai atsakė slapto raštu, jog caro įsakymas apie spaudos uždraudimą lotyniškai lenkiškomis raidėmis žemaitiškai lietuviškoje kalboje Šiaurvakariname krašte esąs nurodytas Kauno gubernatoriaus aplinkraščiuose

(cirkuliaruose), ir išskaičiavo ilgą eilę tų aplinkraščių.

(O tai ir suteikė Povilui Višinskiui galimybę paduoti į teismą viešai caro nepaskelbtą spaudos draudimo įstatymą – red. pastaba)

<.....>

Tas – kuriam, kol gyvas, gyvenimas vien erškėčiais kelią klojo – liko kaippo velionis tarp puikių gėlių vainikų iš Berlyno į Vilnių atgabentas ir Rasų kapuose palaidotas.

Jau pusketvirtų metų su viršum praslinko nuo Višinskio mirties. Pernai pirmą sykį Vėlinių dienos vakare teko jo kapus aplankyti. Ypatingas reginys! Aukštybėse juodas nepermatomas dan-

gaus skliautas, po kojomis kietai sušalusi, sniegu užklotą žemelę. Miesto vietoje, dangaus pakraštyje, elektros žibintuvų pašvaistė, tviskanti žerinciu plačiu šydo kaspinu. Rasų kapai – tai liepsnelių jūra. Oras tamsus, apmires, tylių tyliausias. Tik spindinčios šarmos žvaigždutės sumirga tamsybėse, krintančios nuo aukštų medžių šakų, it kokio užkerėto susigraudinusio milžino ašaros. Kapuose liepsnelės klaidžioja, pasikelia kalnuose ir vėl žemyn slenka į pakalnes. Kai kurios taip aukštai žiba, jog išrodo ore viršum žemės skrajojančios.

Višinskio kapas taip keistai liūdnei tarp kitų lenkiškų išrodo. Daug minčių veržiasi galvon toje tyloje! Tame apleidime jauti kažki koki klyksmą galingą, kurs išsiveržti negali.

Ima noras jį išliuosinti, išreikšti! Mintin ateina koks paminklas – žymus, galingas... ne Višinskiui, bet nuo jo... Jo gyvenimo testamentas, tautiečiams paliepinamas... ženklas, kelrodė išskantiems... jūrų žibintuvas... arba vėliava, atgautos pilies griuvėsiuose įbesta!

Ištrauka iš G. Petkevičaitės-Bitės „Iš mūsų vargų ir kovų“.

Ar tikrai supratote rašytojos žodį? Pasirinkite variantą:

1. „sulošti spektaklį“ – a) kažkas susiję su lošimu kortomis, b) vaidinti spektaklį
2. „už prigulėjimą prie lietuviškų knygų...“ – a) priklausymą, b) miegojimą bibliotekoje
3. „pergyveno dvi krati“ – a) du kartus, b) dvi kratas
4. „veikėjai po raktu“ – a) užrakinti, b) areštuoti ar kitaip izoliuoti
5. „suranda susinešimo kelius“ – a) sunėšimo krūvon, b) susisiekimą, susižinojimą
6. „dygo it grybai po lietaus“ – Kas?
7. „mūsų atgijimo istorija“ – Ką Bitė turi galvoje? Kaip tai sakoma dabar?
8. Ar galite paaiškinti, koks buvo Povilo atsakas į Vonsiackio pasigyrimą?
9. Kaip suprantate „veidas gražus sielos gražumu“?
10. Rašytojos žodis apie Povilo TESTAMENTĄ!

DĖMESIO: Už gerą rašinį (3-5 psl.) šia tema prizą skiria Lietuvos istorijos laikraštis „VORUTA“

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII.26 – 1919.XI.26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 2007

1919 m.

„Nasz Kraj“ rašo, kad Anglijos Lietuva nepripažino ir kad Lietuvos valdžia linkusi dėtis su rusais. Vis ūpą gadina.

Rugpjūčio 3 diena. Sekmadienis. Zitiečių draugija Blaivininkų darže prie Zakreto suruošė vakarą. Nors lietus trukdė, vis vien vakaras pasisekė. Pelną gauta 550 rub. 50 kap. Sulindę į prieglaudose patalpas nuo lietaus išklusėme Igno Jonyno paskaitą apie airių kovas dėl nepriklausomybės. O Kopnelis, Parnelis, Davitas – tikri kovotojai už savo tautos laisvę. Sekmini mums pavyzdžiai.

Loterija gyvai praėjo. Mat eksponatai viliojantys: didokas veidrodys, iš parodos likusio audinio blizžės, prijuostės, juostos, kaklaraiščiai ir kt. Eilių deklamavimo dėl laiko stokos nebuvo. Choriui stigo gerų tenorų.

Po paskaitos pasitarta taip pat dėl Miesto valdybos rinkimų. Nutarta, kad lietuviai rinkimuose nedalyvaus, nutarta nusiųsti sugrįžusiems įkaitams sveikinimą.

Rugpjūčio 4 diena. Rengiuosi vykti į Jiezną atostogų. Nors niekur man neatsako leidimo, tačiau apėjęs devynias įstaigas vis dėlto leidimo negavau.

Rugpjūčio 1 d. į Vilnių atvyko maršalas Pilsudskis. J. E. vysk. J. Matulevičius su Kapitula buvo nuėjęs į stotį pasitikti. Nesulaukę grįžo. Popiet nuėjo į butą ir ten nesulaukė. Mūsų nuomone, toks vyskupo vaikščiojimas sutikti, kaip patys lenkai sako, socialisto, netinka. Archierėjus carus sutikdavo tik prie savo cerkvės durų. Tačiau vargšui sunku buvo atsakyti, kai Kapitula kviečia. Rugpjūčio 3 d. ties Vaivadijos namais Pilsudskio garbei surengtos demonstracijos. Orkestras su žibintais, kareivių būrys ir panelės.

Rugpjūčio 6 diena. Lukiškių aikštėje J. E. Jurgis Matulevičius laiko iškilmingas pamaldas. Dalyvauja tiek dvasinės, tiek ir pasaulietinės valdžios viršūnės.

Rugpjūčio 7 diena. Šiandien didelę dalį dienos praleidau „przepustkos“ (leidimo) bieškodamas. Norėdamas viską formaliai sutvarkyti turėjau apeiti 13 įvairių įstaigų. Antai vieną kartą į Jurgio prospekto 13, keturis kartus į Katedros aikštės 2, du kartus į Jurgio prospekto 19, vieną sykį į Jurgio prospekto 8, tris kartus į Jurgio prospekto 21, vieną kartą į

Jurgio prospekto 36 ir vieną kartą į Didžiosios g. 43.

Po tiek kursų galų gale sumokėjęs 14 rub. leidimą gavau.

Rugpjūčio 8 diena. Vilniečių lietuvių ūpas blogas. Mat Lietuvos padėtis vis dar neaiški. Lenkai skverbiasi gilyn. Anglija, Prancūzija ir kitos šalys, atrodo, šaltai žiūri į mažų tautų ir Lietuvos likimą.

„Laimės“ kooperatyvo kasą perdaviau Paulavičiui.

Labai blogą išpūdį Vilniaus lietuviams ir lenkams tikintiesiems paliko straipsnis „Nepriklausomoje Lietuvoje“ apie bažnyčios demokratizavimą. Nelaiku keliami tokie klausimai.

Rugpjūčio 11 diena. Centro komitete palikęs O. Žebrauskaitę tvarkyti reikalus, Komiteto skyriuje K. Daunorą, kooperatyvo „Laimės“ kasą vesti perdaviau Al. Paulavičiui, skalbyklos vedėjai U. Steponavičiūtei padėti F. Krygerytei tvarkyti sąskaitas, šiandien vyktu pas tėvukus atostogų į Jiezną. Kartu važiuoja muzikos mokytoja Širma Kulicka. Su ja pirmą kartą buvau susitikęs 1908 metais dar klerikas būdamas Kruony pas kun. Kunigėlį. Ji dabar važiuoja pas tą patį Kunigėlį į Nemaniūnus pailsėti. Traukinys iš Vilniaus link Gardino pagal tvarkaraštį turėjo išeiti 10.20 val. Tačiau mus žmonės išpėjo, kad gerokai vėluoja. Nuėjome į stotį 4 val. po pietų. Dvi valandas laukėme, nes išėjo 6 val. Dvi stotis važiavome keturias valandas. Kadangi stoties viršininkas buvo pažįstamas lietuvis, maloniai mus priėmė nakvynei.

Rugpjūčio 12 diena. Pasisamdę vežiką leidomės per Onuškę į Jiezną. Onuškie miesteilis ir kai kurios apylinkės man buvo pažįstamos dar iš 1902 metų, kai čia mokiausi pas Joną Plesevičių. Čia buvo dideli miškai, kur kaukė vilkai. Čia vargoninkavo Kipras Petrauskas, tuomet dar jaunas, ateidavo pas Plesevičius pamedžioti ar pažvejoti. O gal ir šeiminių dailios dukrelės pavilioti. Čia bažnyčios Kipro vadovaujamame chore giedojau. Praėjo 17 metų, tačiau visa savo vietoje.

Iš Onuškie važiuodami sužinojome, kad lenkų sargyba ir kariuomenė yra Stakliškėse. Ten bus tikrinami dokumentai ir leidimai. Kadangi man šie keliai buvo gerai žinomi, nutariau Stakliškės aplenkti. Pasukome iš vieškelio kairėn paprastu keliuku. Šalia Stakliškių pamatėme lenkų kareivių kuopą, bėgiojančią kalneliais, besimokančią kovoti. Kadangi jie mums nieko nesakė, mes jiems, taip ir pervažiavome „rubežių“. Atsidūrę Lietuvos teritorijoje jau nebijojome, kad tikrins ar sulaukys vežiką, kuris neturėjo leidimo kirsti „rubežių“.

Pakravose apsistojome pas J. Mikailą, kun. Aleksandro Mikailo tėvą. Sumokėjau 150 rub. vežikui ir paleidau atgal.

NB. Pakravai – tai ar ne keturi nedideli kaimeliai netoli vienas kito prie Verknės upelio. Kai pavasaris geras, Verknė išsilieja, pievų žolė nepaprastai gerai užauga. Ūkininkai prišienavę sukraudavo daug kupetų šieno. Sakydavo: „Pakravai šiemet geri“. Dėl to ir vieta pavadinta „Pakravais“. Čia žemė yra pirmos rūšies.

Mikaila pavaišina pienučiu ir pavėži mus pora gerų arklių į Jiezną pas Kazį Babilių, mano svainį.

Maniau, pasidžiaugsiu dabar nepriklausomos Lietuvos gyvenimu. Buvau girdėjęs apie susitvarkiusią kariuomenę, policiją,

mokyklų kūrimą ir t.t. Tačiau visur dar matėsi tik kūrimosi stadijoje, netvarka. Pirmą naktį teko nakvoti daržinėje. Nors Babilius gyveno mūro namuose, tačiau švaros pirkioje nebuvo. Policija sužinojusi, kad kažkas yra atvažiavęs iš Vilniaus, pamanė, kad čia turi būti lenkų šnipai. Pradėjo suktis apie daržinę ir labai lengvai mane sučiupti norėjo. Vis dėlto pasisekė jiems išaiškinti ir paliko mane ramybėje. Blogą išpūdį man paliko iš mūsų kariuomenės. Dalinio, stovėjusio Jiezne, vadas buvo, žmonių pasakojimu, panašesnis į cirko aktorių, atletą, o ne į vadą. Jiezno aikštėje susirinkus daugiau žmonių pradėdavo krėsti pokštus. Jam atsigulus aukštiešnikam ant žemės, vyrai užrta jam ant pilvo geroką akmenį. Tuomet sunkiu kūju iš visų jėgų kerta akmenį, o jis išlaiko. Tačiau kariuomenės mokymu nesirūpino. Lenkų bijojo kaip pabaisų.

Antrą dieną atėjęs kaimynas man skundžiasi, kad Lietuvos valdžia neteisinga: du vyrus areštavo nekaltus. Prašo manęs dėl mano pažinčių su aukštesniais Kauno valdininkaisiems padėti. Kitas vėl aimanuoja, kad jo sūnus jau savaitę kalėjime. Žada man kelionės išlaidas į Kauną ir atgal sumokėti, tik gelbėti. Artimo meilė ir įdomumas vertė mane susirūpinti nuskriaustųjų reikalais.

Kaune pas teisingumo ministrą Liudą Noreiką sužinau, kad ūkininkas Proškus, iš Pakravų ir Jiezno vargonininkas Jonas Narkevičius buvo paskirti į naujokų priėmimo komisiją. „Tėvynė pavojuje, – sako ministras, – o ji be pagrindo atleidžia pašauktuosius. Tekenčia nusikaltę“.

Dėl antrojo areštuoto jaunuolio J. B. bylos dalykai priklausė jau ne nuo teisingumo ministro, bet nuo pulko vado, kuris jį areštavo. Norėdamas jam padėti, aš turėjau kreiptis į karinę įstaigą. Krašto apsaugos ministeriją. Čia palandžiojėssužinojau, kad šioje byloje nulemti turės II pulko vadas V. Glovackas, kurio pulkas tuo metu stovėjo Obeliuose, fronte su bolševikais. Kadangi jis yra kilęs iš Jiezno, nors ne taip gerai pažįstamas, nutariau vykti į Obelius ir visą tiesą apie J. B. sužinoti.

Įdomi buvo šioji kelionė. Vagonai be stiklų, vėjas švilpia, dulkes neša. Garvežys be anglies. Pavažiavus keliolika kilometrų, sustos miške ir kraunasi malkų į garvežį, kitaip toliau nevažiuos. Paskutinėje stotyje sutikau Antaną Vaičiūną. Jis taip pat vyko į pulko štabą kaip II pulko orkestro dirigentas. Su juo buvau susipažinęs kaip su chorų dirigentu bei Katedroje giedojimų palaikytoju Didžiojo karo metu. Kai kada ir pats padainuodavo solo scenoje (bosas). Tad su juo man buvo lengviau pasiekti Obelių dvarą ir įsiveržti į štabo būstinę. V. Grigaliūnas-Glovackas mane pažino, davė kareiviško maisto paragauti. Valgis geras, jie patenkinti. Čia pasirodo ir J. Petraitis karininkas, ir kiti. Klausiu, kaip jiems čia sekasi kariauti. Paaiškino, kad būtų nieko, bet šaudmenų stinga. Sako, kai visai pristinga, užpuola kareiviai bolševikų silpnėsni dalinį, nuginkluoja ir taip apsirūpina. Manau sau – daug jūs galėtumėt kariauti su tokiais aprūpinimais.

„O kaip pas Tamstą, p. Pulkininke, – klausiu Glovacko, – mano kaimyno J. B. byla?“ „A, gerai, – atsako jis, – papasakosiu, kaip su juo atsitiko. – Mano pulke, – pradėjo jis pasakoti, – buvo stoka karininkų. Klebenau kiek kartų Kaune ir vis kaip nėra, taip nėra, nieko teigiamo nesulaukiu. Štai vieną kartą atvažiuoja į mano pulką J. B. Turi su savimi dokumentą, kad baigęs karo mokyklą, tačiau paskyrimo ir komandiruočių dar neatsivežęs, nes jam žadėję iš Kauno atsiųsti. Aš jį priėmiau į savo pulką ir paskyriau į mažiau atsakingą vietą laukdamas, kol ateis paskyrimo raštai. Praėjo savaitė, kita, o raštų kaip nėra, taip nėra. Tuo tarpu įvyko du keistoki dalykai. Draugai, užčiuopę jo silpną vietą, pasiūlė jam suruošti gerą vakarienę,

pasikviesti pulko vadą, gerai pavaišinti, – šitaip jis igis gerą vardą ir bus pristatytas Kaune aukštesniam karininko laipsniui. Taip jie patys, draugai, gavo aukštesnį laipsnį. J. B. nusiuntė kareivį į sodžių parnešti tris vištas, paskyrė valandą atvykti pulko vadui. Iš karto man pasirodė keista šio vyro taktika, tačiau nuvykau įsitikinti asmeniškai. Pasirodo, tiesa. Viena višta kepama, kita pešama, o trečioji dar surišta guli ant grindų. Na užkandom, išgėrėm ir išsiskirstėm kas sau. Po kelių dienų aš jį paskyriau išmokėti karius algas. J. B. su kareiviais iš pinigų kortomis pralošė visus pinigus. Tuomet jį areštavau ir su kareiviu išsiunčiau į Kauną, į štabą. Kaišiadoryse išlipa iš vagono ir atsilieka nuo traukinio. Jiedu eina pėsti į Kauną per Kruonį ir sustoja Darsūnišky pas kleboną. J. B. atsisako toliau eiti pėsčias ir kaip „karininkas“ įsako kareiviui pasamdyti furmanką. Kol tas surado furmanką, J. B. pabėgo. Grįžęs kareivis jo neradęs išsigąsta, kad bus sušaudytas karo teismo už areštanto paleidimą. Sėdi žmogus ir verkia. Jam patarė eiti į Jiezną ir pranešti policijai, o ta jį suras ar pas tėvus, ar pas gimines. Taip ir buvo. Policija atėjo į Slabadą pas jo svainį ir rado kaip katiną ant šieno bemiegantį. Kai jį vežė sugautą į Kauną, jis vėl nusikalto – siūlė palydovams kyšį, kad paleistų. Tai va, norėjau žemioką įtaisyti, bet kad jis nuėjo šuns keliais“, – baigė vadas Glovackas.

Sugrįžęs į Kauną įteikiau karinei įstaigai pareiškimą, kad jis ne visai normalus ir kad jį reikėtų paleisti namo policijos priežiūroje. Taip ir padarė – paleido. J. B. darbai bus aprašyti atskirose mano užrašų vietose.

Iš Kauno į Darsūniškį atvykau garlaiviu, kuris Nemunu plukdė produktus kareiviams į Alytų.

Po kurio laiko teko aplankyti kun. J. Kunigėlį Nemaniūnuose. Jis kaip lietuvis patriotas nuolat nerimavo dėl lenkų raitelių mėginimų skverbtis į Lietuvos gilumą. Stovėdami Butrimonyse naktimis būriais jodinėjo po kaimus ir baugino žmones. Baiminosi, kad ir pas jį gali apsilankyti. Tačiau užkluptas jis nemanė lengvai pasiduoti. Jis nusivedė mane kieme prie vienos kriaušės, kurios vidus buvo išpuvęs, ir sako: „Žiūrėk, kokius pas mus kiaušinius deda paukščiai“. Ir įkišęs ranką pradėjo traukti rankines juodas granatas. Kadangi Nemaniūnuose nebuvo jokio kareivių dalinio, tai žmonės patys jau buvo apsiginklavę. Klebonas sakydavo: „Tegul tik pasirodys neprašyti svečiai, mes juos pavaišinsime kiaušiniiais“. Naktį kartais iš revolverio paleisdavo vieną kitą šūvį. Paklaustas, kam jis tai daro, atsakydavo: „Na strach vragam, kad išgirdę žinotų, jog čia yra ginkluota jėga“.

Jiezne tuomet buvo klebonas Jonas Galaunė ir vikaras Leonas Petkelis. Abu nesikratydavo kad ir „samagono“. Tačiau Galaunė retkarčiais parašydavo straipsnelį į „Aušrą“, dalyvaudavo lietuvių kunigų konferencijose, svarstydavo bažnyčios ir tautos klausimus, – veikė. O Petkelis nebuvo linkęs nei kultūros, nei švietimo, nei kitose organizacijose veikti. Dar Vilniuje (jis buvo Aušros Vartų vikaras) dažnai kviesdavau į Zitiečių draugiją pasakyti kalbą, išduoti ir užrašyti knygytes skaityti nariams – ir tuomet nemėgo to darbo, ir šiandien nepažengęs tuo keliu. Štai vieną dieną nuvykstame pas mano tėvus į Slabadą, užkandame, išgeriame. Prisirinko gražaus jaunimo, padainuojame. Aš ir sakau: „Leonai, kiek ir kokio gražaus yra jaunimo, ar negalėtai įsteigti kokios bibliotekėlės, kad šis jaunimas galėtų apsišviesti, prasilavinti Slabadoje“, „Nemoku ir nemėgstu šio darbo, te kiti daro“, – atsakė.

Kitą kartą užsukome į Kašonių dvarą pas Staikūnus. Šie gudrūs šeimnininkai mokėjo su vokiečiais gerus ryšius palaikyti. Dėl to išliko visas gražus gyvasis inventoriųs. Jie sakė: „Pavaišiname vokiečius degtine, pavalgydiname lašiniiais, dešromis ir dar kai paleidžiame tabokos dulkių po stalu, tai vokiečiai kad pradės čiaudėti – parausta, net jų akys verčiasi viršun ir išvažiuoja patenkinti“. Mūsų vežime važiavome apie 10 žmonių, visi linksmi.

Tęsinys kitame numeryje

Mieli skaitytojai,

„Vorutos“ leidykla parengė spaudai kun. Prano BIELIAUSKO knygą „Vilniaus dienoraštis“ (1915-1919 m.). Maloniai prašome turinčių P. Bieliausko nuotraukų paskolinti arba atsiųsti į „Vorutos“ redakciją. Nuotraukos bus grąžintos. Tel. 8 528 55 331
Iš anksto dėkojame.

Redakcija

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai – 600 metų

KLEMENSAS MALIUKEVIČIUS –

Trakų dekanas, kunigas, kanauninkas ir visuomenininkas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Danos Buinickaitės nuotr.

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio

Tęsinys. Pradžia Nr. 21

Trakų dekanas

1911 metų pavasarį mirė Trakų klebonas ir Trakų dekanas, kanauninkas Juzefas Karvovskis. Į jo vietą vyskupijos valdytojas numatė skirti K. Maliukevičių. Žinoma, dėl to pirmiausia reikėjo atsiklausti Vilniaus gubernatoriaus (1911 m. gegužės 13 d. raštas). Gubernatorius sutiko (gegužės 28 d. raštas). Vyskupijos valdytojas Naujųjų Trakų (šitaip anuomet oficialiai dažnai vadinti Trakai) naują kleboną ir Trakų dekaną paskyrė gegužės 31-ąją ir tą pačią dieną informavo gubernatorių. Trakų bažnyčią ir dekaną pareigas K. Maliukevičius perėmė dalyvaujant Vilniaus dekanui kun. Černiavskiui ir kun. Juozapui Songinui.

Rūdiškių parapijos ginčai

Trakų dekanu ilgai, 1879-1911 metais, buvęs J. Karvovskis, kilęs iš Belsko apskrities (dabar Lenkija, Balstogės kraštas), parapijiečių nesutarimus dėl kalbos vartojimo bažnyčiose visad spręsdavo lenkų naudai. K. Maliukevičiui pradėjus vadovauti dekanatui, didžiausi nesutarimai dėl pamaldų bažnyčioje buvo Rūdiškėse. Mat 1912 metais parapijos teises gavusioje Rūdiškių bendruomenėje gyveno 3204 katalikai; iš jų 2332 norėjo pamaldų lenkų kalba, 872 – lietuvių kalba (LVIA 604-1-10264, 10265, 10266). Nauja parapija buvo sudaryta net iš 5-ių kaimyninių parapijų: lietuviški kaimai prijungti iš Valkininkų ir Onušio parapijų, sugudę ar mišrios tautinės sudėties kaimai – iš Senųjų ir Naujųjų Trakų bei Paluknio parapijų.

Lietuviai, anksčiau priklausę Onušio parapijai, 1911 m. vasario 13 d. skundėsi vyskupijos valdytojui, kad jie skriaudžiami: iš jų reikalauja duoti pinigų naujos bažnyčios statybai, vežti akmenis, o pasimelsti lietuviškai bažnyčioje neleista. Lietuviai norėjo, kad pamaldos būtų per pusę. „O jeigu Rūdiškių bažnyčia bus vieniems gudams, tai mes neduosime nei pinigų ant jos statymo, nei akmenų vešime, o geriau norime pasilikti prie senosios savo parapijos...“ Nenorėta, kad bažnyčioje būtų pešynių. Skundą pasirašė Panošiškių, Galaverknio, Klepočių, Gečioniškės, Vaikštenių, Pribonių, Jelščiznos, Adomėlių kaimų gyventojai. Panošiškių kaimiečiai dėl to vyskupijos valdytojiui vėl rašė 1911 09 21. Savo ruožtu lenkai skundėsi (jų skundas vyskupo kanceliarijoje gautas 1911 11 01) Rūdiškių klebonu Adomu Žemaičiu, kad šis įvedęs „lietuviybę“, atstūmęs aukotojus lenkus ir t. t.

Būta ir daugiau priklausymo Rūdiškių parapijai sprestų reikalų. Pušiabalio akalicos (užusienio, bajorkaimio) gyventojai Mykolas Putys ir Juozas Čiupala dar 1910 m. gruodžio 15 d. kreipėsi į vyskupiją, kad jie būtų atskirti nuo Paluknio parapijos ir priskirti Rūdiškėms. Vykdydamas vyskupijos administratoriaus 1910 12 20 nurodymą, A. Žemaitis 1911 m. sausio 25 d. tuo reikalu kreipėsi į Trakų dekaną J. Karvovskį. Išsiaiškinti reikalą Trakų dekanui vyskupija 1911 01 29 paliepė pakartotinai. Tačiau J. Karvovskio gyvenimo dienos šiame pasaulyje jau buvo suskaitytos. Jo nebaigtus darbus pratesti teko K. Maliukevičiui. Pastarasis 1911 m. spalio 18 d. Rūdiškėse M. Putį apklausė; apklausė Paluknio ir Rūdiškių

klebonų Ostreikos ir Žemaičio akivaizdoje (apklausos protokolas LVIA 604-1-10267; J. Čiupala į apklausą neatvyko). Reikalo sprendimas užsitęsė. Ir tik 1914 m. kovo 19 d. Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Dvasinių reikalų departamentas pranešė Vilniaus vyskupijai, kad sutinka, jog Pušiabalis būtų atskirtas nuo Paluknio parapijos ir priskirtas Rūdiškėms. Pranešimą vyskupijai pasirašė vidaus reikalų ministro pavaduotojas (už ministrą) ir departamento direktorius, Aukščiausiojo dvaro jėgermeisteris. Apie Peterburgo sutikimą vyskupija balandžio 2 d. pranešė Rūdiškių ir Paluknio klebonams bei Trakų dekanui. Pušiabalio kaimelio dabar nėra. Panašiai 1911 m. pradžioje pereiti prie Rūdiškių norėjo du Naujųjų Trakų parapijos parapijiečiai.

Klepočių kaimo gyventojai norėjo atsiskirti nuo Rūdiškių ir priklausyti Valkininkų parapijai: 1912 m. gegužės 7 d. kaimiečiai vyskupijai skundėsi, kad Rūdiškėse meldžiamasi lenkiškai, o jie nori melstis lietuviškai. Vykdydami vyskupijos valdytojo 1912 05 29 nurodymą, Klepočių gyventojų prašymą 1912 m. spalio 9 d. Valkininkuose svarstė trys dvasininkai: Trakų dekanas Klemensas Maliukevičius, Valkininkų klebonas Vladas Mironas ir Rūdiškių klebonas Adomas Žemaitis. V. Mironas pasisakė už tai, kad Klepočiai pasilikėtų prie Rūdiškių: iki jų nuo kaimo 7 varstai, kai iki Valkininkų geru žiemos keliu 9 varstai, o vasarą ir rudenį blogais keliais – net 13 varstų; kai dėl kalbų bažnyčiose, tai pagal vyskupijos valdytojo aplinkraštį visiems vyskupijos dvasininkams „Dėl lenkų-lietuvių ginčų“ šis klausimas jau neturėjo jokios prasmės. Pasak A. Žemaičio, Klepočių gyventojų prašymas labai aiškus: jie nenorėjo prisidėti prie naujos bažnyčios Rūdiškėse statybos. Todėl vyskupija Klepočių žmonių prašymą atmetė (Vilniaus vyskupijos kanceliarijos 1912 11 05 raštas Valkininkų valsčiaus valdybai). Vyskupija savo raštą atsiuntė skundą tyrusiems dvasininkams, kurie atsakymą perdavė valsčiui (LVIA 604-1-10267).

Mat gavęs vyskupijos valdytojo K. Michalkevičiaus sutikimą, Rūdiškių klebonas A. Žemaitis dar 1911 m. kovo 20 d. lietuviams buvo paskyręs atskiras pamaldas. Tačiau lenkuojanti minia žadėjo už tai kleboną „litvomaną“ išvyti, atsisakė remti naujos klebonijos statybą, reikalavo lietuviškus kaimus grąžinti senosioms parapijoms. Incidentą 1911 m. gruodžio 19 d. tyrė komisija: Trakų dekanas K. Maliukevičius, Merkinės dekanas Vladas Mironas ir Lentvario klebonas Aleksandras Lošakevičius. Liudininkus K. Maliukevičius pirmiausia prisaikdino. Komisija nustatė ir savo tos dienos aktu patvirtino, kad parapijiečiai tautybėmis surašyti teisingai, klebonas vienodai traktavo lietuvius ir lenkus, naujos bažnyčios statybos sąskaitoms tvarkytos rūpestingai. Parapijiečius prieš kleboną kurstęs dvarininkas Kalikstas Kucevičius.

Pritaikius K. Michalkevičiaus 1911 m. balandžio 25 d. aplinkraštį „Dėl lenkų-lietuvių ginčų“, Rūdiškių parapija priskirta II kategorijai ir lietuviai savo pamaldas gavo kas trečią šventadienį. Pamokslas po sumos irgi sakytas lietuviškai. Kitos pamaldos ir procesijos mažumos kalba atlikinėtoms, jei buvo galimybė (LVIA 604-1-10264; V. Merkys, minėtas veikalas, p. 356-357, tik nurodymas šaltinius, istorikas kai kur painioja archyvo fondus: 604 su 694). Rūdiškių klebonas A. Žemaitis Trakų dekanui apie tai pranešė 1912 m. vasario 22 d., atsiliepdamas į dekaną nurodymą įvykdyti vyskupijos valdytojo vasario 17 d. potvarkį (*A. Žemaičio pranešime yra K. Maliukevičiaus parašas, LVIA 604-1-10263*).

K. Maliukevičiaus 1912 m. sausio 10 d. pranešime K. Michalkevičiui – atsakyme į vyskupijos 1911 m. lapkričio 21 d. nurodymą

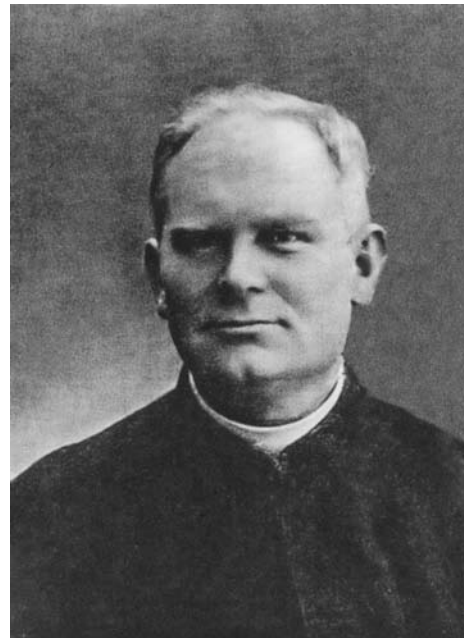
dėl Rūdiškių bažnyčios statybos komiteto skundo – dar kartą pažymėta, kad didžiausia kaltė dėl nesantaikos parapijoje tenka dvarininkui K. Kucevičiui. Jis žadėjo naują bažnyčią pastatyti savo lėšomis, tačiau pažado nevykdė. Be to, žadėjo duoti tik 600 rublių (ne 500 rub, kaip rašo V. Merkys), nors pagal parapijiečių susitarimą nuo žemės dešimtinės bažnyčios statybai skirti po 2 rub pagal turimą dešimtinių skaičių dvarininkas privalėjo duoti 1500 rub. Dvarininkas reikalavo, kad visos pridėtinės pamaldos bažnyčioje būtų lenkiškos. Kleboną A. Žemaitį jis kaltino, kad šis su lietuvių kalba išniekino bažnyčią. Kucevičius ir kiti parapijos dvarininkai valstiečiams, jei tie užsirašys lenkais, žadėjo išnuomoti žemės ar leisti prisikirsti dvarų miškuose malkų (LVIA 604-1-10264; V. Merkys, minėtas veikalas, p. 367). K. Maliukevičiaus išvada: „Jeigu į Rūdiškių parapijos reikalus nebūtų įsimašę ponai Kucevičiai (buvo ir antras Kucevičius – Vitoldas. – V. Č.), ten jau seniai vyrautų tvarka ir sutarimas ir Jūsų Šventenybės netrukdytų nė vienas skundas“.

Leidimą statyti naują bažnyčią Rūdiškėse rusų valdžia buvo davusi dvarininkų Kucevičiaus ir Dovgialos (Daugėlos?) vardu. Tačiau statybos darbai nevyko. Todėl klebonas A. Žemaitis 1913 m. vasario 27 d. kreipėsi į Vilniaus vyskupijos valdytoją su prašymu, kad visko išsiaiškinti su dvarininkais ir parapijiečiais atvyktų Trakų dekanas. Vyskupijos valdytojas ištirti reikalą dekaną įpareigojo 1913 03 13 raštu. Tačiau tyrimas užtruko, nes net 1913 m. gruodžio 18 d. K. Maliukevičius pranešė vyskupijos kanceliarijai, kad negalės laiku įvykdyti vyskupijos valdytojo kovo 13 d. nurodymo išsiaiškinti klausimų, susijusių su Rūdiškių bažnyčios statyba. Prasidėjęs I pasaulinis karas bažnyčios statybos reikalus visiškai sujaukė.

Ilgainiui Rūdiškėse išnyko ir lietuviškos pamaldos. Klebonas Žemaitis 1920 metais net buvo žiauriai sumuštas. A. Žemaičio klebonavimo metais sumanyta nauja iš lauko akmenų sumūryta bažnyčia pagaliau pastatyta 1925-1932 metais. Lietuviškų pamaldų bažnyčioje atgavinimo reikalas vėl iškeltas tik 1942 metais. Rūdiškių lietuviškoji visuomenė – 16-kos įstaigų vedėjai 1942 m. birželio 6 d. parašė raštą vyskupijai, jog norima bažnyčioje lietuviškų pamaldų, nes net išpažintys buvo priimamos tik lenkiškai. Anot Rūdiškių valsčiaus viršaičio 1942 09 02 pranešimo Rūdiškių pašto viršininkui Br. Mugeniui (su juo susirašinėjo Vilniaus kurija), parapijoje tuo metu gyveno 5224 lietuviai, 5999 lenkai, 1448 gudai ir 318 rusų. Kurija 1942 09 09 atsakė, kad yra pagrindo Rūdiškių bažnyčioje įvesti lietuviškas pamaldas su lietuviškais pamokslais, giesmėmis ir katechizacija. Lietuvių katalikų delegacijai pasiūlyta tuo reikalu kreiptis į vietos kleboną (*lenkų, MAB 318-10603*).

Trakų apskrities Rūpinimosi liaudies blaivybe komiteto (Комитет попечительства о народной трезвости) pirmininkas 1912 m. sausio 25 d. rašė Vilniaus RK konsistorijai, kad naujasis Trakų klebonas savo parapijoje labai energingai ėmėsi kovoti su girtavimu. Jis galėtų padaryti dar daugiau, jeigu būtų jų komiteto narys. Todėl komiteto pirmininkas pageidavo paskirti K. Maliukevičių komiteto nariu vietoj mirusio J. Karvovskio. Konsistorija neprieštaravo (sausio 30 d. rezoliucija), apie ką kovo 2 d. pranešė apskrities blaivybės komiteto pirmininkui, kartu patardama atsiklausti paties Maliukevičiaus sutikimo.

Dekanas K. Maliukevičius 1912 m. rugsėjo 12 d. paprašė Vilniaus vyskupijos valdytojo skirti tikybos dėstytoją Trakų keturklasėje mokykloje. Tikybos mokytojo nebuvo ne tik joje, bet ir dviejose parapiinėse bei dviejose liaudies mokyklose. Trakų miesto keturklasėje mokykloje reikėjo bent kiek mokėti lietuvių kalbą. Jeigu dėl kokių nors priežasčių tikybos dėstytojo

Klemenso Maliukevičiaus nuotrauka iš užsienio paso, išduoto Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 1920 m.

negalima paskirti, tai Maliukevičius prašė leisti jam pačiam lankytis keturklasėje mokykloje, o Trakų vikarui S. Milkovskiui – parapiinėse ir liaudies mokyklose; tokiu būdu susidarytų bent šokia tokia galimybė prižiūrėti mokinius. Tačiau tikybos dėstytoju buvo paskirtas Trakų vikaras Boleslovas Sinius (Сынуш).

B. Sinius 1914 metais kunigystės atsisakė, ir visos Trakų parapijos mokyklos vėl liko be tikybos dėstytojo. Todėl rugsėjo 1 d. K. Maliukevičius paprašė vyskupijos valdytojo leisti jam dėstyti tikybą Trakų šešiaklasėje mokykloje (mokykla jau išaugusi!), dviejose – vyrų ir moterų – dviklasėse parapiinėse bei dviejose liaudies mokyklose: Senųjų Trakų mokykloje Naujasodžio kaime ir Slabados mokykloje Slabados kaime. Vyskupijos valdytojas liepė paduoti atskirus pareiškimus dėl pageidaujamos vietos kiekvienoje mokykloje. Į vyskupiją 1914 m. rugsėjo 27 d. kreipėsi ir Vilniaus mokyklų apygardos liaudies mokyklų direktorius: Naujųjų Trakų klebonas prašė paskirti jį Trakų mokyklų tikybos dėstytoju. Patenkinti liaudies mokyklų direktoriaus prašymą vyskupija sutiko spalio 1 d. (LVIA 694-1-2895 ir 694-3-1103).

Stebuklingasis Trakų Švč. Mergelės Marijos, Lietuvos Globėjos, paveikslas ir jo kelionės

Marijampolėje leistas savaitraštis „Šaltinis“ 1930 m. gruodžio 6 d. Nr. 49 straipsnyje „Stebuklingas Dievo Motinos paveikslas Trakuose“ (straipsnis pasirašytas kriptonimu K. V.) rašė, kad per I pasaulinį karą, 1915 m. rugpjūčio 13 d., paveikslą kun. K. Maliukevičius išvežė į prie miškų esantį Žagarinės kaimą, „kad Jo (t. y. paveikslas. – V. Č.) brangenybių nepaliestų kokio šventvagio ranka“. Kunigas ir kaimo žmonės prašė miško sargo užleisti paveiksliui savo namus, bet šis pasiūlė vietą tuščiaame tvarte. Tada ūkininkas Grabauskas užleido savo namus, kur buvo laikomos šv. mišios. Jų klausydavosi daugelis žmonių. Praėjus karo audrai, paveikslas perkeltas į Vilniaus katedrą, o po metų rugsėjo 8 d., per Trakinės Švč. Dievo Motinos atlaidus, paveikslą vėl parvežė į Trakus. Žagarinės (dabar šis kaimas priklauso Šalčininkų rajonui) miško sargą ištiko skaudi nelaimė: plėšikai jį miške užmušė ir užpuolę namus nudūrė žmoną, kai kuriuos vaikus, o patį namą uždegė; gyvi liko tik minėtame tvarte pasislėpę vaikai. Beveik žodis žodin ši aprašymą atkartojęs Bronius Kviklys darbe „Lietuvos bažnyčios. Vilniaus arkivyskupija“, II (*Chicago, 1986*).

Tęsinys kitame numeryje

Mažoji Lietuva

Lietuvininkai rinkosi dvidešimtą kartą

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

Lapkričio 28-ąją Mažosios Lietuvos gyventojai jubiliejinį - dvidešimtą kartą paminėjo Tilžės akto 90-ąsias metines.

Šių metų tradicinės Humanitarinių mokslų fakulteto rengiamos mokslinės konferencijos „Lietuvininkai ir lietuviai“, telkiančios įvairių sričių – kalbos, istorijos, etnologijos, religijos, teologijos, muzikos, dailės, rekreacijos, kraštotyros, aplinkosaugos – mokslines pajėgas Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto, Rytprūsių, apskritai Baltijos regiono problematikai, tema – „Pietizmas ir tautinis sąmoningumas“.

Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas Rimantas Balsio žodžiais tariant, dvidešimtmetis puiki proga prisiminti, nuo ko viskas prasidėjo. Pirmoji konferencija „Lietuviai ir lietuvininkai“ įvyko dar 1989 m. Ją surengė Klaipėdos I. Simonaitytės bibliotekos skaityklos darbuotojai, vadovaujami Anicetos Sabaliauskienės, lietuvininkų bendrijai padedant. Nuo 1991 m. konferencijos organizavimą į savo rankas perėmė Klaipėdos universitetas. Daug metų konferencijai savo triūsą, idėjas, kūrybą paskyrė Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra su profesore Audrone Kaukiene priešakyje.

- Keletą metų teko ir man padėti vykdyti šiuos darbus. Paskutiniaisiais atsakomybė perėjo kolegei Daliai Pakalniškienei. Taip pamažu ir nepajutome, kaip atėjo dvidešimtmetis, - kalbėjo R. Balsys.

Pasak dekaną, visi šie metai buvo prasmingi - konferencijose perskaityta virš 300 pranešimų įvairiomis temomis, publikuota daugiau kaip 250 straipsnių, atskirais leidiniais išėjo daugiau nei 7 konferencijų pranešimai, 5 Klaipėdos universiteto žurnalo „Tiltai“ mokslinių darbų priedai su pavadinimu „Lietuvininkai ir lietuviai. Etninė kultūra“. Pastarųjų dvejų metų konferencijose skaitytų pranešimų pagrindu parengti moksliniai straipsniai yra publikuoti naujame, dar tik antrus metus leidžiamame Klaipėdos universiteto moksliniame žurnale „Res humanitariae“ - pirmasis ir trečiasis šio žurnalo numeriai paskirti būtent šiai problematikai. R.Balsio teigimu, minėtuose leidiniuose publikuoti straipsniai daugeliui jaunųjų mokslininkų buvo pradžia, davusi impulsą išauginti labai rimtų ir gražių darbų, kurie ilgainiui virto disertacijomis ir buvo sėkmingai apginti bei publikuoti solidžiomis mokslinėmis monografijomis.

Tiesa, šiemet organizatoriams su susirinkusiais teko pasidalinti ir šaukštu deguto - planuojant 2009 metų konferenciją kol kas neatsirado nė vieno mokslininko, pareiškusio norą kitamet ją organizuoti.

- Artėja šv. Kalėdos – besipildančių vilčių ir stebuklų metas, kuris, tikiuosi, palies visus, kaip ir gerų tradicijų bei geros istorijos ilgesys. Prisimintinas čia kad ir J. Marcinkevičius: „Juk netoli jau šventojo Martyno, ar neužmiršom Mažvydo pagarbint“ – gali pasibelsti kam nors į širdį, - kalbėjo R. Balsys.

Konferencijos metu tradiciškai įteiktos Mažosios Lietuvos fondo premijos, iniciuotos šviesaus atminimo profesoriaus, Klaipėdos universiteto garbės daktaro Viliaus Pėteraičio ir skatinančios studentus bei jaunus mokslininkus rašyti

apie Mažąją Lietuvą. Iš prof. Audronės Kaukienės rankų jos iškeliavo Klaipėdos universiteto studentėms – Renatai Ramanauskaitei bei Kristinai Blockytei.

Jubiliejinėje konferencijoje pristatyta ir nauja knyga - Martyno Toleikio „Ir Žodžiai tapo Kūnu“, atsiradusi Martyno Toleikio dukros Ievos Toleikytės bei dr. Arūnės Arbušauskaitės dėka. Į knygą sudėti autentiški žmonių, gyvenusių šiame krašte, pasakojimai, atkeliavę į leidinius jų pačių lūpomis, laiškais ar dienoraščiais. „Ir Žodžiai tapo Kūnu“ - žvilgsnis į istoriją per vienos šeimos prizmę.

Konferencijoje, kaip visada, nuskambėjo daugybė pranešimų. Apie tai, jog šiais metais sukanka 90 metų, kai Prūsų Lietuvos lietuviai Tilžėje Mažosios Lietuvos tautinės Tarybos aktu pareikalavo priglaudimo Mažosios Lietuvos

Etnologė Gražina Kadžytė džiaugėsi gražiu ir gausiu susirinkusių lietuvininkų būriu

prie Didžiosios Lietuvos, susirinkusiems priminė Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėja Zita Genienė.

„Mažosios Lietuvos dvasinio gyvenimo fenomeną – pietizmą ir surinkimininkus“ savo pranešimu nagrinėjo Klaipėdos universiteto dr. Arūnas Baublys. Prof. Daivos Kšanienės atradimus „Evangelikiškųjų surinkimų giedojimų“ tema skaitė dr. Dalia Pakalniškienė. Iš kito Lietuvos krašto atskubėjusi etnologė Gražina Kadžytė dalijosi tikybos ir tautiškumo sąsajomis tautosakos tekstų religiniuose vaizdiniuose. „Pietizmo įtaką liaudinės kilmės melodikos raidai Klaipėdos krašto giesmėse“ giedodamas pristatė prof. Dr. Rimantas Šliužinskas. Kun. Remigijus Šemeklis savo pranešime plačiau nagrinėjo „Klaipėdos krašto lietuvininkų pietizmą“. Doc. dr. Žavinta Sidabraitė pristatė „Karaliaučiaus universiteto lietuvių kalbos seminaro knygas Poznanės universitete“. Vidmantas Mačiulskis konferencijos dalyvius supažindino su prof. J. Lingio archyve saugoma informacija apie lietuvininkų šokius. Išsamų pranešimą „Jurgio Gerulio biografijos 1933-1945 m. dokumentavimo klausimu“ pristatė Arvydas Piepalius. Doc. Marijus Sidlauskas kalbėjo apie „Kultūrų ir ideologijų sankryžas J.Sembritzkio ir A.Bittens „Šilokarcėmos apskrities istorijoje“. Konferenciją vainikavo vaizdingas pranešimas „Baltų meno atspindžiai lietuvininkų buities bei kulto reikmenų ir aprangos detalių puošyboje“.

Autorės nuotr.

Apie autorę

Viktorija Vaškytė gimė Kretingoje. 2004 baigė Vydmantų vidurinę mokyklą. 2008 m. įgijo žurnalistikos studijų programos bakalauro diplomą Klaipėdos universitete. Žurnalistinį darbą dirba nuo 2006 metų.

Kun. Remigijus Šemeklis savo pranešime plačiau nagrinėjo „Klaipėdos krašto lietuvininkų pietizmą“

„Pietizmo įtaką liaudinės kilmės melodikos raidai Klaipėdos krašto giesmėse“ giedodamas pristatė prof. dr. Rimantas Šliužinskas giedojimu užkrėtė ir susirinkusiuosius

Mažosios Lietuvos fondo premija iš prof. Audronės Kaukienės rankų įteikta Klaipėdos universiteto studentei Kristinai Blockytei

Konferencijoje pristatyta Martyno Toleikio knyga „Ir Žodžiai tapo Kūnu“, atsiradusi Martyno Toleikio dukros Ievos Toleikytės (dešinėje) bei konferencijoje negalėjusios dalyvauti dr. Arūnės Arbušauskaitės dėka. Kairėje – knygą pristačiusi doc. Dalia Kiseliūnaitė

Arvydas Piepalius, kaip ir kiti pranešimus skaitę mokslininkai, buvo apdovanotas knyga, įteikta Rūtos Mačiūnienės

Palaimintojo Jurgio Matulaičio konsekracijos vyskupu 90-ųjų metinių minėjimai**Palaimintasis Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis ir baltarusiai*****1918 m. gruodžio 1 d. Pal. Jurgis Matulaitis Kauno katedroje buvo įšventintas vyskupu. 1918 m. gruodžio 8 d. vyko jo ingresas į Vilniuas vyskupiją****Atkelta iš 1 p.*

pakeltų pažemintos tautos nacionalinę savimonę, aiškino, jog baltarusių kalba lygiai tiek pat svarbi kaip ir lenkų, jog ir baltarusiškai galima garbinti Dievą.

Vyskupo J. Matulaičio gyvenimo kelias

Palaimintasis Jurgis Matulaitis gimė 1871 metų balandžio 13 dieną Lūginės kaimelietuvių šeimoje. Nuo 1878 iki 1881 metų lankė pradinę mokyklą Marijampolėje, ten pat baigė ir gimnaziją. 1889 metais išvažiavo pas savo dėdę į Kelcus (Lenkija). Dėdė dvasinėje seminarijoje dėstė užsienio kalbas. 1891 metais į Kelcų dvasinę seminariją įstojo ir Jurgis Matulaitis. 1893 metais caro valdžia seminariją uždarė, o jaunas klierikas mokslus tęsė Varšuvoje. Seminarijos profesoriai, pastebėję jaunuolio gabumus, išsiuntė jį mokytis į katalikiškąją Peterburgo dvasinę akademiją, kurioje 1898 metų lapkričio 20 dieną buvo įšventintas į dvasininkus. Metus padirbęs Kelcų vyskupijoje, jaunas dvasininkas mokslus tęsė katalikiškame Fribūro (Šveicarija) universitete. Įgijęs daktaro laipsnį, J. Matulaitis iš pradžių dėstytojavo Kelcų seminarijoje, vėliau – Peterburgo akademijoje.

Dirbdamas akademijoje, J. Matulaitis pajuto norą tapti vienuoliu ir 1909 metais įstojo į tėvų marijonų ordiną bei buvo vienas žymiausių jo reformatorių. Neatsitiktinai iki gyvenimo pabaigos jis buvo šio ordino generolu.

1918 metais Šventojo Sosto valia tėvas Matulaitis gauna vyskupo titulą ir tampa Vilniaus vyskupu. 1923 metais Drujos mieste (Baltarusija) jis įkuria moterų vienuolyną, pavadintą Jėzaus tarnaičių Eucharistijoje vardu ir tėvų marijonų vienuolyną.

Nuo 1925 metų arkivyskupas J. Matulaitis buvo popiežiaus pasiuntiniu Lietuvoje. Mirė 1927 metų sausio 27 dieną. 1987 metų liepos 28 d. popiežius Jonas Paulius II, įvertinęs J. Matulaičio nuopelnus bažnyčiai, paskelbė jį palaimintuoju.

Jurgis Matulaitis – Vilniaus vyskupas

Šis periodas buvo pats sudėtingiausias ir nedėkingiausias J. Matulaičio gyvenime. Tuo metu Vilniuje kirtosi daugelio sistemų politiniai ir tautiniai interesai, kadangi buvo siekiama kuo labiau įtakoti sostinės gyvenimą. Kiekviena suinteresuotoji pusė siekė palenkti vyskupą savo pusėn ir priversti jį atstovauti jų tautiniams bei politiniams interesams.

Anoniminiai laiška su grasinimais

Europos Sąjunga**ES Regionų Komitete***Atkelta iš 1 p.*

kurios kertiniai punktai bei atsakingų valstybės pareigūnų kalbos neatitinka, net prieštarauja ES EK šio laikmečio įveikimo darbų programai. Žinoma, p. J. M. Barosso ne kartą pabrėžė, kad valstybės narės laikantis s ES Regionų Komitetas subsidiarumo principo pačios savarankiškai numato kelią spręsti esamas problemas. Vis tik, matyt, Lietuva stebuklų šalis. Ji visada randa kitokį kelią nei kitos valstybės Europos Sąjungoje.

ES RK parengė rezoliucijas dėl finansinės krizės ir dėl RK 2009 m. prioritetų, pagrįstų Europos Komisijos teisėkūros ir darbo programa.

Antai rezoliucijoje dėl finansinės krizės tarp kitų dalykų akcentuota vengti rimtų socialinių pasekmių, jos poveikio ekonomikai, remti SVV, stengtis nemažinti vartojimo, pabrėžia Europos socialinio fondo ir programų vaidmens svarbą švelninant dabartinės krizės neigiamą poveikį, reikalaujama, kad

vyskupo adresu plaukdavo kone kasdien. Vieni „nežinomieji“ tėvui Matulaičiui grasino už „litvomaniją“, kiti – už lenkų šovinizmą, o už simpatijas „maskoliams“ ir „žydams“ pyko tiek viena pusė, tiek kita. Tačiau vyskupas buvo neišmušamas iš vėžių ir tik guodėsi: „Vieni nori, kad aš būčiau lenkų vyskupas, kiti - kad lietuvių. Visiems sakau – aš katalikų vyskupas“.

Likus kelioms dienoms iki inauguracijos, savo dienoraštyje J. Matulaitis rašė: „Kalbėjome apie tai, kokiomis kalbomis kalbėsiu ir kokia eilės tvarka išdėstysiu kalbas inauguracijos metu. Aš pasakiau – iš pradžių kalbėsiu lenkiškai, kadangi lenkų Vilniuje daugiausia. Lietuvių taryba man pradėjo prieštarauti, sakydama, jog iš pradžių turiu kalbėti lietuviškai./.../ Į tai jiems atsakiau, jog esu ne kokios nors valstybės ar tautos, o tiesiog bažnyčios ir žmonių vyskupas./.../ Nusiteikiau kalbėti ir baltarusiškai. Maniau, kad bulė turėtų būti skaitoma ir ta kalba./.../ paprašiau kunigo V. Toločkos, kad baltarusiškai parašytų nors neilgą pamokslą“. Po to jo dienoraštyje atsirado ir toks įrašas: „Nežinau, ką daryti su baltarusiškuoju pamokslu. Ir lenkai, ir lietuviai tam labai prieštarauja“.

Inauguracijos metu, 1918 metų gruodžio 8 dieną, Jurgis Matulaitis konstatavo: „Kristaus pavyzdžiu noriu apkabinti visus, būti visiems viskuo. Aš pasirengęs numirti už tiesą. Jums aš noriu būti tik tėvu ir kunigu, Kristaus apaštalu. Mano veiklos barai – Kristaus Karalystė, už savo teises kovojanti Bažnyčia. O mano partija – Kristus...“ Šiems savo priesakams vyskupas visada liko ištikimas.

Dar vėliau jis pasakė: „Aš katalikų vyskupas ir trokštu vienodai padėti visiems, kuriems tos pagalbos reikia. Man visi lygūs: nesvarbu, ar jie lenkai, ar lietuviai, ar baltarusiai“.

Po inauguracijos parašė: „Lietuviai ir baltarusiai nebuvo labai patenkinti tokiu įvykių posūkiu, bet puikiausiai suprato, kad mano kaltės čia nėra – tokią tvarką nustatė kapitula“. Dar vėliau pasirodė ir toks įrašas: „Vis labiau ir labiau įsitikinu, kad turiu kuo greičiau išmokti baltarusių kalbą. Baltarusijos valdžia irgi norėtų, kad nors kažkas vyktų ir baltarusiškai. Su pačiais baltarusiai labai sunku – tamsūs, apleisti...“

1919 metų balandžio 16 dieną savo ataskaitoje Šventojo Sosto apaštališkajam nuncijui Akilai Pati Vilniaus vyskupas parašė: „Laisvesnėmis valandėlėmis mokausi baltarusių kalbos, būtent ja kalba dauguma mano vyskupijos žmonių“.

Būdamas Vilniaus vyskupu J. Matulaitis darė viską, kad Šventasis Sostas pripažintų baltarusius kaip savarankišką tautą ir jų teisę

bažnyčioje kalbėti gimtąja kalba. Nes daugeli metų, vykstant krašto polonizavimui per bažnyčią, Šventasis Sostas net nenutuokė esant tokią tautą kaip baltarusiai. Galų gale, įtakoiant kompetentingai J. Matulaičio ir kitų vyskupų bei šventikų nuomonei, Šventasis Sostas ėmė pripažinti šios tautos egzistavimą ir jų teisę į gimtąją kalbą.

1920 metų vasario 14 dieną apaštališkasis nuncijus Akila Pati – būsimasis popiežius Pijus 12 – savo raporte popiežiui rašė: „Kas dėl baltarusių, tai tiek vyskupas Matulaitis iš Vilniaus, tiek vyskupas Lazinskis iš Minsko, tiek ir kiti dvasininkai mane įtikino, jog nepaisant to, kad nors baltarusių tautinė savimonė labai silpna, jie taisyklingai lenkiškai kalbėti nemoka, daugelio žodžių visai nesupranta. Tiesiog dauguma lenkų baltarusius vadina lenkais“.

Remiant J. Matulaičiui, Vilniuje įvyko keli Baltarusijos dvasininkijos suvažiavimai, kuriuose buvo rengiama tolesnė bažnyčios baltarusifikavimo programa.

1919 m. rugpjūčio 19-20 d. vyskupas surengė dekanų suvažiavimą, kuriame buvo nutarta baltarusių tautybės vaikus katekizmo pagrindų mokyti baltarusiškai.

1921 m. liepos 12-13 d. Vilniuje įvyko baltarusių katalikų dvasininkų suvažiavimas. Tarp organizacinio komiteto narių buvo ir kunigai: I Bobičius, V. Toločka, A. Stankevičius. Suvažiavimo rezultatas – įkurta baltarusių kunigų organizacija „Svetač“. Vilniaus valdžia ją tuojau pat besąlygiškai uždraudė. Vis dėlto šiame suvažiavime priimtų rezoliucijų ir vyskupo J. Matulaičio palaikymo dėka, baltarusių kalba bažnyčioje ėmė užimti vis tvirtesnes pozicijas.

Baltarusių kalba pamokslai bus sakomi daugelyje Vilniaus krašto ir paties Vilniaus bažnyčių bei katedroje.

Baltarusių katalikiškųjų vienuolynų ordinų įkūrėjas

J. Matulaitis vienu metu ėjo ir vyskupo pareigas, ir vadovavo vienuolių marijonų ordinui. Rūpindamasis savo parapijos baltarusiais, 1923 m. Drujoje (Baltarusija) jis įkūrė Marijonų vienuolyną. Prašydamas Šventojo Sosto leidimo J. Matulaitis rašė: „Prašau leidimo įsteigti ordino vienuolyną ir jame baltarusiams įrengti noviciatą, kadangi ši tauta vienuolyno dar neturi“. Tą pačią dieną, birželio 8, Vilniaus vyskupas į Romą siuntė dar vieną laišką, kuriame popiežiaus Pijaus II prašė leidimo įsteigti ir naują moterų ordiną, kuris turėtų vadintis Jėzaus tarnaičių Eucharistijoje (trumpiau – seserų eucharistių) ordinas. Naujam ordinui tėvas Matulaitis iškelia tokius tikslus: konsoliduoti baltarusių katalikus, steigiant mokyklas, dirbtuves, bendrabučius, vaikų ikimokyklines įstaigas, per kurias būtų galima racionaliau platinti katekizmą, geras knygas ir rūpintis ligoniais.

1924 metų balandžio 23 dieną Drujoje pradėjo veikti abu vienuolynai. Gana greitai šis nedidelis miestelis tapo dvasinio gyvenimo ir kultūros centru ir baltarusių tautai atskleidė garsius religinės ir švietėjiškos veiklos atstovų, kankinių, vardus, iš kurių du – Antoną Liaščevičių ir Jurijų Kaširą – 1999 metų birželio 13 dieną popiežius Jonas Paulius II paskelbė palaimintaisiais...

Rūpindamasis tėvų marijonų vienuolyno įsteigimu, savo poziciją laiškė kardinolui Kasparui J. Matulaitis išdėstė taip: „Kada man sakė, jog aš prieš baltarusių tautą, aš atvirai pareiškiau: tegu nereikalauja iš manęs niekinti ir persekioti ne lenkų tautybės dvasininkus. Kaip ganytojas aš visiems vienodai turiu būti teisingas“.

1919 metų vasario 7 dieną vyskupas susitiko su jaunu ir energingu dvasininku, tėvu Andrejumi Cikota, kuriam siūlė tvarkyti vienuolyno steigimo reikalus. Šio susitikimo metu J. Matulaitis įtikino A. Cikotą, jog visapusiškai bendradarbiaus baltarusių tautinio judėjimo atgimime ir savo poziciją motyvavo taip: „Bažnyčios uždavinys – ne kalbos mokymas, o Dievo Įsakymų

skelbimas žmonėms suprantama kalba. Baltarusių tautinis judėjimas intensyvėja ir jeigu katalikų bažnyčia jo neparems, tuomet judėjimo dalyviai galės apkaltinti bažnyčią dalyvaujant baltarusių denacionalizavime. Tik baltarusių kalba gali suartinti baltarusių katalikus ir provoslavus“.

1923 metų viduryje A. Cikota atvažiuoja į Drują ir iš vietinio kunigo Antonijaus Zenkevičiaus perima bažnyčią ir visą turtą. Vadovaujant A. Cikotai, Drujos vienuolynas nuolat augo ir plėtėsi. 1924 metais net devyni baltarusių jaunuoliai pareiškė norą įstoti į vienuolyną.

Bet tokia buvo tik pradžia. Po to prasidėjo represija prieš baltarusių katalikų dvasininkus. Kokiam lygmenyje vyko propaganda prieš marijonus šovinistiškai nusiteikusiame lenkų spaudoje, galima tik įsivaizduoti. Pateiksiu tik vieną pavyzdį iš kanauninko Borodičiaus knygos, išleistos 1930 metais, išpūdžiui susidaryti: „Kada buvo atkurta Lenkija, vokiečiai laužė galvas, kaip ją suskaldyti. Sugebėjo įtakoti Romą, o ypač Lietuvą, kad rytų Lenkiją užgriūtų rusų unija. Aktyviai į tai įsijungė J. Matulaitis, kuris pasitelkė rusų agitatorius ir šovinistus, siekiančius išguiti lenkus iš jų žemės. Ypač aktyviai šioje srityje darbuojasi kunigas I. Bobičius – Miorsko dekanas, kunigas A. Zenkevičius – Glubokso dekanas, kunigas A. Stankevičius – Vilniaus Seimo narys, kunigas V. Gadlevskis iš Žodiškių, V. Šutovičius iš Baradeničiaus ir kiti. Jie susibūrė į „Baltarusijos versmės“ redakciją (baltarusių katalikų laikraštis), išvertė ir išleido liaudžiai daug knygų, Drujoje prie vienuolyno įsteigė Stepono Batoro gimnaziją, ir visa ši „šutvė“ sumanė lenkus nutautinti, primesti jiems graikų – katalikų bažnyčios tradicijas“.

1938 metais, plūstelėjus dar vienai antibaltarusiškumo bangai, lenkų policija iš Drujos ištrėmė paskutiniuosius marijonus: Dašutą, Kaširą, Smulką ir Chamionką, o po trijų mėnesių – keturis klierikus: Antoną Padevą, Kazimierą Sarulį, Bonifacą Sarulį ir Česlovą Sipovičių. Jų vietoje į Drują buvo atsiųsti lenkų marijonai.

Taip ir baigėsi baltarusių katalikų tėvų marijonų vienuolyno ordino istorija, kurios šiandien nenorima net prisiminti. Tiesa, ši istorija turėjo tęsinį užsienyje. Londone buvo įkurti baltarusių marijonų namai, į kuriuos ir persikėlė iš Drujos ištremti marijonai. Šie namai tapo ne tik vienu iš svarbiausių religijos centrų, bet ir kultūros, mokslo, dvasingumo centru. Iš Drujos lenkų ištremtas klierikas Česlavas Sipovičius 1960 metais gavo vyskupo titulą ir buvo paskirtas apaštališkuoju baltarusių katalikų vizitatoriumi užsienyje. Jis, o ne Jabžikovskis 1965 m. lapkričio 13 d. iškilingai įnešė į Vatikano II Susirinkimo sesijos atidarymą Evangeliją. Bet tai jau būtų kita istorija apie antrąjį marijonų vienuolyno gyvavimo etapą. O gal derėtų marijonų atsiprašyti už jiems padarytas skriaudas? Matyt, lenkų bendruomenė dar tam nepribrendo. Juk baltarusių lenkinimas per bažnyčią yra atviras ir tęsiasi iki šiol.

Pabaigos žodis

Apie J. Matulaitį daug rašyta. Jo atminimui kabinamos memorialinės lentos. Tačiau neteko išgirsti, kad bent kartą būtų atsiprašyta dėl jam primestų skriaudų, pažeminimų ar nuoskaudų, kurias vyskupas patyrė būdamas gyvas. Suprantama, atsiprašymas būtų skirtas ne konkrečiam asmeniui, o apeliuotų į mūsų pačių sąmonės vystymąsi ir tobulėjimą. Blogiausia, kad politiniame kontekste ir politiniais tikslais vyskupo pavardė eskaluojama ir dabar, o tai prieštarauja Aukščiausiojo valiai.

Todėl labiausiai gerbtinu J. Matulaičio atminties įprasminimu būtų tarnystė Dievui ir bažnyčiai taip, kaip tai darė jis pats.

*Mgr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS
(Pagal straipsnio „Palaimintasis Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis ir baltarusių katalikų bažnyčia“. Vertė Vilma Kisielytė)*

*Gediminas PAVIRŽIS,
ES Regionų Komiteto vicepirmininkas*

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta Vilniuje, Katedros aikštėje, Lietuvos kariuomenės dienos proga

Gerbiamieji Lietuvos kariai, brangūs savanoriai, veteranai, šių iškilmių dalyviai ir svečiai,

sveikinu visus Lietuvos piliečius, visus laisvės gynėjus su Lietuvos kariuomenės diena. Sveikinu su švente, kuri iš praeities iškelia garbingiausius tautos gyvenimo akimirkas, kilniausius žygius, istorinius vardus, kuri mums primena istorijos pamokas ir teikia drąsos kurti ateitį.

Tokios pat drąsos, entuziazmo ir idealizmo vedama, 1918-ųjų Lietuva pradėjo kurti savo kariuomenę. Prieš devyniasdešimt metų neįtakinga, nelabai svetingai sutikta naujojoje Europoje mūsų tauta įrodė savo teisę į laisvę, o savanoriai ir kariai tai apgynė krauju.

Beveik prieš dvidešimt metų istorija pasikartojo: Kovo 11-osios Lietuva, siekianti grįžti į demokratinę Europą, vėl ėmėsi kurti savo valstybę, savo ginkluotąsias pajėgas. Nelaukdami palankesnės politinės situacijos, nebijodami kažkam neįtikti, nepripažindami žodžių „neįmanoma“ ar „sunku“.

Šiandien regime to entuziazmo rezultatą: Lietuva – laisva, o moderni lietuvių kariuomenė – patikimas partneris daugianacionalinėje NATO karinėje bendrijoje. Ir užsienio politikai, ir karinių struktūrų vadovai žino: Lietuvos kariai

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus (dešinėje) sakė kalbą Lietuvos kariuomenės dienos proga

– tai profesionalūs sąjungininkai, pasirengimu nenusileidžiantys kolegoms iš stipriausių valstybių.

Šiandien galime džiaugtis mūsų tarptautiniu įvertinimu. O kartu galime didžiuotis, kad Lietuvos kariuomenė savo kantria ir pasiaukojama tarnyba

užsitarnavo ir visuomenės pagarbą, kad ji iš tikrųjų – mūsų, sava. Lietuvos piliečiai žino, kad kilus grėsmei ar ištikus nelaimei, visada yra, iš kur laukti pagalbos. Tai – tikras kariuomenės ir piliečių solidarumas bei pasitikėjimas, skirtingas nuo to, kokį pusę amžiaus nesėkmingai mėgino

deklaruoti okupantų valdžia. Ir kartu tai labai didelė vertybė Lietuvos valstybei, kiekvienam jos piliečiui.

Drįsčiau sakyti, kad šis artumas kartoja mūsų Tėvynės istoriją.

Visų laikų Lietuvos laisvės gynėjai – devynioliktojo amžiaus sukilėliai, dvidešimtojo amžiaus pradžios savanoriai, pokario partizanai, Sausio tryliktosios laisvės kariai – visi jie veikė ne tik ir ne tiek savo pačių, kiek visų tiesos siekiančių piliečių vardu. Tautos moralinė parama drąsino kovotojus einant į mūšį, o garbingą žuvusiųjų atminimą įprasmino istorijos pasakojimais ir dainomis, kurias traukia šių dienų kariai.

Į šią garbingų tradicijų tąsą, į Lietuvos karių pasirengimą, ištikimybę laivės idealams ir savo valstybei žvelgiu su pasididžiavimu, pagarba ir dėkingumu. Ačiū už tarnybą Tėvynei, ačiū už ištikimybę laisvės gynėjo pašaukimui.

Tikiu, kad šiuos žodžius šiandien mintyse taria visa Lietuva. Ačiū Jums!

Valdas ADAMKUS,
Lietuvos Respublikos Prezidentas

Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija (www.prezidentas.lt)
2008 m. lapkričio 23 d.

Lietuvos kariuomenės istorija

Paminėta Lietuvos karių diena

2008 m. lapkričio 23 dieną atkurtai Lietuvos kariuomenei sukako 90 metų

Virginijus OVERLINGAS,

Garliavos vidurinės mokyklos mokytojas.

Įvyko malonus bendravimas tarp kariuomenės atstovų, valdžios atstovų ir mokyklos bendruomenės

Mokiniai domėjosi kariniais dalykais

1918 m. lapkričio 23 dieną tuometinis krašto apsaugos ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras pasirašė įsakymą Nr. 1, kuriuo buvo įkurta Apsaugos Taryba ir pradėtos formuoti šalies reguliariosios pajėgos. Šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė yra to laikmečio kariuomenės tradicijų tęsėja, o šiandien lapkričio 23 d. laikoma oficialia kariuomenės atkūrimo diena.

Ši šventė, Lietuvos karių diena, yra pažymima kiekvienais metais lapkričio

23 dieną. Džiugu, jog didžiuosiuose Lietuvos miestuose yra rengiami karių pasirodymai, parada, kad Nepriklausomos Lietuvos žmonės galėtų pasigrožėti savo šalies kariuomene.

Kiekvienais metais Garliavos vidurinėje mokykloje Lietuvos karių diena irgi yra prisimenama ir jai pažymėti rengiami renginiai: atvyksta įvairių kariuomenės dalinių atstovai į mokyklą, mokiniai lankosi kariniuose daliniuose.

Šių metų Lietuvos karių dienos

paminėjimas vyko kiek neįprastai. Mokykloje lankėsi Divizijos generolo Stasio Raštikio puskarininkių mokyklos vyresnysis leitenantas Raimondas Klevinskis. Jis mokiniams papasakojo apie dabartinės Lietuvos kariuomenės veiklą, karių kasdienybę, parodė, kaip atrodo kario kuprinė, su kuria jis dalyvauja pratybose ir žygyje. Mokiniai turėjo progos pamatyti kariškių naudojamus daiktus žygyje, pasimatuoti karišką šalną, suprasti, kad kariškiai sugeba išgyventi ir ekstremaliomis sąlygomis. Mokiniai klausinėjo vyr. leitenanto, kokia yra karių kasdienybė, ką jie veikia laisvalaikio. Jauninimas suprato, kad Lietuvos kariuomenei reikalingi fiziškai stiprūs ir gerai besimokantys jaunuoliai ir jaunuolės. To visko pradžia ir yra mokykla, kuri lavina ir moko būsimuosius Tėvynės gynėjus. Įpusėjus istorijos pamokai apie Lietuvos kariuomenę, pasveikinti Lietuvos karių ir mokinių, besiruošiančių tapti savo krašto gynėjais, atvyko Kauno rajono meras Valerijus Makūnas, mero pavaduotojas Petras Mikėlionis, savivaldybės tarybos narys Aleksandras Bosas, mokyklos direktorius Česlovas Vincius. Meras pasidžiaugė, kad tokie patriotiniai renginiai vyksta mokyklose, palinkėjo geros šventės kariškiams, mokiniams – būti tikrais savo Tėvynės patriotais ir gynėjais. Mokiniams buvo džiugu matyti Kauno rajono svarbiausius valdžios atstovus, sėdinčius kartu mokykliniuose suoluose ir dalyvaujančius istorijos pamokoje, skirtoje Lietuvos karių dienai paminėti. Įdomu, kad ir Kauno rajono „valdovai“ (taip svečius „pakrikštijo“ penktokai, kad būtų galima aiškiau suvokti svečių pareigas) nepriestartavo pasėdėti mokykliniuose suoluose.

Taigi įvyko malonus bendravimas tarp kariuomenės atstovų, valdžios atstovų ir mokyklos bendruomenės. Džiugu, kad tokių švenčių proga kariškiai neatsisako

Raimondas Klevinskis rodė, kaip užsidėti dujokaukę

Demonstruota kario kuprinė

atvykti į mokyklą, bet labai gaila, kad šis susitikimas buvo surengtas asmenine vyr. leitenanto R. Klevinskio ir Garliavos vidurinės mokyklos mokytojo iniciatyva. Tokios garbingos dienos proga kariuomenės atstovai turėtų aktyviau dalyvauti mokyklų bendruomenių veikloje, supažindinat mokinius su garbingomis Lietuvos kariuomenės tradicijomis ir kasdienybe. Mokiniai laukia kariškių ir domisi kariniais dalykais – tai parodė ir šis susitikimas, kai mokiniai ir per pertraukas ateidavo pasikalbėti su kariškiais, pakilnoti kuprinę, pasidomėti, kaip tapti Lietuvos kariuomenės kariu.

Mažoji Lietuva

Tilžės Akto 90-metis

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

Prieš 90 metų Tilžėje susirinkę Mažosios Lietuvos veikėjai įsteigė Prūsų Lietuvos tautinę tarybą, o tų pačių metų lapkričio 30 dieną priėmė ir pasirašė Mažosios Lietuvos tautinės tarybos aktą, vėliau pavadintą Tilžės aktu. Tai lietuvininkų, iškentusių svetimųjų jungą ir nepraradusių tapatumą, vaisius. Jame buvo paskelbta krašto daugumos gyventojų valia dėl Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos. Šio akto pasirodymo išvakarėse, 1918 m. lapkričio viduryje, Prūsijos Lietuvos lietuvių politinio sąjūdžio veikėjai, nepabūgę neišvengiamų vokiečių administracijos išpuolių, išplatino atsišaukimą.

Tilžės akto 90-metis buvo pažymėtas įvairiausiais renginiais Klaipėdoje, Šilutėje, Pagėgiuose. Istorikas Vyngantas Vareikis teigė, kad nepaisant istorinių šio dokumento vertinimo kontraversijų, Tilžės aktas bei jo paminėjimas svarbus ne tik klaipėdiečiams, bet ir visai Lietuvai.

2008 m. gruodžio 1 d. (pirmadienį) Vilniuje Mažosios Lietuvos reikalų taryba kartu su Lietuvos mokslo akademijos Mokslininkų rūmais ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto Mokslotyros centru maloniai pakvietė sudalyvauti mokslinėje konferencijoje, skirtoje Tilžės akto 90-mečiui, kuri įvyko LMA Mažajoje salėje (Gedimino pr. 3). Jos pranešimai bus išleisti atskira knygte. Po kavos pertraukos vakarą pratęsė šventinis VGTU choras „Gabija“ (vadovė Rasa Viskantaitė).

Susirinkusiems įžangos žodį tarė VGTU Mokslotyros centro direktoriaus dr. Algimantas Liekis bei priminė Tilžės akto paskelbimą prieš 90 metų, kuris prilygsta Vasario 16-osios aktui. Buvo perskaitytas ir Seimo nario Gintaro Songailos sveikinimas.

Tilžės Akto atsiradimo istorija

Tilžės aktas yra dokumentas (vad. „Pareiškimas“), pasirašytas 1918 m. lapkričio 30 d. Tilžėje (dab. Sovetske, Kaliningrado sr.). Lietuva savo nepriklausomybę buvo paskelbusi 1918 m. vasario 16-ąją. Tai - vienas iš stimulų Mažosios Lietuvos veikėjams suaktyvinti lietuvišką veiklą Prūsijoje. Tarnaudami vokiečių kariuomenėje, dauguma Mažosios Lietuvos kariškių atsidūrė tarp Lietuvos patriotų Vilniuje ir po karo grįžę namo pradėjo skleisti tautiškumo idėjas. Martynas Jankus, Jonas Vanagaitis ir Erdmonas Simonaitis 100 000 egz. tiražu išplatino lietuvių ir vokiečių kalbomis atsišaukimą „Lietuwininkai! Pabuskit! Klausykite! Padabokit!“.

1918 m. lapkričio 16 d. Tilžėje sudaroma Mažosios Lietuvos Tautinė Taryba - Mažosios Lietuvos politinė organizacija, jungusi šimtą žmonių. Tarybos prezidiumą sudarė Viktoras Gailius, E. Simonaitis ir J. Vanagaitis. 1918 m. lapkričio 30 d. sukvietame Tarybos atstovų susirinkime priėmė „Pareiškimą“, kurį vėliau pavadino Tilžės aktu. Jame buvo deklaruojama apie Vilsono Tautų apsisprendimo teisę ir Mažosios Lietuvos norą prisijungti prie Lietuvos valstybės bei baigiama raginimu šiam tikslui skirti visas jėgas. Aktą pasirašė 24 žinomi visuomenės veikėjai nuo 22 iki 60 metų amžiaus: J. Vanagaitis, V. Gailius, M. Jankus, Mikelis Deveikis, Mikas Banaitis, A. Smalakys, Kristupas Paura, Mikelis Lymantas, D. Kalniškys, Fr. Zūbaitis, Kristupas Kiupelis, E. Jagomastas, Jurgis Lėbartas, Jurgis Arnašius, L. Deivikas, Jonas Užpurvis, Jurgis Gronavas, Mikelis Mačiulis, E. Bendikas, M. Reidys, V. Didžys, J. Juška, M. Klečkus ir Jurgis Margys.

1998 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą, kuriuo Tilžės akto paskelbimo diena - lapkričio 30-oji -

įrašyta į atmintinų dienų sąrašą. Beje, šia svarbią istorinę datą paminėjo ir Seimas gruodžio 2 d. rytiniame posėdyje.

Pranešimų ypatybės

Mažosios Lietuvos enciklopedijos Istorijos skyriaus vedėjas dr. Algirdas Matulevičius perskaitė pranešimą „Mažosios Lietuvos tautinė taryba ir Tilžės aktas“. Jis prisiminė išvažiuojamąją sesiją šeštadienį Pagėgiuose, kuriuose galbūt pirmą kartą dalyvavo labai gausus visų lietuviškų žemių atstovų meninių kolektyvų būrys iš Karaliaučiaus krašto bei Lietuvos. Akcentavo Tilžės akto svarbą Mažajai Lietuvai ir tai, kad du nepaprastos svarbos aktai - šitas ir Vasario 16-osios - trumpi, bet konkretūs.

Pranešėjas pastebėjo, kad kelis amžius lietuvininkai nors ir sudarė daugumą krašto gyventojų, XIX a. pab. dėl įvairių priežasčių tapo mažuma. Taip pat pabrėžė skirtumus tarp didlietuvių ir mažlietuvių tuomet ir dabar. Ypač juos skyrė religija: lietuvininkai-liuteronai, lietuviai-katalikai, tačiau jungė etnokultūrinis bendrumas bei suartėjimas skatinamas knygnešystės. Mažajoje Lietuvoje lietuvininkai gyveno blogiau nei vokiečiai, bet žymiai geriau nei didlietuviai; lietuvininkai artėjo prie vakarų civilizacijos. Pasak jo, susipratusių lietuvininkų veikėjų pastangomis ir galėjo gimti toks Tilžės aktas.

VGTU Mokslotyros centro direktorius, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos vicepirmininkas dr. Algimantas Liekis savo pranešime „Mažoji Lietuva tarptautiniuose dokumentuose“, remdamasis Mažosios Lietuvos tautinės tarybos iniciatoriaus E. Simonaičio prisiminimais bei kitais šaltiniais, pateikė Klaipėdos krašto prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos ir jo netekimo istorinių įvykių raidą.

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas Vytautas Šilas pristatė pranešimą „Tilžės akto politinis vertinimas“. Jeigu

Mažoji Lietuva nuo XVI a. buvo žinoma tik etnografinė prasme, tai jau XX a. tapo politine sąvoka. Sąmoningiausi didlietuviai ir mažlietuviai suprato, kad tautos išlikimo garantija yra vieninga tautinė valstybė ir tam skyrė visas savo jėgas. Jų pastangomis įvyko Klaipėdos sukilimas ir Lietuvai atiteko Klaipėdos kraštas bei uostas. Taip, nors iš dalies, buvo įgyvendintas mažlietuvių siekis „priglausti Mažąją Lietuvą prie Didžiosios“. Bet ar visų vardai įamžinti? Deja, ne.

Po pranešimų vyko aštri diskusija.

Kiti įvykiai

Šių metų lapkričio 28 d. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje Klaipėdoje buvo atidaryta paroda Tilžės akto signataro M. Jankaus 150-osios gimimo metinėms „Martynui Jankui atminti“. Ji rengiama kartu su Klaipėdos universiteto biblioteka, turinčia unikalią M. Jankaus šeimos nuotraukų kolekciją, kuri eksponuojama pirmą kartą. Paroda tęsis iki kitų metų sausio 10 dienos. Klaipėdos miesto etnokultūros centre Klaipėdos universitetas (KU) tą pačią dieną suorganizavo jau 20-ą mokslinę konferenciją „Lietuvininkai ir lietuviai“, kurios šių metų tema - „Pietizmas ir tautinis sąmoningumas“.

Lapkričio 28 d. Šilutėje - F. Bajoraičio viešojoje bibliotekoje - surengta literatūros ir dokumentų paroda „Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos diena“, o Šilutės muziejuje - paroda „H. Šojaus dailės kūrinių kolekcija“ bei kolekcijos pristatymas. Taip pat lapkričio 28 d. Šilutės muziejaus darbuotojai, dalyvaujant Savivaldybės atstovams, H. Šojaus dvare surengė Advento vakarą. Buvo atidaryta ir dailės paroda „H. Šojaus dvaro dailės kūrinių kolekcija“, skirta Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos akto dienai paminėti.

Lapkričio 29-30 dienomis įvairūs renginiai vyko Pagėgių A. Mackaus gimnazijoje, o lapkričio 30 d. prie Pagėgiuose stovinčio paminklo, skirto Mažosios Lietuvos prisijungimui prie Didžiosios Lietuvos, organizuota istorijos pamoka „Tilžės aktui - 90“.

Ir šiandien Tilžės aktas mums vis primena, kad Karaliaučiaus kraštas yra lietuvių etninė žemė. Jis įpareigoja rūpintis ir domėtis juo - pirmųjų lietuviškų knygų bei literatūrinės lietuvių kalbos gimtine.

Rytų Lietuva

Rytai Vakarams, Vakarai Rytams

Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės veikla Rytų Lietuvoje

Alfonsas KAIRYS, Vilnius

Gražiausieji Lietuvos kampeliai - Ignalina, Visaginas su savo ežerais, Švenčionys su sidabro skaidrumo vandenimis, Šalčininkai su Merkio, Šalčios upėmis, viena iš senųjų Lietuvos valstybės sostinių Trakai, Vilniaus rajonas su Nerimi ir pušų, beržų miškais - tai Rytų Lietuva.

Rytų Lietuva-tai daugiakalbiai rajonai, daugiakultūrė erdvė, Rytų Lietuva - tai rajonai, kuriuose lietuviai sudaro tautinę mažumą: Šalčininkų rajone jų yra virš 10 proc., Visagine - 15 proc., Vilniaus rajone šiek tiek daugiau nei 20 proc.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LRV nuolat rūpinasi lietuviškumo palaikymu ir išlaikymu, tautine darna. Tam skiriamos atitinkamos lėšos. Per pastaruosius 5 metus daugiau nei pusė milijono litų skirta tik bendruomenių (daugiausia ugdymo įstaigų) projektams. Kita vertus, kartu su Švietimo ir mokslo ministerija, Vilniaus apskritimi, visuomeninėmis organizaci-

jomis nuolat organizuojami jau anksčiau minėtiems tikslams pasiekti įvairūs renginiai.

Pirmiausiai rūpinamasi mokiniu. Tai programa „Rytai Vakarams, Vakarai Rytams“. Pagal atnaujintą TMID-o ir Klaipėdos miesto savivaldybės bei Vilniaus apskrities viršininko administracijos sutartį daugiau kaip 3000-iams Rytų Lietuvos mokinių (tai 10 dalis visų čia besimokančių) suteikta galimybė aplankyti Mažąją Lietuvą ir susipažinti su jos istorija, kultūra, tradicijomis bei palyginti visa tai su Rytų Lietuva.

Maršrutai prasitęsė iki Rytų Prūsijos - Karaliaučiaus žemių. Jau ne vienas mokinys lankėsi lietuviškojo žodžio lopšyje. Žinomesniais be Martyno Mažvydo, Konstantino Sirvydo, Kristijono Donelaičio tapo eišiškiečio Albertinos, teologijos profesorius Stanislovo Rapolionio, paskatinusio Martyną Mažvydą parengti pirmą lietuviškąją knygą, Kulviečio, Milkaus, Jankaus ir daugelio kitų švietėjų vardai. Vaikų akims atsivėrė lietuviškojo žodžio šventykla Albertina, miesto katedra, Teplicavos pilis, lietuviškojo grožinės literatūros pradininko praminti lietuvišku žodžiu dvelkiantys takeliai Tolminkiemyje, jo gimtinė Lazdynėliuose... Ir visa tai ne vadovėlių puslapiuose... Tik šiais 2008 metais buvo pateikta 34 (10 Vilniaus apskri-

ties, po 5 Šalčininkų ir Švenčionių, 7 Trakų ir likusios kitų organizacijų) paraiškos edukacinėms pažintinėms kelionėms ne tik po Mažąją Lietuvą ir Rytų Prūsiją, bet ir po Lietuvoje lankytinas vietas, susijusias su Jonu Basanavičiumi, V. Krėve, B. Sruoga... Paraiškoms piniginiu rūbu apvilkti šimet skirta 39 168 Lt (prašyta 112 399 10 Lt).

Pažintinių kelionių išdava - 2007 metais organizuotos 3 tarptautinės stovyklos Vilniaus rajono Paberžės „Verdenės“ vidurinės, Švenčionių Pabradės „Ryto“ vidurinės (dabar gimnazija), Šalčininkų rajono Poškonų pagrindinės mokyklų mokinių, pasikvietus Kaliningrado 35-ojo licėjaus, Kaliningrado 4-osios ir Gusevo (Gumbinės) vidurinių lietuviškųjų klasių mokinius, o 2008 metų vasarą - atsakomosios stovyklos Kaliningrade.

Iš viso to sektų išvada: edukacinės pažintinės kelionės - tai pažinimo džiaugsmas, bendravimo kultūros ugdymas, lietuvių valstybinės kalbos mokėjimo igūdžių tobulinimas (leksinio fondo turtinimas), o svečiose šalyse - ir mūsų kultūros pristatymas.

Stengdamiesi patraukti mokinius į lietuviškas mokymo įstaigas, atkreipėme dėmesį į priešmokyklinį ugdymą. Juk jie - priešmokyklinukai - esamų ir būsimų lietuviškų ugdymo įstaigų papildas.... Kuo geriau grupės aprūpinamos materialiai,

tuo didesnė trauka į jas. Gera literatūra, taisyklingu lietuvišku žodžiu parašytos vaikiškos knygelės, modernūs žaislai, padedantys mokyti(s) valstybinės kalbos - štai kas turėtų būti priešmokyklinėse grupėse. Ir tam mes skiriame lėšų. Tik 2008 metais 21 projektui (iš jų 6 Šalčininkų r.) teko 10 920 Lt. Čia negali nepaminėti brandžių projektų: Ignalinos r. mokyklos-darželio „Šaltinėlis“ - „Idomiau už knygą - tik knygą“, Kalesninkų pagrindinės - „Žodžių lopšyje“, Šalčininkų Jašiūnų „Aušros“ vid. - „Aš turiu savo pasaką gražią“, Švenčionių lopšelio darželio „Liepaitė“ - „Ir saulė, ir gimtinė tik viena“, Trakų r. Aukštadvario mokyklos darželio - „Boružėlė suplazdėjo, pasakėlė prasidėjo“ ir daugelio kitų (primintina, kad 2007/2008 m. Rytų Lietuvoje buvo 123 priešmokyklinės grupės ir jose 959 vaikai: iš jų 52-i lietuviškos ir 487 vaikai (Šalčininkų r. 4 lietuvių ir 23 vaikai, 26 lenkiškos ir 93 vaikai, Vilniaus r. 9 lietuviškos ir 75 vaikai ir 35 lenkiškos su 245 vaikais).

Matyt, niekas nebandys neigti, kad lietuviybės židinys mokykloje yra lietuvių dvasią su pasaulio kultūros dvasia jungiantis lietuvių kalbos kabinetas. Nesvarbu, kokia mokymo kalba dirbtų mokykla.

Lietuva – Latvija: praeities ir dabarties sąsajos

Lietuvių tautos istorijos praeitį atrasime Jelgavoje (buv. Mintaujoje)

Tomas DUKSA, Vilnius

Tomas Duka ir Romualdas Girkus prie A. Smetonos bareljefo (buvusi Mintaujos gimnazija)

Tęsinys. Pradžią Nr. 22

1741 metais E. J. Bironas buvo ištremtas į Sibirą, todėl net 23 metus sustojo rūmų statyba. 1762 metais caro Petro III įsakui E. J. Bironas paliko tremties vietą ir sugrįžo valdyti Kuršo hercogystės. Nuo 1763 metų Mintaujos rūmų statybos darbus tęsė danų architektas Severinas Jensenas, kuris suteikė šiems rūmams ne tik baroko, bet ir klasicizmo bruožų. Puošnų rūmų interjerą kūrė vokiečių skulptorius M. Grafas, italų dailininkas Andželis ir vietiniai menininkai.

1769 metais Mintaujoje valdžia buvo perduota E. J. Birono sūnui hercogui Peteriui Bironui. Peteris Bironas pavedė danų architektui S. Jensenui perstatyti buvusius Annos Ivanovnos rūmus, pastatytus XVII a. pabaigoje. Rūmų rekonstrukcijos darbai vyko 1773–1775 metais. Rūmuose Peterio Birono nurodymu buvo įkurta pirmoji Latvijoje aukštoji mokykla, kuri gavo jos steigėjo vardą Academia Petrina. Ši akademija buvo atidaryta 1775 metų birželio 29 d., ją palaimino Lenkijos ir Lietuvos karalius Stanislovas Poniatovskis.

Architektas S. Jensenas akademijos pastatui suteikė vėlyvojo baroko ir klasicizmo bruožų. Akademijos antrame aukšte buvo įrengta didelė puošnaus interjero konferencijų salė. Kitos akademijos vidaus patalpos irgi pasižymėjo lipdybos elementais, savita ornamentika, kurią kūrė vokiečių skulptorius M. Grafas. Akademijos bokštas, esantis pastato centrinėje dalyje, buvo skirtas astronominiams stebėjimams. Academia Petrina 1801 metais buvo reorganizuota į universitetą, tačiau netrukus, 1806 metais, naujasis Rusijos caras Aleksandras I joje įsteigė gimnaziją, kuri vėliau tapo Kuršo gubernijos gimnazija.

Mintauja daugelį metų buvo Kuršo ir Žiemgalos pagrindinis miestas (priklausė Žečpospolitai). Mintaujos rūmuose 1779 metais buvo apsistoję garsūs grafai Kaliostras. Peteris Bironas, skirtingai negu jo tėvas, neturėjo valdžios ambicijų, nepasižymėjo talentu valdyti, todėl jis 1795 metais atsisakė hercogo sosto. Nuo tų metų Mintauja pateko į carinės Rusijos sudėtį (1795 metais Kuržemės dvarininkų landtagas priėmė deklaraciją dėl prisijungimo prie Rusijos, Kuržemės hercogystė nustojo egzistavusi ir Mintauja tapo Rusijos Kuržemės gubernijos centru. 1789–1801 ir 1805–1807 metais Mintaujoje gyveno iš Prancūzijos išvarytas būsimo šios šalies karalius Liudvikas XVIII. 1812 metais Mintaują užėmė prancūzų kariuomenė ir

Taip atrodė Mintaujos turgaus aikštė XIX pabaigoje

Mintaujos rūmų pagrindinis fasadas nuo Lielupės upės

Mintaujos gimnazija (buv. Academia Petrina)

Mintaujos rūmus pavertė ligonine.

1818 metais rugpjūčio 30 d. Rusijos caras Aleksandras I iš Mintaujos rūmų balkono iškilingai paskelbė apie baudžios panaikinimą Kuržemėje. 1822 metais buvo išleistas pirmasis latvių laikraštis – „Latviešu Avižes“. 1835–1836

metais Mintaujoje buvo pastatyta klasicizmo stiliaus Medemo vila (architektas J. Berlicas). Ši vila buvo grafo Medemo vasaros rezidencija. 1868 metais geležinkelis tarp Mintaujos ir Rygos paspartino šio Kuržemės centro pramonės augimą: įkuriama Chofo linų verpimo įmonė,

Kramerio metalo apdirbimo įmonė, Grebnerio klijų fabrikas ir kt. 1880 metais įkuriama Mintaujos latvių draugija, kurios pirmininku buvo išrinktas Janis Čakstė – būsimasis pirmasis Latvijos prezidentas. Mintaujoje 1895 metais vyko IV-oji Latvijos dainų šventė. Jos metu pirmą kartą buvo padainuota Karlio Baumanio daina-malda „Dieve, palaimink Latviją“, vėliau tapusi Latvijos Respublikos himnu. Pirmojo pasaulinio karo metu Mintaują užėmė vokiečių kariuomenė, ji ne kartą degė, buvo sugriauta daug architektūros paminklų. Karo metu Mintaujos gimnazija buvo uždaryta ir 1915 metais perkelta į Taganrogą, o nuo 1919 metų ji vėl pradėjo veikti kaip Jelgavos realinė gimnazija. 1916 ir 1917 metais Mintaujoje (Jelgavoje) svečiavosi Vokietijos kaizeris Vilhelmas II. Šiuo laikotarpiu Mintaujoje kaip ir visoje Latvijoje kūrėsi latvių šaulių pulkai. 1918 m. kovo 15 d. vokiečiai deklaravo Kuržemės hercogystės atkūrimą. 1919 m. sausio 2 d. į Jelgavą atvyko Latvijos Laikinoji Vyriausybė, tačiau jau sausio 6 d. ji persikėlė į Liepājā. Iki 1919 m. kovo 18 d. miestas buvo bolševikų rankose, o 1919 m. lapkričio 21 d. ji išlaisvino Latvijos armija. 1926 metais Jelgavoje pradėjo veikti pirmasis Latvijos cukraus fabrikas, o 1939 metais, atstčius Jelgavos rūmus, čia buvo atidaryta Latvijos žemės ūkio akademija. Jelgava II pasaulinio karo metu buvo labai stipriai sugriauta.

Mintaujos gimnazijos auklėtiniai

Pirmosios didesnės lietuvių grupės Mintaujoje apsigyveno po 1794, 1831 ir 1863 metų sukilimų. 1860 metais Mintaujos gimnazijoje veikė 7 klasės ir joje mokėsi 588 mokiniai (11 rusų, 315 vokiečių, 32 lietuviai, 66 latviai, 100 žydų). XIX a. pabaigoje, kai Rusijos caro valdžios nurodymu buvo uždaryta dalis Lietuvos mokyklų, daug garsių Lietuvos žmonių mokėsi Mintaujoje. XIX a. pabaigoje Mintaujos gimnazijoje mokėsi daugiau lietuvių nei latvių.

1889–1896 metais Mintaujos gimnazijoje mokytojavo Jonas Jablonskis, mokė senųjų lotynų, graikų kalbų. Apie atvykusį į Mintaują J. Jablonskį susispytė nedidelis lietuvių inteligentų būrelis: teisininkai Motiejus Lozoraitis, Motiejus Čepas, Antanas Krikščiukaitis-Aišbė, vėliau 1894 metais prie jų prisijungė vikaras Juozas Tumas-Vaižgantas, nepakentęs viešpataujančios lenkiškos atmosferos Lietuvos klebonijose. 1890–1895 Mintaujos gimnazijoje veikė „Varpo“ redakcijos talkininkų grupė (J. Jablonskis, A. Krikščiukaitis-Aišbė, P. Mašiotas). Mintaujos gimnazijoje veikė ir slapta lietuvių moksleivių draugija. Būsimois tarpukario Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona, 1893 metais baigęs Palangos progimnaziją, išlaikė egzaminus į Žemaičių kunigų seminariją, bet vėliau persigalvojo ir įstojo į Mintaujos gimnaziją. Čia besimokydamas jis kartu su Vincu Kudirka ir Jonu Jablonskiu priklausė slaptai lietuvių organizacijai. A. Smetona iš Mintaujos gimnazijos buvo pašalintas už tautinius reikalavimus bei atsisakymą melstis rusiškai. 1897 metais A. Smetona baigė Peterburgo gimnaziją ir įstojo į Peterburgo universiteto Teisės fakultetą, du karus iš jo buvo šalintas. Jį baigė 1902 metais. Būsimois gydytojas, profesorius Petras Avižonis mokslus pradėjo Mintaujos keturklasėje vokiškoje privačioje mokykloje.

Autoriaus nuotr.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvių policijos 255-asis batalionas

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Bataliono suformavimas Kaune

Vokiečių tvarkos policijos vadas Lietuvoje plk. Wolfgangas Denicke 1942 m. liepos 21 d. išleido įsakymą dėl lietuvių policijos 255-jo bataliono suformavimo. Batalionas turėjo būti formuojamas Kaune, jį turėjo sudaryti bataliono štabas ir trys kuopos. Kiekvieną kuopą turėjo sudaryti trys būriai. Kuopoje buvo kuopos vadas, trys būrių vadai ir 120 puskarininkų ir eilinių. Bataliono vadu minėtu įsakymu turėjo būti paskirtas kpt. Jonas Tinteris (iš tikrųjų jis buvo paskirtas kuopos vadu-pastaba autoriaus), bataliono vado adjutantu ltn. Vladas Tervydis. Naujai formuojamas batalionas buvo sudaromas iš perkeltos į 255-ąjį batalioną vienos 252-ojo bataliono kuopos, vienos 251-jo bataliono kuopos (ltn. Vlodo Baltrušaičio vadovaujama Marijampolės kuopa, tapusi 255-jo bataliono 2-a kuopa), 14-jo bataliono Plungės būrio (1 karininkas, 1 puskarininkis ir 37 eiliniai), 14-jo bataliono Telšių būrio (1 karininkas, 1 puskarininkis ir 37 eiliniai) ir 10-jo bataliono Ukmergės būrio (1 karininkas, 1 puskarininkis ir 37 eiliniai). Batalionui turėjo būti priskirti 3 lengvieji ir 1 sunkusis granatsvaidis. 255-asis policijos batalionas buvo pradėtas formuoti 1942 m. liepos pabaigoje Kaune, Šančių kareivinėse. Batalionas buvo kariškai mokomas apie du mėnesius. Bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Juozas Kriščiūnas (šiose pareigose tarnavo nuo 1942 m. liepos 25 d. iki 1942 m. rugsėjo 2 d.). Bataliono 1-os kuopos vadu tapo ltn. V. Baltrušaitis, 2-os kuopos vadu – kpt. Stankevičius, 3-ios kuopos vadu – kpt. Afanasijus Kazanas, ūkio dalies viršininku – kpt. Marcinkevičius, vertėju – ltn. Jonas (?) Stankus, vokiečių ryšių karininku prie bataliono – policijos maj. Alfredas Dietzas, vėliau – Walteris Fischeris. Iš 14-jo bataliono atsiųstas jaun. ltn. Jonas Ralys buvo paskirtas 3-ios kuopos būrio vadu. Bataliono kareiviai dėvėjo Lietuvos kariuomenės uniformą. 1942 m. rugpjūčio 13 d. į batalioną buvo priimtas tarnauti atsargos jaun. ltn. Jonas Stanaitis. 1942 m. rugpjūčio 28 d. į 255-ąjį batalioną iš 252-jo lietuvių policijos bataliono buvo atkelti ltn. Aleksas Jakubauskas, j. ltn. Juozas Jurevičius, viršila Povilas Motiejūnas ir viršila Petras Valys. 1942 m. rugsėjo 1 d. iš Panevėžio apygardos į 255-ąjį batalioną buvo atkeltas ir paskirtas kuopos vadu ltn. Vladas Aižinas, iš 252-jo bataliono – ltn. Algirdas Gasiūnas (paskirtas būrio vadu) ir jaun. ltn. Petras Šidagis (paskirtas būrio vadu).

Bataliono tarnyba Baltarusijoje

1942 m. rudenį 255-asis batalionas gavo įsakymą vykti į Baltarusiją saugoti geležinkelio ruožą Mogiliovas-Žlobinas. Prieš išvykstant bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Medardas Liormanas (bataliono vadu paskirtas 1942 m. rugsėjo 2 d. ir jam vadovavo iki pat bataliono išformavimo). Bataliono būrio vadas j. ltn. Jonas Jurevičius atsisakė vykti į Baltarusiją ir vokiečių policijos įsakymu buvo suimtas bei tris mėnesius kalinamas. Atlikęs bausmę, J. Jurevičius buvo perkeltas tarnauti į 9-ąjį lietuvių policijos batalioną Kaune.

1942 m. rugsėjo 27 d. 255-asis batalionas traukiniu iš Kauno per Minską nuvyko į Mogiliovą. Čia jis buvo pavaldus Mogiliovo srities vokiečių SS ir policijos vadui. Batalionas įsikūrė už miesto esančiose kareivinėse. Ten pat buvo įsikūręs naujai suformuotas baltarusių batalionas.

Nežinomi bataliono kariškiai

Bataliono bunkeris 1943 m. pavasarį Mogiliovo rajone

Mogiliove bataliono kariai buvo aprenkti vokiškomis uniformomis. Netrukus į kareivines atvyko Mogiliovo apygardos vadas vokiečių pulkininkas ir įsakė batalionui žygiuoti į Beleničių apylinkes (apie 20 km nuo Mogiliovo) kovoti su sovietiniais partizanais. Šiame rajone batalionas išbuvo apie savaitę, bet su partizanais nesusidūrė ir vėl sugrįžo į Mogiliovą. 1942 m. spalio mėnesį batalionas gavo įsakymą vykti į Staryj Bychovą. Atvykus į paskirties vietą, batalionas buvo išdėstytas apie 90 km ilgio geležinkelio ruože. Bataliono štabas ir 3-ia kuopa įsikūrė Staryj Bychove (apie 40 km nuo Mogiliovo); 1-a kuopa saugojo geležinkelio atkarpą tarp Mogiliovo ir Staryj Bychovo; 2-a kuopa – tarp Staryj Bychovo ir Žlobino. Lietuvių kareiviai taip pat saugojo tiltus per Lachvos upę. 255-asis batalionas čia pakeitė anksčiau tarnavusį kitą policijos dalinį. 1943 m. pirmoje pusėje 255-asis batalionas dislokavosi Tošicos rajone (bataliono karo lauko pašto Nr. 57533 D), 1943 m. liepos mėn. batalionas jau buvo Zolotoje Dno, po to buvo perkeltas į Belič, Bykovo ir Korostenio rajonus. Apie tarnybą Tošicos rajone savo atsiminimuose papasakojo Jonas Stankevičius: „[...] Atlikdami tarnybą – saugodami geležinkelį, iš kuopos vadavietės eidavome žvalgyti aplinkinių kaimų. Tokio pobūdžio operacijose įvykdavo tik trumpi susišaudymai. Rusų partizanai dienos metu vengdavo susidūrimų, nenorėdavo savo slaptaviečių išduoti. Savas žvalgybas

jie rengdavo naktimis, tuo patikrindavo, kiek mes esame budrūs. Tada jau išsiveldavome į rimtesnes kautynes, kurios kartais užtrukdavo po keletą valandų. Dažnai tokius susirėmimus jie naudodavo geležinkelio užėmimui kitos slėptuvės ruože, kur tuo metu būdavo ramu. Dėdavo gana mažus sprogmenų užtaisus, dažniausiai tola, po 200 gramų sveriančiais gabalais. Padėję kokius 20 užtaisų 50 metrų ruože, sugadindavo bėgį.“ Kiekvienam 3-7 km geležinkelio ruožui saugoti buvo paskirta 7-8 karių grupė, vadovaujama karininko arba puskarininkio. Grupės įsikūrė bunkeriuose, įrengtuose prie geležinkelio linijos. Bunkerius nuolatos saugojo sargybiniai. Batalionui dažnai tekdavo susidurti su sovietiniais partizanais. Apytikriai 1942 m. lapkričio mėnesį netoli Borisovo stoties partizanai susprogdino geležinkelį ir apšaudė traukiniu važiuvusius 255-jo bataliono kareivius. Susišaudymo metu 1 kareivis žuvo, partizanų nuostoliai nežinomi. 1943 m. pavasarį partizanai užpuolė bataliono 2-os kuopos saugomą stotelę. Mūšio metu 8 lietuvių kariai žuvo, partizanų nuostoliai nežinomi. 1942 m. lapkričio mėnesį partizanai iš miško apšaudė Rogačiovo stotį. Susišaudymo metu žuvo du bataliono kareiviai. Partizanų veikimas labai sustiprėjo 1943 m. antroje pusėje. 1943 m. liepos 8 d. vakare pora šimtų partizanų iš miško puolė dešimties lietuvių saugomą bunkerį prie Zolotoje Dno. Smarkus susišaudymas

truko apie 45 minutes. Partizanų puolimas buvo atmuštas. 1943 m. rugsėjo 4 d., sekmadienio rytą, partizanai užėmė vieną bataliono kareivių saugomą bunkerį ir visus ten buvusius karius išžudė. Žuvę kariai buvo palaidoti Mogiliovo kapinėse. Padažnėjus partizanų puolimams, 1943 m. pabaigoje lietuvių batalionui į pagalbą buvo atsiųsti du vlasovininkų batalionai. Pastarieji buvo išdėstyti grupėmis maždaug po 100 žmonių miškuose, galimose partizanų puolimo vietose. 1943 m. rudenį įvyko smarkus bataliono 2-os kuopos susidūrimas su partizanais apie 20 km nuo Staryj Bychovo. Vokiečiai į pagalbą lietuviams pasiuntė šarvuotą traukinį, bet pakeliui jį partizanai susprogdino. Kautynių metu esą žuvo apie 14-18 lietuvių karių. Grupė puskarininkio Jono Bakaičio vadovaujamų kareivių saugojo geležinkelio atkarpą tarp Mogiliovo ir Minsko. Kartą J. Bakaitis nakties metu raketiniu pistoletu davė klaidinantį signalą sovietų lėktuvui. Lėktuvas nusileido ir du jame buvę lakūnai lietuvių savisaugininkų buvo suimti. Už tai J. Bakaitis gavo 1 mėnesį atostogų į namus, ir tuo pasinaudojęs, atgal į batalioną negrįžo. Dėl stiprių partizanų antpuolių batalionas patyrė nemažų nuostolių. Dalis lietuvių žuvo, kiti buvo sužeisti arba iš bataliono dezertyravo. 1943 m. birželio mėnesį Staryj Bychove 255-jo bataliono kariai davė priesaiką. 1943 m. spalio mėn. 255-asis batalionas gavo įsakymą vykti į Polocko sritį. Po dviejų savaičių batalionas buvo perkeltas į Slucką ir apgyvendintas mokyklos pastate. Čia jis saugojo karinius sandėlius. 1943 m. gruodžio mėnesį, prieš Kalėdas, vokiečių ryšio karininkas Dietzas apie 30-40 bataliono karininkų, puskarininkų ir kareivių apdovanojo medaliais už pasižymėjimą tarnyboje (tarp jų II-ojo laipsnio nuopelnų kryžium su kardais). 1944 m. sausio mėnesį bataliono sudėtyje buvo likę tik 277 kariai. Artėjant Rytų fronto linijai, 255-asis batalionas 1944 m. vasario mėnesį atsitraukė į Starobiną (Bobruisko sritis, apie 40 km nuo Slucko). Čia kariai saugojo tiltus ir kitus objektus, lydėjo šieno gurguoles iš Pinsko pelkių į Starobiną. Batalionui ir šiose vietose teko susidurti su sovietiniais partizanais. 1944 m. pavasarį partizanai apšaudė grupę bataliono karių, besikeliančių per upę. Tuomet 7 lietuviai buvo nušauti ir 4 sužeisti. 1944 m. birželio 23 d. Starobino policijos punkto vadas Mina Macukievičius įsakė vietos policininkams padegti miestą ir trauktis kartu su vokiečiais. Pasitraukdami baltarusių policininkai sudegino apie 200 namų.

Bataliono išformavimas Vokietijoje ir tolesni jo karių likimai

1944 m. birželio pabaigoje 255-asis batalionas pro Slucką, Baltstogę traukėsi į Lenkijos gilumą. Beveik iki Varšuvos batalionas keliavo pėsčiomis. Kartu traukėsi ir vokiečių daliniai. 1944 m. liepos mėnesį bataliono likučiai atvyko į Čechanovo (apie 50 km nuo Varšuvos) geležinkelio stotį ir čia išbuvo apie savaitę laiko. 1944 m. rugpjūčio mėnesį batalionas traukiniu buvo nuvežtas į Drezdeną (yra žinių, kad į Drezdeną batalionas atvyko rugpjūčio 8 d.). Bataliono kariai apsigyveno Drezdeno priemiestyje Helerau (Hellerau) palapinėse. Čia 255-asis batalionas vokiečių įsakymu buvo išformuotas ir nuginkluotas.

*Dr. Petro Stankero nuotr.
Tėsinys kitame numeryje*

Pro memoria

A†A

VYSKUPAS ANTANAS VAIČIUS (1926-1950 – 1982-2008)

Vyskupas Antanas Vaičius gimė 1926 m. balandžio 5 d. Šačių parapijos Geidučių kaime (Skuodo r.) tradicijas išlaikiusioje ūkininkų šeimoje, kurioje dar augo keturios seserys ir vienas brolis. 1934-1938 m. mokėsi už 3 km. buvusioje Šačių pradžios mokykloje, 1938-1940 m. 5-tą ir 6-tą skyrių lankė Mosėdžio pradžios mokykloje, 1940-1943 m. mokėsi Skuodo gimnazijoje. Nors vaikystėje svajojo būti Lietuvos kariuomenės karininku, tačiau kai tik galėjo, 1943 m. išvyko studijuoti į Telšių kunigų seminariją. Sovietų valdžiai 1946 m. ją uždarius tuoj persikėlė į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją. Vyskupo Kazimiero Paltaroko kunigų išventintas 1950 m. rugsėjo 24 d.

Vysk. A. Vaičiui teko dirbti įvairiose Telšių vyskupijos parapijose: 1951-1952 m. Plungės vikaru, 1952-1954 m. Klaipėdos vikaru, taip pat 1953 ir 1954 m. ėjo klebono pareigas, 1954-1959 m. Žygaičių (Tauragės r.), 1959-1962 m. Salantų (Kretingos r.), 1962-1965 m. Lauko Sodos (Telšių r.) klebonu, 1965-1973 m. Akmenės klebonu ir Viešnių dekanato vicedekanu, 1973-1975 m. Telšių katedros klebonu ir Telšių vyskupijos kurijos kancleriu. 1975 m. spalio 3 d. išrinktas Telšių vyskupijos ir Klaipėdos prelatūros kapitulinis vikaru, 1982 m. liepos 5 d. nominuotas titulinis Sulekto vyskupu ir paskirtas Telšių vyskupijos ir Klaipėdos prelatūros apaštalinis administratoriumi. Kauno arkikatedroje bazilikoje vyskupo Liudviko Pavilionio, asistuojant vyskupams Julijonui Steponavičiui, Vincentui Sladkevičiui ir Romualdai Krikščiūnui, 1982 m. liepos 25 d. konsekruotas vyskupu. Nuo 1989 m. vyskupas ordinaras.

Vysk. A. Vaičius švelniu ir taktišku elgesiu mokėjo sugyventi su visais, ypač dėmesingas buvusiems gimnazijos mokslo draugams. O ginčams tikėjimo ir bažnyčios dalykus sovietmečiu buvo principingas. Kai buvo paskirtas Salantų klebonu, buvęs agitatorius, kompartijos Kretingos rajono sekretorius pakvietė jį į to komiteto posėdį ir ėmė diskutuoti tikėjimo klausimais. A. Vaičius taip vykusiai atsiakirsdavo, kad sekretorius neapsikėsdamas išbėgo iš kabineto, o likę komiteto nariai ėmė šypsotis. Anuo metu ne sykį buvo šantažuojamas sovietinio saugumo. Tačiau jis nujausdavo saugumiečių kėslus, tuoj duodavo suprasti, kieno jie yra atsiųsti, tokiu būdu atsikratydavo galimų

kaltinimų, esą žinojęs apie netinkamą veiklą, tačiau nepranešęs.

Dirbdamas vikaru ir klebonu ypač rūpinosi jaunuimu ir vaikais, o būdamas klebonu organizavo bažnyčių remontus, pats dirbdamas kartu su darbininkais. Ankstesnės vietos parapijiečiai jo neužmiršdavo – aplankydavo, kad ir nukeltą į tolimą vyskupijos kampą.

Būdamas vyskupu A. Vaičius ėjo įvairias pareigas: 1986-1999 Dvasininkijos kongregacijos

narys, 1988-1993 m. Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininko pavaduotojas, buvo Kunigų gyvenimo ir pašaukimų komisijos pirmininku ir Visuomenės informavimo priemonių komisijos narys. 1989 m. atkūrė Telšių kunigų seminariją, iš kurios išventino 66 auklėtinius. Iš viso yra išventinęs 111 kunigų. 1994 m. atkūrė Telšių mažąją kunigų seminariją. 1997 m. vyskupui buvo suteiktas Klaipėdos universiteto garbės daktaro vardas, 1998 m. apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu.

2001 metais vyskupas Antanas Vaičius, sulaukęs 75 metų amžiaus, pagal bažnytinės teisės nuostatus iškėlė Popiežiui atsistatydinimo raštą. Tuometinis Popiežius Jonas Paulius II priėmė jo atsistatydinimą ir paskyrė laikinai valdyti Telšių vyskupiją, kol bus paskirtas naujas vyskupas. 2002 metų sausio mėn. 5 d. popiežius Jonas Paulius paskyrė naują Telšių vyskupą dr. Joną Borutą SJ ir vyskupas Antanas Vaičius išėjo į tikrai užtarnautą poilsį, tapo Telšių vyskupu emeritu, tačiau gyvai besidominčiu Lietuvos religiniu, kultūriniu ir visuomeniniu gyvenimu.

Mirė 2008-11-25 Telšių apskrities ligoninėje.

Juozas Ambrazėvičius savo knygoje „Lietuvos rašytojai“, išleistoje 1938 m. Kaune, rašė apie vyskupą Motiejų Valančių: „ /.../ jėga veržės į dangų su visais ganomaisiais: priimk, Viešpatie, visus, be jų dangus man nebūtų mielas... Viešpatie, ne tik tuos, kurie eina sykiu su manim, bet ir tuos, kurie dar iš paskos ateis“. Šie žodžiai labai tinka ir velioniui vyskupui Antanui Vaičiui.

Telšių vyskupijos kurija

Priimamos paraiškos 2009 metų projektams

Maloniai pranešame, kad tęsiame projektinę veiklą ir nuo 2008 metų lapkričio 15 d. iki gruodžio 15 d. ugdymo įstaigos ir nevyriausybinių organizacijų gali siųsti paraiškas Tautinių mažumų ir išeivijos departamentui. Šimet prioritetai skiriami tautinei darnai stiprinti (bendriems įvairiomis mokymo kalbomis dirbančioms ugdymo įstaigoms), priešmokykliniam ugdymui (lietuviškai vaikiškai grožinei literatūrai, žaislams, skirtiems lietuvių kalbai mokytis), edukacinėms pažintinėms kelionėms po savo rajoną, Lietuvą, etnines žemes; artėjant Respublikinei dainų šventei – meno kolektyvų aprūpinimui tautiniais darbužiais arba medžiaga jiems išigyti, tautiniams muzikos instrumentams, įvairiems renginiams, skirtiems Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti, mokyklų laikraščiams, mokytojų kūrybai (jų parašytoms knygoms išleisti) ir kt.

Priimsime tik už 2008 metus atsiskaičiusių bendruomenių projektus.

Laukiame brandžių, kompetentingai parengtų projektų. Paraiškų formą rasite: [www.tmid.lt/Tautinės bendrijos Lietuvoje/Paraiškos/Paraiška Rytų Lietuvos bendruomenių kultūros ir švietimo 2009 m. projektams finansuoti](http://www.tmid.lt/Tautinės_bendrijos_Lietuvoje/Paraiškos/Paraiška_Rytų_Lietuvos_bendruomenių_kultūros_ir_švietimo_2009_m._projektams_finansuoti)

Sėkmės rengiant projektus!

Rytų Lietuvos programos poskyrio vedėjas Alfonsas KAIRYS

M. Lomonosovo universitete Maskvoje – Baltistikos centras

Lapkričio 10 d. vakarą Maskvos valstybiniame M.Lomonosovo universiteto Filologijos fakultete įvyko Baltistikos centro atidarymas. Centro atidarymas – naujas žingsnis lituanistikos studijų užsienyje istorijoje. Nuo šiol Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto studentai galės rinktis lietuvių kalbą kaip pagrindinę užsienio kalbą bei įgyti lietuvių kalbos ir literatūros specialisto kvalifikacinį bei mokslinius laipsnius, taip pat mokytis lietuvių kalbos kaip antros užsienio kalbos.

Baltistikos centro atidarymo iškilnėse dalyvavo profesorius Bonifacas Stundžia, Lietuvos kultūros atašė Rusijoje Juozas Budraitis ir didelis būrys iškilių Rusijos akademinės bendrovės atstovų.

Kaip skelbia Lietuvos ambasada Rusijoje, tikimasi, kad Baltistikos centras, atvėręs duris visiems norintiems studijuoti lietuvių kalbą, literatūrą, istoriją ir kultūrą,

ilgainiui išugdys ne vieną kalbotyros bei literatūrologijos specialistą ir tuo pačiu sustiprins susidomėjimą lietuvių kalba kaip mokslinių tyrimų objektu.

Pažymėtina ir tai, kad lietuvių kalba ir literatūra visada buvo įdomi Rusijos filologams ir literatūrologams - vienas žymiausių Rusijos literatūrologų V. Toporovas lietuvių kalbos genezei yra skyręs nemažai mokslinių darbų, filologijos mokslų daktarė M. Zavjalova yra apgynusi disertaciją apie lietuviškus užkalbėjimus.

Baltistikos centro planuose – akademiniai ir kultūriniai mainai, mokslinės konferencijos ir seminarai, lietuvių kalbos ir literatūros bei kultūros placiaja prasme sklaida Rusijoje.

*www.delfi.lt
2008 lapkričio 11 d.*

„Voruta“ parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
- K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K44 Vilnius, J.Lelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K85 Trakai, Vytauto g. 37
- K9 Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
- K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K466 Panevėžys, Savanorių g. 5
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K562 Palanga, Vytauto g. 94

Mieli skaitytojai,

Maloniai prašome visus laiškus, straipsnius, fotografijas siųsti el. paštu tokiu adresu **vorutosfondas@voruta.lt**
Iš anksto dėkojame

Redakcija

Trakų žemė Trakų rajono laikraštis „Trakų žemė“

priima reklamą, skelbimus, pranešimus, sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks..:

8 528 55331

8 528 512 66

mob. 8 605 19302

arba el.paštą

trakuzeme@voruta.lt

voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2008. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devyniolikieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt. Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Aleksandras Adamkavičius (vyr. redaktoriaus pavaduotojas), Martynas Buišys, Albina Trečiokienė (buhalterė), Aukšė Kekytė, Birutė Zemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius